

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
EUROPOS SAJUNGOS TEISĖS KATEDRA

ALMANTAS GUDONIS
Europos Sąjungos teisės studijų programa

**EUROPOS SAJUNGOS TEISĖS VIRŠENYBĖS PRINCIPAS
VALSTYBIŲ NARIŲ NACIONALINĖJE TEISĖJE**

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovė –
doktorantė
lektorė
Inga Daukšienė

Konsultantas –
daktaras
docentas
Ignas Vėgėlė

Vilnius, 2006

MYKOLAS ROMERIS UNIVERSITY
FACULTY OF LAW
EUROPE UNION LAW DEPARTMENT

ALMANTAS GUDONIS
European Union law study program

**EUROPEAN UNION LAW SUPREMACY PRINCIPLE IN NATIONAL LAW OF
MEMBER STATES**

The master's work

Academic Supervisor –
Grad. student
lecture
Inga Daukšienė

Supervisor –
Doctor
Senior lecture
Ignas Vėgėlė

Vilnius, 2006

TURINYS:

ĮVADAS.....	3
1. EUROPOS SAJUNGOS TEISĖS VIRŠENYBĖS PRINCIPAS EUROPOS SAJUNGOS TEISĖJE.....	9
1.1. Europos Sąjungos teisės viršenybės principo prigimtis.....	9
1.2. Europos Sąjungos teisės viršenybės principo raida, turinys ir apimtis.....	18
2. EUROPOS SAJUNGOS TEISĖS VIRŠENYBĖS PRINCIPŲ PRIPAŽINIMO VALSTYBIŲ NARIŲ NACIONALINĖJE TEISĖJE TYRIMAS.....	31
2.1. Valstybės nepripažįstančios Europos Sąjungos teisės viršenybės principo visa apimtimi. ...	31
2.1.1 Vokietijos ir Italijos pasipriešinimas Europos Sąjungos teisės viršenybės principo taikymui nacionalinėje teisėje.....	31
2.1.2. Prancūzijos teisės dualistiškumas ir sunkumai pripažįstant Europos Sąjungos teisės viršenybės principą.....	37
2.1.3. Airijos, Danijos ir Ispanijos abejonės dėl Europos Sąjungos teisės viršenybės principo veikimo visa apimtimi nacionalinėje teisėje.....	41
2.1.4. Lenkijos iššūkis Europos Sąjungos teisės viršenybei. Latvijos ES teisės viršenybės principo interpretacijos.....	44
2.2. Valstybės narės visa apimtimi arba didžiąja dalimi pripažįstančios Europos Sąjungos teisės viršenybės principą.....	49
2.2.1. Europos Sąjungos teisės viršenybės pripažinimas Belgijoje, Nyderlanduose ir Liuksemburge.....	49
2.2.1. Jungtinės Karalystės Parlamento suvereniteto interpretacijos ir Europos Sąjungos teisės viršenybės principo pripažinimas.....	51
2.2.3. Graikijos, Portugalijos, Austrijos, Švedijos ir Suomijos reveransas Europos Sąjungos teisės viršenybei.....	54
2.2.4. Europos Sąjungos teisės viršenybės principo pripažinimas Slovėnijoje ir Čekijoje.....	57
3. EUROPOS SAJUNGOS TEISĖS VIRŠENYBĖS PRINCIPAS LIETUVOS RESPUBLIKOS TEISĖJE.....	60
PABAIGA.....	64
IŠVADOS.....	66
PASIŪLYMAI.....	68
SUMMARY.....	70
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	71
PRIEDAI.....	78

IVADAS.

“Valstybingumas suveši viršvalstybiškume. Europos tikslas – laisvoms Europos tautoms pasiūlyti organišką struktūrą, kuri leistų sustabdyti anarchiją, su kuria jos nesėkmingai kovoja, nes negali savo pačių priemonėmis susidoroti su išskylančiomis milžiniškomis problemomis”¹

R. Shuman

Jau 1963 m. Europos Teisingumo Teismas (toliau – ETT), naudodamasis sutartyje įtvirtinta savo teise aiškinti Europos Bendrijų steigimo sutarties nuostatas, *Van Gend en Loos* byloje² pareiškė, o 1964 m. *Costa v ENEL* byloje³ patvirtino, kad Europos Bendrijų (toliau – EB) teisė – tai visiškai nauja teisinė tvarka. Priešingai nei kitoms tarptautinėms organizacijoms, Europos Bendrijoms steigimo sutartis suteikė tam tikros nacionalinės valstybės savybes, todėl EB teisės veikimo sferoje valstybės negali visiškai laisvai spręsti, kokią vietą nacionalinėje teisėje užims EB teisė. Nuo 1992 m. vasario 7 dienos, kai 12 valstybių narių Maastrichte pasirašė Europos Sąjungos sutartį, buvo įsteigta naujos formos Europos valstybių asociacija – Europos Sąjunga. „Europos Sąjunga (angl. European Union, pranc. Union européenne, vok. Europäische Union) – Europos valstybių asociacija, siekianti platesnės ir gilesnės ekonominės bei politinės joje dalyvaujančių valstybių integracijos.“⁴ Manychiau, kad Europos Sąjunga po Maastrichto, Amsterdamo ir Nicos sutarčių pakeitimų įsigaliojimo yra daugiau teisinės nei politinės prigimties. Taip pat yra tendencijų, kad Europos Sąjungos valstybių narių integracija greitai pasieks konstitucinį lygį. Kai kurie mokslininkai tai vadina nebaigta federacine valstybe arba konfederacinio tipo valstybių dariniu turinčiu konstitucionalizmo bruožų (Grabitzas E., Ophulsas Pernice I, Anthony A., Craig P., De Wite B.).⁵ Gilėjant valstybių integracijai ir vis daugiau valstybių narių nacionalinės kompetencijos sričių perdavus EB institucijoms, EB teisės viršenybės principas pradėtas taikyti ir ES III ramstyje – policijos ir teismo bendradarbiavimo baudžiamosiose bylose srityje. Tai iliustruoja 2005 m. ETT sprendimas *Maria Pupino* byloje⁶, kurioje Teismas pareiškė, kad EB teisės viršenybės principas turi būti taikomas ir šioje srityje priimtiems ES institucijų teisės aktams.

Todėl šiame darbe toliau tirsime ne EB teisės viršenybės principą, bet ES teisės viršenybės principą, kurio pagrindas yra ETT suformuluotas ir išplėtotas EB teisės viršenybės principas. ES teisės viršenybės principo veikimo apimtis yra platesnė nei EB teisės viršenybės principo ir šiuo metu apima I ir III ramsčiuose priimamus teisės aktus. Taip pat šiame darbe bus kalbama apie dvi

¹ Shuman Robert Už Europą Vilnius: Eugrimas, 2002 P. 33

² Case C-26/62, *Van Gend en Loos v Nederlandse Administratie der Belastingen* [1963] ECR 1.

³ Case C-6/64, *Costa v ENEL* [1964] ECR 585.

⁴ Vitkus Gediminas *Europos Sąjunga* enciklopedinis žinynas Vilnius: Eugrimas, 2002. P. 134-135

⁵ Žalimas D., Žaltauskaitė-Žalimienė S., Petrauskas Z. Saladžius J. *Tarptautinės organizacijos*. Vilnius, Justitia, 2001. P. 799

⁶ Case C-105/03, *Maria Pupino* [2005] OLC 193-06.08.2005 p.3.

sutartis, kuriomis vadovaudamasis ETT teismas sukūrė ir išplėtojo ES teisės viršenybės principą savo praktikoje: Europos Bendrijos steigimo sutartis (toliau – EB sutartis) ir Europos Sąjungos sutartis (toliau – ES sutartis).

Nuo 2004 m. gegužės 1 d. ES valstybėmis narėmis tapo 10 naujų šalių narių, viena iš jų - Lietuva. Naujų šalių narių konstitucinės teisės specialistams naudinga detaliau panagrinėti ES teisės viršenybės principo prigimtį ES teisėje, patyrinėti ETT praktiką plėtojant ES teisės viršenybės principo turinį ir apimtį ES teisėje. Taip pat naudinga patyrinėti ES valstybių narių konstitucijų ir įstatymų nuostatas, sudarančias ES teisės viršenybės principo nacionalinėje teisėje pripažinimo konstitucinius pagrindus, konstitucinių teismų ir kitų teismų praktiką pripažįstant šį principą nacionalinėje teisėje. išanalizuoti problemas, kurios kilo įgyvendinant šį principą nacionalinėje teisėje lyginamuoju aspektu. pritaikyti senbuvų valstybių narių patirtį, pripažįstant ES teisės viršenybės principą visa apimtimi nacionalinėje teisėje.

ES teisės viršenybės principo prigimtis, raida ir pripažinimo problemos ES valstybių narių nacionalinėje teisėje (ypač po jos plėtros nuo 2004 m. gegužės 1d.) Lietuvos autorių moksliniuose darbuose nenagrinėta tema. Akivaizdu, kad Lietuvai tapus ES nare, Lietuva turėtų efektyviai taikyti ES teisę, todėl šiame darbe atliktas išsamus ES teisės viršenybės principo prigimties, raidos, turinio ES teisėje ir jo pripažinimo ES valstybių narių nacionalinėje teisėje tyrimas, pateiktos problemos, kurios kilo pripažįstant šį principą nacionalinėje teisėje, ir atlikta jų lyginamoji analizė. Šio darbo išvados gali būti naudingos Lietuvos teismams ir kitoms institucijoms, sprendžiant, kaip išvengti konflikto su ES teise.

Darbo tikslas:

Išnagrinėti šiame darbe tiriamų valstybių narių pripažinimo konstitucinius ES teisės viršenybės principo pagrindus, teismų praktiką pripažįstant ES teisės viršenybės principą ir nustatyti ES teisės viršenybės principo visa apimtimi valstybėje narėje pripažinimo lygį.

Pagrindiniai darbo uždaviniai:

1. Atskleisti ES teisės viršenybės principo prigimtį ir turinį ES teisėje, aptarti jo raidą ir pokyčius:
  - a) atskleisti ES teisės viršenybės principo prigimtį;
  - b) išanalizuoti EB steigimo sutarties ir ES sutarties nuostatas, kuriomis vadovaudamasis ETT sukūrė ir išplėtojo ES teisės viršenybės principą, aptarti Europos Sąjungos Konstitucijos nuostatas, įtvirtinančias ES teisės viršenybę, ir jų problematiką;
  - c) aptarti *Van Gend en Loos* ir *Costa v ENEL* bylas, kaip tiesioginį ES teisės viršenybės principo prigimties šaltinį;
  - d) parodyti ES teisės viršenybės principo raidą ir jo turinio pokyčius ETT praktikoje;
  - e) apibrėžti ES teisės viršenybės principo sampratą ES teisėje ir jo apimtį šiandien.

2. Atlikti Vokietijos, Italijos, Prancūzijos, Ispanijos, Airijos, Danijos, Lenkijos, Belgijos, Liuksemburgo, Nyderlandų, Jungtinės Karalystės, Portugalijos, Graikijos, Austrijos, Švedijos, Suomijos, Latvijos, Slovėnijos, Čekijos ir Lietuvos valstybių narių konstitucinių pagrindų ir teismų praktikos, pripažįstant ES teisės viršenybės principą, tyrimą ir nustatyti ES teisės viršenybės principo pripažinimo lygį šiose valstybėse narėse:

- a) pateikti ES teisės viršenybės principo pripažinimo lygio nustatymo kriterijus;
- b) patvirtinti pirmą hipotezę - Vokietijos, Italijos, Prancūzijos, Ispanijos, Airijos, Danijos, Latvijos ir Lenkijos valstybės narės vengia visa apimtimi pripažinti ES teisės viršenybės principą savo nacionalinėje teisėje, taip pat antrą hipotezę - Belgijos, Liuksemburgo, Nyderlandų, Jungtinės Karalystės, Portugalijos, Graikijos, Austrijos, Švedijos, Suomijos, Slovėnijos ir Čekijos valstybės narės pripažįsta ES teisės viršenybės principą savo nacionalinėje teisėje visa apimtimi arba didžiąja dalimi;
- c) ištirti šių valstybių narių konstitucines nuostatas, kurios sudaro ES teisės viršenybės principo pripažinimo konstitucinį pagrindą nacionalinėje teisėje, ir jas įvertinti;
- d) ištirti šių valstybių narių konstitucinių teismų ir kitų teismų praktiką, nustatyti, kokia teismų praktika - ES teisės viršenybės principo pripažinimas ar nepripažinimas visa apimtimi - vyrauja valstybėje narėje. Išsiaiškinti, kokie apribojimai buvo nustatyti ES teisės viršenybės principui šiose valstybėse narėse. Didesnį dėmesį skirti Vokietijos, Italijos, Prancūzijos, Ispanijos, Lenkijos, Belgijos, Jungtinės Karalystės, Latvijos, Čekijos ir Slovėnijos Konstitucinių ir kitų teismų praktikos pripažįstant ES teisės viršenybės principą analizei;
- e) pagal ES teisės viršenybės principo visa apimtimi pripažinimo lygį nustatyti tiriamų valstybių vietą kitų valstybių narių atžvilgiu, surikiuoti tiriamas valstybes nuo valstybės (-ių) narės (-ių), pripažįstančios (-ių) ES teisės viršenybės principą visa apimtimi, iki valstybės (-ių) narės (-ių), visiškai nepripažįstančios (-ių) ES teisės viršenybės principo, ir nurodyti problemas, kurios neleidžia valstybei narei pripažinti ES teisės viršenybės principo visa apimtimi.

3. Ištirti ir nustatyti, ar Lietuvos Respublikos konstituciniai pagrindai leidžia pripažinti ES teisės viršenybės principą visa apimtimi Lietuvoje, aptarti Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir kitų teismų praktiką pripažįstant ES teisės viršenybės principą, nustatyti ES teisės viršenybės principo pripažinimo lygį Lietuvos Respublikoje. Nustatyti Lietuvos Respublikos vietą tiriamų valstybių kontekste. Išskirti problemas, kylančias ar galinčias kilti pripažįstant šį principą Lietuvos Respublikoje, ir lyginant su kitų valstybių ES teisės viršenybės principo pripažinimo patirtimi, pateikti jų sprendimo siūlymus.

Mokslinio tyrimo objektas - ES teisės viršenybės principo pripažinimo ES teisėje ir ES šalių narių nacionalinės teisės sistemose pagrindai: ETT praktika, valstybių narių konstitucijų, kitų įstatymų nuostatos, leidžiančios nacionalinėje teisėje pripažinti ir taikyti ES teisės viršenybės

principą, valstybių narių konstitucinių teismų ir kitų teismų praktika pripažįstant ES teisės viršenybės principą.

1- oje šio darbo dalyje bus atliktas ES teisės viršenybės principo ES teisėje tyrimas. Nagrinėjamos EB sutarties, ES sutarties nuostatos, leidusios ETT suformuluoti ir išplėtoti ES teisės viršenybės principo koncepciją, ir pagrindinės bylos, įtvirtinusios šią koncepciją.

2- oje šio darbo dalyje bus atliktas ES teisės viršenybės principo pripažinimo valstybėse narėse tyrimas. Tyrimo objektai – konkrečios valstybės narės konstitucijos ar pagrindinio įstatymo nuostatos ir teismų praktika, pripažįstant ir taikant ETT suformuluotą ES teisės viršenybės principą nacionalinėje teisėje.

Iš pradžių valstybės narės hipotetiškai bus suskirstytos į šias grupes:

1) valstybės narės - Vokietija, Italija, Prancūzija, Airija, Ispanija, Danija, Lenkija ir Latvija - nacionalinėje teisėje nepripažįstančios ES teisės viršenybės principo visa apimtimi;

2) valstybės narės - Belgija, Nyderlandai, Liuksemburgas, Jungtinė Karalystė, Portugalija, Graikija, Austrija, Švedija, Suomija, Slovėnija ir Čekija – nacionalinėje teisėje pripažįstančios ES teisės viršenybės principą visa apimtimi arba didžiąja dalimi.

Tyrimas bus atliekamas dviem etapais tiriant kiekvieną valstybę narę atskirai pagal tyrimo objektus.

Pirmame etape bus išnagrinėti valstybės narės Konstitucijos arba Pagrindinio įstatymo nuostatos, kurios yra ES teisės viršenybės principo pripažinimo pagrindas (toliau - ES teisės viršenybės principo pripažinimo konstitucinis pagrindas), ir nustatomas ES teisės viršenybės principo pripažinimo konstitucinio pagrindo pakankamumo lygis pagal šiuos vertinimo kriterijus:

1) Konstitucijos arba Pagrindinio įstatymo nuostatos, sudarančios pagrindą pripažinti ES teisės viršenybės principą, nacionalinių konstitucijų ir įstatymų atžvilgiu (toliau – geras pagrindas).

2) Konstitucijos arba Pagrindinio įstatymo nuostatos, sudarančios pagrindą pripažinti ES teisės viršenybės principą nacionalinių įstatymų atžvilgiu (toliau - pakankamas pagrindas).

3) Konstitucijos arba Pagrindinio įstatymo nuostatos, sudarančios pagrindą pripažinti ES teisės viršenybės principą kaip bendrą tarptautinės teisės ar tarptautinių sutarčių viršenybės principą (toliau – patenkinamas pagrindas).

4) Konstitucija arba Pagrindinis įstatymas nenumato nei tarptautinės, nei ES teisės viršenybės nacionalinėje teisėje (toliau - nepatenkinamas pagrindas).

1-3 punkte nurodyti kriterijai yra vadinami ES teisės viršenybės principo pripažinimo pagrindais (toliau - pripažinimo pagrindais), 4 punkte nurodytas vertinimo kriterijus – ES teisės viršenybės principo nepripažinimo pagrindais (toliau – nepripažinimo pagrindais).

Antrame etape bus analizuojama valstybės narės Konstitucinių Teismų ir kitų teismų praktika (toliau – teismų praktika) pripažįstant ES teisės viršenybės principą pagal šiuos kriterijus:

1) teismų praktika rodanti, kad valstybė narė noriai pripažįsta ES teisės viršenybės principą pagal ETT išaiškinimus (toliau – pripažinimo praktika);

2) teismų praktika rodanti, kad valstybė narė nenori pripažinti ES teisės viršenybės principo visa apimtimi, nes ES teisė nesaugo pagrindinių žmogaus teisių ir laisvių, kurias saugo nacionalinė konstitucija; (toliau – žmogaus teisių deficito praktika);

3) teismų praktika rodanti, kad valstybė narė nenori pripažinti ES teisės viršenybės principo visa apimtimi, kadangi ES kompetencija konkuruoja su nacionalinių institucijų kompetencija. (toliau – *ultra vires* aktų praktika);

4) teismų praktika rodanti, kad valstybė narė nenori pripažinti ES teisės viršenybės, nes tai prieštarauja jos nacionaliniams interesams. (toliau – prieštaravimo praktika).

1 punkte nurodytas vertinimo kriterijus vadinamas ES teisės viršenybės principo visa apimtimi pripažinimo praktika (toliau – pripažinimo praktika). 2-4 punktuose nurodyti kriterijai – ES teisės viršenybės principo visa apimtimi nepripažinimo praktika (toliau - nepripažinimo praktika).

Konkrečios valstybės ES teisės viršenybės principo pripažinimo lygis bus nustatomas pagal tai, kokie konstituciniai pagrindai yra valstybėje narėje ir kokia teismų praktika vyravo, pripažįstant ES teisės viršenybę. Tyrimo metu gauti duomenys pagal vertinimo kriterijus bus surašyti į lentelę (1 priedas) ir jais vadovaujantis nustatomas ES teisės viršenybės principo pripažinimo visa apimtimi valstybėje narėje lygis, parodoma valstybės vieta pagal ES teisės viršenybės principo pripažinimą visa apimtimi kitų valstybių narių atžvilgiu (2 priedas).

ES teisės viršenybės principo pripažinimas Lietuvos teisėje ta pačia tvarka ir etapais, pagal tuos pačius kriterijus, kaip ir kitų tiriamų valstybių narių, tiriamas 3 - je šio darbo dalyje.

Tyrimui daugiausiai naudojami lyginamasis aprašomasis, dokumentų analizės ir istorinis-chronologinis metodai.

Darbe naudojami įvairūs norminiai ir teoriniai šaltiniai: Europos Bendrijos steigimo sutartis (suvestinė redakcija), ES sutartis (suvestinė redakcija), Europos Sąjungos Konstitucija, Vokietijos, Italijos, Prancūzijos, Ispanijos, Airijos, Danijos, Lenkijos, Belgijos, Liuksemburgo, Nyderlandų, Portugalijos, Graikijos, Austrijos, Švedijos, Suomijos, Latvijos, Estijos, Slovėnijos, Čekijos ir Lietuvos Konstitucijos, Jungtinės Karalystės stojimo į ES aktas, nagrinėjama šių valstybių narių Konstitucinių teismų ir kitų teismų praktika, pripažįstant ES teisės viršenybės principą. Taip pat naudojami kai kurių Lietuvos autorių (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo pirmininko - Egidijaus Kūrio ir Konstitucinio Teismo Teisėjų – Egidijaus Jarašiūno, Augustino Normanto, Zenono Namavičiaus ir Kęstučio Lapinsko, taip pat Vilniaus Universiteto Tarptautinės teisės katedros mokslinio darbuotojo doktoranto Irmanto Jarukaičio ir Mykolo Romerio universiteto Tarptautinės teisės ir ES teisės instituto jaunesniosios mokslo darbuotojos - Valdos Rūkštelytės)

mokslinės publikacijos, monografijos ir pranešimai tarptautinėse konferencijose ir užsienio autorių, nagrinėjusių ES teisės viršenybės principo taikymo problemas valstybių narių nacionalinėje teisėje (daugiausiai šių autorių: Craig P., Anthony A., Penelope K., Pernice I., Alter J. K., Chartly T. K. ir kt.), monografijos, mokslinės publikacijos, tarptautinių konferencijų medžiaga ir kt. specialioji literatūra.

1. EUROPOS SAJUNGOS TEISĖS VIRŠENYBĖS PRINCIPAS EUROPOS SAJUNGOS TEISĖJE.

1.1. Europos Sąjungos teisės viršenybės principo prigimtis.

Europos Sąjungos (toliau - ES) teisės viršenybės principo prigimtis siejama su pačios ES ir pirmiausia Europos Bendrijų teisės ypatinga prigimtimi. ES teisės viršenybė - tai vienas iš specialių ES teisės bruožų, skiriantis ES teisę nuo nacionalinės ir tarptautinės teisės. „**Viršenybė** (angl. *primacy/supremacy* pranc. *suprématie/primauté*, vok. *Vorrang*) – tai vienas iš pagrindinių Europos Sąjungos teisės principų. Pagal šį principą, jei iškyla prieštaravimas tarp Europos Sąjungos teisės ir nacionalinės teisės, taikoma ES teisė. Viršenybės principas taikomas nuosekliai visai (t. y., ir pirminei, ir antrinei) Europos Sąjungos teisei. Europos Sąjungos teisei tenka viršenybė nepriklausomai nuo to, kuris teisės aktas (nacionalinis ar Europos Sąjungos) buvo priimtas vėliau.“⁷

Atskleidžiant ES teisės viršenybės principo sampratą turinį, ir apimtį, pirmiausia reikia suprasti pačią ES teisės viršenybės principo prigimtį.

Pagal ETT ir valstybių narių teismų požiūrį į ES teisę galima skirti dvi ES teisės viršenybės principo prigimties puses:

ETT ES teisės viršenybės principo kilmę sieja su EB steigimo sutartimis, ES sutartimi ir EB teisės *sui generis* prigimtimi. ES teisės viršenybės principas glaudžiai susijęs su ES ir EB tikslais, dėl kurių suverenios valstybės apribojo savo teises ir dalį savo kompetencijos perdavė supranacionalinėms institucijoms, kurios šiose srityse gali priimti valstybėms narėms privalomus teisės aktus. O valstybės narės savo ruožtu įsipareigoja netrukdyti jiems veikti ir užtikrina, kad jų nacionaliniai teisės aktai neprieštaraus ES teisės aktams. Taip pat įsipareigoja nacionalinę teisę aiškinti pagal ES teisę.⁸

Antrasis požiūris būdingas valstybių suvereniteto, teisinės valstybės ir konstitucinės teisės specialistams. ES teisė – tai savarankiška teisės sistema, kuri veikia valstybių narių nacionalinėje teisėje, o jos veikimo pagrindas yra daugiau valstybių narių konstitucinė teisė negu pačios sutartys. Šios krypties atstovai ES teisės viršenybės principo kilmę sieja su nacionalinėmis konstitucijomis. Valstybės narės gali nuspręsti, kokį statusą ES teisė užims jų nacionalinėje teisėje (t.y., ES teisės statusas turėtų būti nustatytas valstybių narių konstitucijose). Tokio požiūrio laikosi valstybių narių teismai, gindami nacionalinės konstitucijos viršenybės principą.

---

⁷ Vitkus Gediminas, Europos Sąjunga enciklopedinis žinynas, Vilnius Eugrimas, , 2002. P. 326-327.

⁸ Tarptautinės organizacijos. Vilnius, Justitia, 2001. p. 798-799.

Šioje darbo dalyje ES teisės⁹ viršenybės principą tirsime vadovaujantis pirmu požiūriu, nes ETT savo praktikoje pripažino ir vadovavosi būtent šiuo požiūriu¹⁰. ETT yra pareiškęs, kad pagrindiniai bruožai EB teisę skiriantys nuo tradicinės tarptautinės tvarkos yra tai, kad valstybės, siekdamos tikslų, nurodytų EB sutartyse, sutiko tam tikrose nustatytose srityse apriboti savo suverenias teises.¹¹ EB teisė išreiškia labiau išplėtotą teisinę tvarką nei ta, kuri egzistuoja pagal tarptautinę arba nacionalinę teisę. Vienas iš tokių aspektų yra būdas, kuriuo EB sutartys žengia toliau, nei tradicinės tarptautinės sutartys ir sukuria tiesioginius teisinius padarinius ne tik valstybėms narėms, tačiau ir šių valstybių fiziniams ir juridiniams asmenims¹². Toks EB teisės apibūdinimas leidžia teigti, kad ETT EB teisę traktuoja, kaip *sui generis* - prigimties teisės sistema. Akivaizdu, kad ETT šį principą suformulavo vadovaudamasis EB steigiamųjų sutarčių nuostatomis ir jas aiškindamas pagal Sutarties “dvasią”. Nors nei vienoje EB sutarties nuostatoje nėra pasakyta, kad Bendrijos teisė yra viršesnė už nacionalinę teisę, tačiau ETT, aiškindamas šių sutarčių nuostatas, savo praktikoje pripažino, kad EB steigimo sutarčių nuostatos yra jų pareigų kilmės šaltinis.

Sutartinės ES teisės viršenybės principo prigimties pirmoji pusė – EB ir ES sutarties nuostatos, kuriomis remdamasis ETT kūrė ir plėtojo ES teisės viršenybės principo koncepciją.

ETT jau *Costa v ENEL* byloje¹³ nurodė, kad ES teisės viršenybės principo kilmės pagrindą galima rasti EB sutarties 10 straipsnyje (buvęs EEB sutarties 5 straipsnis): “Valstybės narės imasi visų atitinkamų bendrų ir specialių priemonių, kurios yra būtinos iš šios Sutarties ir Bendrijos institucijų sprendimų kylančioms prievolėms vykdyti ir padeda atlikti Bendrijos misiją. Jos nesiima jokių priemonių, kurios gali trukdyti siekti šios Sutarties tikslų.”¹⁴ Jame labai aiškiai apibrėžtas valstybių narių vaidmuo, todėl ETT savo jurisprudencijoje teikia didelę reikšmę EB sutarties 10 straipsnio aiškinimui.¹⁵

Galima skirti dviejų rūšių valstybių narių pareigas, EB sutarties 10 straipsnio prasme, užtikrinant ES teisės viršenybės principo veikimą valstybėse narėse:

1. Pozityvi pareiga – valstybės privalo imtis visų priemonių, būtinų šių valstybių įsipareigojimams, kylantiems iš EB sutarties ir iš EB sutartimi grindžiamų Bendrijos priemonių, įgyvendinimui ir padėti realizuoti EB tikslus.¹⁶ ETT *Von Colson* byloje¹⁷ nurodė, kad ši pareiga

⁹ Nagrinėjant ES teisės viršenybės principo raidą ir turinį bus naudojamos “EB teisės viršenybės principas” ir “EB teisė” sąvokos. Sąvokos “ES teisė” ir “ES teisės viršenybės principas” naudojamos, kalbant apie ES teisės viršenybės principą po ES sutarties įsigaliojimo. Todėl šios sąvokos šiame darbe vartojamos, kaip sinonimai.

¹⁰ Antrasis požiūris bus tiriamas 2 – oje šio darbo dalyje.

¹¹ Tatham A. Europos Sąjungos teisė – Vilnius, Eugrimas, 1999. P. 54.

¹² Tatham A. Europos Sąjungos teisė – Vilnius, Eugrimas, 1999, p. 53-54.

¹³ Case C-6/64, *Costa v ENEL* [1964] ECR 585.

¹⁴ Article 10 (ex. 5) of Treaty establishing the European Community (Consolidated text), OJ C325 of 24 December 2002

¹⁵ Procesas Europos Bendrijų Teisingumo teisme: Preliminarus nutarimas, Teisinės informacijos centras, Vilnius, 2005. P. 16.

¹⁶ Tatham A. Europos Sąjungos teisė, Eugrimas, Vilnius 1999 p.59.

¹⁷ Case C-14/83 *Von Colson et Kamann v. Land Nordrhein-Westfalen* [1984] ECR 1891, p. 1908.

taikoma įgyvendinant direktyvas. Valstybės narės privalo imtis visų reikiamų nacionalinės teisės priemonių įgyvendinant iš direktyvų kylančius įsipareigojimus. Jei valstybėse narėse yra teisės aktų, prieštaraujančių direktyvai, jos privalo netaikyti šių nacionalinės teisės aktų ir priimti direktyvos įgyvendinimui reikalingus teisės aktus. Jei nėra nacionalinės teisės aktų, įgyvendinančių direktyvą, arba jei įtariama, kad nacionalinės teisės aktai prieštarauja direktyvos tikslams, valstybės narės turi taikyti tiesiogiai direktyvą.¹⁸

2. Negatyvi pareiga – valstybės narės privalo susilaikyti nuo bet kokių veiksmų, kurie gali trukdyti pasiekti EB Sutarties tikslus, t.y. valstybės narės turi susilaikyti ir nepriimti jokių nacionalinės teisės aktų, prieštaraujančių EB ir ES sutarčių nuostatomis, reglamentams ir direktyvų tikslams. Jeigu valstybė priims tokią teisės normą, kuri akivaizdžiai prieštarauja reglamentams ir direktyvų tikslams, toks nacionalinės teisės aktas negali būti taikomas, ir viršenybę jų atžvilgiu turės atitinkami EB teisės aktai.¹⁹

ETT šią normą taiko, siekdamas užtikrinti vieningą ES teisės taikymą valstybėse narėse, tai iliustruoja ETT sprendimas byloje *Komisija v Graikija*²⁰, kurioje ETT nurodė, kad valstybės narės yra įpareigos imtis priemonių EB teisės veiksmingumui užtikrinti. Nors valstybėms narėms paliekama galimybė pasirinkti sankcijas, jos privalo atkreipti dėmesį į tai, kad už EB teisės pažeidimus baudžiama pagal panašias taisykles kaip ir nacionalinės teisės pažeidimo atveju. Sankcijos už tokius pažeidimus turi būti efektyvios, teisėtos bei atgrasinančios. ETT nusprendė, kad Graikija privalo imtis priemonių, kurių pareikalavo Komisija ir nacionalinėje teisėje nustatyti efektyvias, teisėtas bei atgrasinančias bausmes²¹. Kiti ETT sprendimai, kuriais aiškinamas šis EB sutarties straipsnis, taip pat buvo svarbūs plėtojant ES teisės viršenybės principo taikymą valstybėse narėse.²²

Atskleidžiant ES teisės viršenybės principą, svarbu aptarti EB sutarties 249 straipsnį (Buvęs EEB sutarties 189 straipsnis). Jame įtvirtinta EB antrinės teisės aktų teisinis pagrindas ir jų statusas valstybėse narėse. Galima teigti, kad šiame straipsnyje nubrėžtos ES teisės viršenybės principo taikymo antrinių EB teisės aktų atžvilgiu nacionalinėje teisėje ribos.

Šio straipsnio 2 dalyje nurodyta, kad reglamentas yra privalomas visa apimtimi visoms valstybėms narėms ir jų nacionalinėje teisėje turi būti taikomas tiesiogiai. Tai reiškia, kad išgalioje

¹⁸ Procesas Europos Bendrijų Teisingumo teisme: Preliminarus nutarimas, Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005. P. 19.

¹⁹ Žalimas D., Žaltauskaitė-Žalimienė S., Petrauskas Z. Saladžius J. Tarptautinės organizacijos. Vilnius: Justitia, 2001. P. 809.

²⁰ Case C-68/88 Commission v. Hellenic Republic [1989] ECR, 1989, Page 02965.

²¹ D., Žaltauskaitė-Žalimienė S., Petrauskas Z. Saladžius J. Tarptautinės organizacijos. Vilnius: Justitia, 2001 P. 812.

²² Plačiau Žr. į Procesas Europos Bendrijų Teisingumo teisme: Preliminarus nutarimas, Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005. P. 16-23.

reglamentai savaime tampa kiekvienos nacionalinės teisės sistemos dalimi, jiems įgyvendinti nereikia priimti jokių nacionalinės teisės aktų.²³

Kitokia situacija dėl direktyvų veikimo nacionalinėje teisėje. Ar direktyvos gali turėti viršenybę nacionalinėje teisėje? direktyvos skirtos suderinti valstybių narių teisės aktus, todėl tik pagal savo tikslus yra privalomos valstybėms narėms. Būdus ir formas, kaip jas įgyvendinti valstybės pasirenka pačios. ETT *Pubblico Ministero v Ratti*²⁴ ir *Van Duyn*²⁵ byloje patvirtino, kad visos direktyvos yra privalomos valstybei narei, tačiau tik tos, kurios yra per nustatytą laiką neįgyvendintos arba neteisingai įgyvendintos, arba tiesiogiai nustato asmenų teises ir pareigas, veikia tiesiogiai. Todėl asmenys nacionaliniuose teismuose jas gali taikyti tiesiogiai.²⁶ Vadinasi, ne laiku ar neteisingai įgyvendinta direktyva arba direktyva, tiesiogiai nustatanti asmenų teises ir pareigas, yra tiesiogiai veikianti ir turi viršenybę nacionalinės teisės atžvilgiu. Teismai turi taikyti tiesiogiai veikiančią direktyvą, o ne nacionalinės teisės aktą, kuris jai prieštarauja arba neteisingai įgyvendina.²⁷ Kalbant apie direktyvas, kaip ES teisės viršenybės principo prigimties aspektą, labai svarbus momentas yra tai, kad ETT, *Von Colson*²⁸, *Marleasing*²⁹ ir *Kolpinghuis Nijmegen*³⁰ bylose kompensuodamas direktyvos horizontalųjį veikimą, suformulavo netiesioginio veikimo principą, - nustatė reikalavimą nacionalinėms institucijoms aiškinti nacionalinius teisės aktus tik pagal direktyvos formuluotę ir direktyvoje nustatytus tikslus, nesvarbu, ar tas nacionalinis aktas išleistas prieš ar po direktyvos įsigaliojimo.³¹ Kai kurie autoriai šį principą traktuoja plačiau, pvz., Penelope Kent teigia, kad valstybės narės turėtų aiškinti savo nacionalinę teisę pagal valstybių narių įsipareigojimus, nustatytus EB teisėje³² Tokiu atveju šis netiesioginio veikimo principas būtų ne kas kita, kaip netiesioginis ES teisės viršenybės principas. Bet kuris nacionalinis teisės aktas turėtų būti aiškinamas pagal ES teisės esmę, prasmę ir ETT praktiką. Netiesioginio veikimo reikalavimas įpareigoja visas valstybės institucijas, taip pat ir nacionalinį įstatymų leidėją, kad jis nepriimtų ES teisei prieštaraujančių teisės aktų arba pakeistų galiojančius ir ES teisei prieštaraujančius teisės aktus.

Po Amsterdamo ir Nicos sutarčių pakeitimų ES sutartyje atsirado normų, nustatančių daugiau teisės aktų II ir III ES ramstyje:

---

²³ Europos Sąjungos teisės seminarai [vyriausias redaktorius Remigijus Mockevičius]. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005. P. 59.

²⁴ Case C-148/78 *Pubblico Ministero v Ratti* [1979] ECR 1629.

²⁵ Case C-41/74 *Van Duyn v. Home Office* [1974] ECR 1337.

²⁶ Europos Sąjungos teisės seminarai [vyriausias redaktorius Remigijus Mockevičius]. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005. P. 60.

²⁷ Cairns W. *Europos Sąjungos teisės įvadas* Vilnius: Eugrimas, 1999. P. 130.

²⁸ Case C-14/83 *Von Colson et Kamann v. Land Nordrhein-Westfalen* [1984] ECR 1891, p. 1908.

²⁹ Case C-106/89, *Marleasing SA v. La Comercial International de Alimentacion SA* [1990] ECR I-4135, p. 4157

³⁰ Case C-80/86 *Kolpinghuis Nijmegen v. Netherland* [1987] ECR 1987, p. 03969

³¹ Europos Sąjungos teisės seminarai [vyriausias redaktorius Remigijus Mockevičius]. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005. P. 62.

³² Penelope K. *Law of the Europe Union* 3-rd edition London: Longman, 2001. P. 57.

1) II ramstyje - bendradarbiavimo užsienio ir saugumo politikos srityje numatyti ES institucijų sprendimai, kuriuos priima Taryba pagal ES sutarties V antraštinės dalies straipsnius.

2) III ramstyje – policijos ir teismo bendradarbiavimo baudžiamosiose bylose numatyti sprendimus priima Taryba pagal ES sutarties 34 straipsnį, jame nustatyta, kad: „Taryba imasi priemonių ir skatina bendradarbiavimą, taikydama deramą formą ir tvarką, kaip nustatyta šioje antraštinėje dalyje, kad padėtų siekti Sąjungos tikslų. Dėl to bet kurios valstybės narės arba Komisijos iniciatyva Taryba gali vieningai:

<...> b) priimti pamatinius sprendimus, kad būtų suderinti valstybių narių įstatymai ir kiti teisės aktai. Pamatiniai sprendimai valstybėms narėms yra privalomi rezultatų, kuriuos reikia pasiekti, atžvilgiu, bet palieka nacionalinėms valdžios institucijoms galimybę pasirinkti jų įgyvendinimo formą ir būdus. Jie neturi tiesioginio poveikio;

c) priimti kitokio pobūdžio sprendimus, atitinkančius šios antraštinės dalies tikslus, išskyrus bet kokį valstybių narių įstatymų ir kitų teisės aktų derinimą. Šie sprendimai privalomi ir jie neturi tiesioginio poveikio; Taryba, sprendama kvalifikuota balsų dauguma, imasi priemonių šioms sprendimams įgyvendinti Sąjungos lygmeniu“³³

Skirtumas tarp šių aktų yra tik toks, kad kol kas ES sutartyje nėra numatyta ETT kompetencija dėl sprendimų II ES ramstyje teisėtumo ir juos aiškinti. Priešingai yra dėl Tarybos pamatinių sprendimų. ES sutarties 35 straipsnio 1 dalis nustato ETT jurisdikciją priimti preliminarius nutarimus dėl pamatinių ir kitų sprendimų teisėtumo bei išaiškinimo, dėl konvencijų, sudarytų pagal šią antraštinę dalį išaiškinimo ir jas įgyvendinančių priemonių teisėtumo bei išaiškinimo.³⁴ 2005 m. *Maria Pupino*³⁵ byloje ETT pasinaudojo šią savo jurisdikcija ir pamatinius sprendimus prilygino direktyvai, tokiu būdu pirmą kartą pripažino, kad tokio pobūdžio sprendimas, priimtas dėl policijos ir teismo bendradarbiavimo, turi viršenybę nacionalinėje teisėje. Tai akivaizdus pavyzdys, kad teisinė ES integracija gilėja ir ES teisės viršenybės principo taikymo apimtis didėja.

Kiti ES teisės viršenybės principo kilmės pagrindai gali būti siejami su pačia ETT kompetencija, kuria remdamasis teismas sukūrė ES teisės viršenybės principą. Šiuo aspektu reikėtų kalbėti apie EB sutarties 220 ir 234 straipsnius (buvę EEB sutarties 164 ir 177 straipsniai), EB sutarties 68 straipsnį (buvęs EEB sutarties 73p straipsnis) ir ES sutarties 35 straipsnį.

EB sutarties 220 straipsnyje (buvęs EEB sutarties 164 straipsnis) nurodyta bendroji ETT pareiga - aiškinti EB sutartį taikant teisę:

³³ Article 34 para 2 of Treaty of European Union OJ C325 of 24 December 2002.

³⁴ Article 35 para 1 of Treaty of European Union OJ C325 of 24 December 2002.

³⁵ Case C-105/03, *Maria Pupino* [2005] OJ C 193, 06.08.2005, p. 3.

“Teisingumo Teismas turi laiduoti, kad aiškinant ir taikant šią sutartį būtų vadovaujama teise”³⁶

Tai bendrojo pobūdžio ETT uždavinys, kuris reiškia, kad ETT yra ES teisminė institucija, aiškinanti steigimo sutartis kitoms ES institucijoms ir valstybėms narėms, užtikrinanti, kad taikant EB sutarties nuostatas būtų vadovaujama teisės principais, kylančiais iš sutarties esmės ir paskirties, bei sudaryti prielaidas sklandžiam, vieningam šių nuostatų aiškinimui ir veiksmingam jų taikymui valstybėse narėse. ETT sprendžia, ar laikomasi EB sutartimi prisiimtų įsipareigojimų, sprendžia ieškininius ginčus tarp EB teisės subjektų ir gali priteisti, kompensuoti nuostolius. Į ETT gali kreiptis ES valstybės, ES institucijos, ES valstybių narių nacionaliniai teismai, o atskirais atvejais – juridiniai ir fiziniai asmenys.

EB sutarties 234 straipsnis (buvęs EEB sutarties 177 straipsnis) ir 68 straipsnis (buvęs EEB sutarties 73p straipsnis) ir ES sutarties 35 straipsnis. nustato ETT kompetenciją teikti preliminarius nutarimus aiškinant ES teisę. Tai ETT kompetencija, kuria vadovaujantis tik ETT gali aiškinti ES teisę ir atlikti konstitucinę ES teisės aktų priežiūrą.

EB sutarties 234 straipsnyje (buvęs EEB sutarties 177 straipsnis) nustatyti bendri preliminarių nutarimų teikimo pagrindai:

“ Teisingumo Teismas turi teisę priimti preliminarų nutarimą dėl:

- a) šios Sutarties išaiškinimo;
- b) Bendrijos institucijų ir ECB aktų galiojimo ir išaiškinimo;
- c) Tarybos aktu įkurtų įstaigų statutų išaiškinimo, jei tuose statuteose tai numatyta.

Iškilus tokiam klausimui valstybės narės teisme arba specializuotame teisme, tas teismas arba specializuotas teismas, manydamas, kad sprendimui priimti reikia nutarimo šiuo klausimu, gali prašyti Teisingumo Teismo priimti dėl jo preliminarų nutarimą.

Iškilus tokiam klausimui nagrinėjant bylą valstybės narės teisme arba specializuotame teisme, kurio sprendimas pagal nacionalinę teisę negali būti toliau apskundžiamas, tas teismas arba specializuotas teismas dėl jo kreipiasi į Teisingumo Teismą.³⁷ Šiame straipsnyje nustatyta ne tik ETT kompetencija, kuri leidžia Jam aiškinti ES teisę, taip įtvirtinant ir plėtojant ES teisės principus nacionalinės teisės sistemoje, bet ir nacionalinių teismų ir ETT sąlyčio taškas. „ ETT įgyvendindamas savo tikslą – užtikrinti, kad būtų laikomasi teisės, naudojasi preliminarių nutarimų institutu. Būtent per šį institutą ETT aiškina EB teisę ir Europos integracijos procesus, nes priešingu atveju kiltų pavojus, kad kiekviena valstybė narė savaip aiškintų ir taikytų ES teisę.³⁸ Vadovaudamasis šia nuostata ETT ir suformulavo ES teisės viršenybės principą ir kitus, ES teisei

³⁶ Article 220 (ex.164) of Treaty establishing the European Community, OJ C325 of 24 December 2002.

³⁷ Article 234 (ex.177) of Treaty establishing the European Community, OJ C325 of 24 December 2002.

³⁸ Lapinskas Kęstutis Europos Tarptautinių teismų ir nacionalinių konstitucinių teismų jurisdikcijos ir jurisprudencijos sąlyčio problemos//Konstitucinių teismų vaidmuo Europos Sąjungos narystės kontekste. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas, 2004. P. 86-87.

būdingus principus. ES teisės doktrinoje ši ETT kompetencija dar vadinama „brangakmeniais Bendrijos teismo karūnoje“³⁹ Šiuos „brangakmenius“ papildo EB sutarties 68 (buvęs EEB sutarties 73p straipsnis) ir ES sutarties 35 straipsniai, kuriais po Maastrichto sutarties įsigaliojimo išplėsta ETT kompetencija preliminarių nutarimų priėmimas šiose srityse:

1) Dėl EB institucijų sprendimų vizų, prieglobsčio, imigracijos, kitų su laisvu asmenų judėjimu susijusių politikos sričių klausimais, nurodytais EB sutarties IV antraštinėje dalyje. Šiais atvejais dėl preliminarių nutarimų gali kreiptis tik paskutinės instancijos valstybių narių teismai, jei mano, kad sprendimui priėmimui reikia ETT preliminaraus nutarimo;

2) Dėl sprendimų, priimtų pagal ES sutarties III ramstyje - policijos ir teismo bendradarbiavimo baudžiamosiose bylose srityje. Šiuo atveju valstybė narė turi pateikti pareiškimą, kuriuo pripažįsta šią ETT jurisdikciją ir nurodo, kokie teismai gali kreiptis ar bet kokios instancijos, ar tik galutinės.⁴⁰

Preliminarių nutarimų teikimo galimybe ETT naudojasi, kurdamas ir plėtodamas įvairias ES teisės koncepcijas ir principus. Tokiu būdu buvo įtvirtintas ir išplėtotas ir EB teisės viršenybės principas. Šiuo metu ETT, naudodamasis savo išplėsta jurisdikcija, yra priėmęs sprendimą dėl Tarybos pamatinių sprendimų viršenybės nacionalinėje teisėje policijos ir teismo bendradarbiavimo baudžiamosiose bylose srityje.⁴¹ Naudodamasis preliminaraus nutarimo teikimo procedūra, ETT žengia dar toliau, sukurdamas tarsi precedentą kitiems panašiams atvejams valstybių narių institucijoms, suformuodamas savo, kaip aukščiausios ES teisminės institucijos poziciją tam tikru ES teisės klausimu. Kita vertus, tai nėra privaloma praktika pačiam ETT. Teismas, ES traktuodamas kaip gyvą ir augantį organizmą, o sutarčių bei kitų ES teisės aktų aiškinimą traktuodamas kaip tą augimą atspindintį bei į jį reaguojantį reiškinį, visada gali nukrypti nuo savo ankstesnių sprendimų.⁴² Tačiau, kaip rodo ETT praktika, ETT niekada nepaneigia savo sprendimų, bet dažnai juos aiškina plačiau.

Savo sprendimais ETT parodė, kad EB ir ES sutarčių nuostatas jis aiškina ne tik pagal jų tekstą, bet dažnai vieną ar kitą ES teisės koncepciją ar principą jis išveda, vadovaudamasis EB ir ES sutarčių tikslais, esme, valstybių narių konstituciniais principais ir Europos žmogaus teisių ir laisvių konvencija. Akivaizdu, kad aiškindamas ES teisę, ETT žengia toliau, nei valstybės narės ketino jam leisti sutartimis. Tokiu žingsniu galima vadinti ir ES teisės viršenybės principo suformulavimą ETT sprendimuose. Taigi minėtos EB ir ES sutarčių nuostatos sudaro tik pagrindą įtvirtinti ES teisės viršenybės principą EB teisėje. EB sutarties 10 straipsnis (buvęs EEB sutarties 5 straipsnis) ir 249

³⁹ Craig Paul, De Burca Graine EU Law: Text, Cases and Materials. 3-rd edition Oxford: Oxford University Press, 2003. P. 432.

⁴⁰ Anthony A. Is Europe to have a Constitutional Court? London: University of Birmingham Institute of European Law, 2004. P. 16.

⁴¹ Case C-105/03 Maria Pupino [2005] OLC 193- 06.08.2005 p. 3.

⁴² Tatham A. Europos Sąjungos teisė, Vilnius: Eugrimas, 1999. P. 39.

straipsnis (buvęs EEB sutarties 189 straipsnis) ir ES sutarties 34 straipsnis sudaro ES teisės viršenybės principo taikymo valstybėse narėse materialinį pagrindą, nes jame nustatytos valstybių narių pareigos ir privalomų ES teisės aktų, kurie turi viršenybę prieš nacionalinę teisę, galia ir statusas. O EB sutarties 234, 68 straipsniai (buvę EEB sutarties 177 ir 73p straipsniai) ir ES sutarties 35 straipsnis sudaro procesinį pagrindą ETT priimti nacionaliniams teismams privalomus sprendimus ir taip užtikrinti ES teisės viršenybės principo veikimą nacionalinėje teisėje.

Tačiau tiesiogiai ES teisės viršenybės principą ir jo taikymo koncepciją įtvirtino ETT savo sprendimais (*Case-law*) *Van Gend en Loos* ir *Costa v Enel* bylose. Tai kita ES teisės viršenybės principo sutartinės prigimties pusė.

ES teisės viršenybės principo pradžiai reikšmingas yra 1962 m. ETT preliminarus nutarimas *Van Gend en Loos* byloje⁴³. Olandijos kompanija *Van Gend en Loos* importuodavo cheminius produktus iš Vokietijos. Olandijoje galiojo įstatymas, kuris numatė muitą iš kitų šalių įvežamiems chemijos produktams. *Van Gend en Loos* kompanija apskundė šį mokestį Amsterdamo mokesčių teismui *Tarief Commissie*, motyvuodamas, kad toks muito mokestis pažeidžia EB sutarties 25 straipsnį (buvęs EEB sutarties 12 straipsnis), paprašė ETT išaiškinti, ar EB sutarties 25 (buvęs EEB sutarties 12 straipsnis) straipsnis veikia tiesiogiai, ar individualūs asmenys gali kreiptis tiesiogiai į nacionalinį teismą dėl EB sutarties pažeidimo.⁴⁴ ETT Generalinis advokatas Roemer pareiškė nuomonę, kad Nyderlandų Konstitucija tiesiogiai veikiančioms tarptautinėms sutartims, suteikia viršenybę nacionalinės teisės atžvilgiu. Jei Nyderlandų teismas būtų EB sutarties 12 (dabar EB sutarties 25 straipsnis) straipsnį išaiškinęs kaip turintį tiesioginį veikimą asmenims, nebebūtų būtinybės ETT spręsti šio klausimo.⁴⁵ ETT šioje byloje pareiškė, kad Bendrija sukūrė naują teisinę tvarką, kurios naudai valstybės narės apribojo savo suverenias teises, todėl EB teisė gali tiesiogiai veikti valstybėse narėse ir jos negali vienašališkai imtis priemonių, kuriomis būtų nukrypta nuo teisės sistemos jų priimtoms abipusiškumo pagrindu.⁴⁶ “Iš to galima padaryti išvadą, kad Bendrija tarptautinėje teisėje sukūrė naują teisinę tvarką, kurios naudai valstybės apribojo savo suverenias galias, nors ir kai kuriose srityse, savo suverenias teises ir kurios subjektais tapo ne tik valstybės, bet ir jų piliečiai. Nepriklausomai nuo valstybių narių įstatymų, EB teisė ne tik nustato pareigas individams, bet taip pat skirta ir tam, kad suteiktų jiems teises, kurios tampa jų teisinės padėties dalimi. Šios teisės atsiranda ne tik tada, kai jas aiškiai suteikia sutartis, bet ir tada, kai jos išplaukia iš sutarties aiškiai nustatomų įsipareigojimų individams, o taip pat valstybėms narėms ir Bendrijos institucijoms”⁴⁷

⁴³ Case C-26/62, *Van Gend en Loos v Nederlandse Administratie der Belastingen* [1963] ECR 1.

⁴⁴ Stiernstrom Martin *The Relationship Between Community Law and National Law*//Jean Monnet/Robert Schuman Paper Series Vol. 5 2005 No. 33. P. 3.

⁴⁵ Arnall A. *The Europe Union and its Court of Justice*, London: Oxford university press, 1999. P. 96

⁴⁶ Case C-26/62, *Van Gend en Loos v Nederlandse Administratie der Belastingen* [1963] ECR 1.

⁴⁷ Case C-26/62, *Van Gend en Loos v Nederlandse Administratie der Belastingen* [1963] ECR 1.

Tokiu būdu *Van Gend en Loos* byloje ETT jau traktavo EB teisę kaip *sui generis* sistemą ir nedviprasmiškai užsiminė apie EB teisės viršenybę, kaip vieną pagrindinių jos elementų, tačiau EB teisės viršenybės principo iš esmės nesuformulavo.

EB teisės viršenybės principo doktrina buvo suformuota po vienerių metų 1964 m. *Costa v Enel* byloje⁴⁸. Italijos pilietis sinjoras Costa atsisakė mokėti ENEL kompanijos pateiktas sąskaitas už elektrą, motyvuodamas, kad ENEL kompanija yra nacionalizuota pagal Italijos nacionalizavimo įstatymą, kuris pažeidžia EB sutartį. Šioje byloje svarbu tai, kad Italijos įstatymas buvo priimtas vėliau, nei Italija ratifikavo EB sutartį, o Italijos konstitucinėje teisėje buvo pripažįstamas konstitucinis „*lex posteriori*“ principas. Italijos Milano teismas *Giudice Conciliatore* sustabdė bylą ir kreipėsi į ETT dėl preliminaraus nutarimo, kas turi pirmenybę: ar EB sutarties nuostatos, ar Italijos įstatymas, priimtas jau po EB sutarties ratifikavimo Italijoje?⁴⁹

ETT, išnagrinėjęs šį paklausimą, pirmą kartą suformulavo EB teisės viršenybės principą. Jis pabrėžė, kad pagal EEB Sutarties 189 straipsnį (dabar EB sutarties 249 straipsnis), kuriame nustatyta, kad reglamentai yra tiesiogiai taikomi valstybėse narėse taps „berekšmiu“, jei valstybė narė nepaklus EB teisei ir taikys nacionalinės teisės normas.⁵⁰ O EB Sutarties 5 straipsnyje (dabar EB sutarties 10 straipsnis) pabrėžiamas valstybių narių įsipareigojimas laikytis Bendrijos teisės ir susilaikyti nuo bet kokių veiksmų, prieštaraujančių šios Sutarties tikslams. Šioje byloje ETT nustatė:

“ Kitaip negu paprastos tarptautinės sutartys, EEB sutartis nustatė savą teisinę sistemą, kuri, Sutarčiai įsigaliojus, buvo integruota į valstybių narių teisinę sistemą ir kurią privalo taikyti jų teismai.

Iš tiesų valstybės, įkurdamos neribotam laikui Bendriją, turinčią savas institucijas, juridinio asmens teises, veiksnumą, tarptautinio atstovavimo teises, ir ypač dėl valstybių kompetencijos apribojimo arba dalies jų funkcijų perdavimo Bendrijai, realią valdžią, nors ir nedaugelyje sričių, apribojo savo suverenias teises ir taip sukūrė teisę, taikomą jų nacionaliniams subjektams ir joms pačioms. Turint omenyje tai, kad Bendrijos nuostatos buvo perkeltos į kiekvienos šalies narės teisę ir apskritai atsižvelgiant į Sutarties nuostatas bei dvasią, valstybės negali teikti pirmenybės vėliau priimtai vienašalei priemonei prieš abipusiškumo pagrindu jų priimtą teisinę sistemą. Tokia priemonė neturi jai prieštarauti. Iš tiesų Bendrijos teisės vykdomoji galia negali skirtis įvairiose valstybėse, atsižvelgiant į vėliau priimtus vidaus teisės aktus, nekeldama pavojaus Sutarties 5 straipsnio 2 dalyje (dabar EB sutarties 10 straipsnio 2 dalis) nurodytų tikslų įgyvendinimui ar nesukeldama diskriminacijos, kurią draudžia 7 straipsnis (dabar EB sutarties 12 straipsnis). Bendrijos steigimo sutartimi prisiimti įsipareigojimai būtų ne besąlyginiai, o tik priklausantys nuo

⁴⁸ Case C-6/64, *Costa v ENEL* [1964] ECR 585.

⁴⁹ Stiernstrom Martin *The Relationship Between Community Law and National Law*//Jean Monnet/Robert Schuman Paper Series Vol. 5 2005 No. 33. P. 4

⁵⁰ Arnall A. *The Europe Union and its Court of Justice*, London: Oxford university press, 1999.P. 96-97.

aplinkybių, jeigu signatarės galėtų juos peržiūrėti būsimais teisės aktais. Bendrijos teisės viršenybę patvirtina 189 straipsnis (dabar EB sutarties 249 straipsnis), pagal kurį reglamentai yra „privalomi“ ir „tiesiogiai taikomi visose valstybėse narėse“. Ši besąlygiška nuostata taptų bereikšme, jeigu kuri nors valstybė galėtų vienašališkai panaikinti jos veikimą aukštesnės už Bendrijos teisę galios teisės aktu. Iš visų šių argumentų daroma išvada, jog iš EB sutarties, kaip autonomiško šaltinio, kilusi teisė dėl savo ypatingos bei originalios prigimties neturėtų būti teisiškai kvestionuojama vidaus teisės aktu, kad ir koks jis būtų, nes tuomet prarastų savo, kaip Bendrijos teisės, pobūdį ir dėl to kiltų grėsmė pačios Bendrijos teisiniam pagrindui. Valstybėms perkėlus iš jų vidaus teisinės sistemos į Bendrijos teisinę sistemą teises ir pareigas, atitinkančias Sutarties nuostatas, buvo aiškiai apribotos valstybių suverenios teisės, ir to apribojimo negali panaikinti vėliau priimtas su Bendrijos idėja nesuderinamas vienašališkas aktas. Iškilus Sutarties aiškinimo klausimui, reikia taikyti 177 straipsnį (dabar EB sutarties 234 straipsnis), nepaisant jokių nacionalinių įstatymų.”⁵¹

Costa v Enel byloje⁵² ETT suformulavo ir pagrindė EB steigimo Sutarčių nuostatų viršenybės nacionalinių įstatymų atžvilgiu principą ir patvirtino EB teisės viršenybės principo ir pačios EB teisės kaip *sui generis* sistemos gimimą. Šios bylos nuostatomis ETT dažnai rėmėsi kitose bylose, sprendamas nacionalinės ir EB teisės kolizijas, plėtodamas savo suformuotą EB teisės viršenybės principo koncepciją ir siekdamas, kad EB teisė viršenybės principas nacionalinėje teisėje būtų vienodai pripažįstamas ir taikomas visose valstybėse narėse. Nuo šio momento ETT tapo EB teisės viršenybės principo vienodo ir veiksmingo taikymo visose valstybėse narėse garantu. Vėlesnėse bylose ETT toliau savo praktikoje aiškino ir plėtojo jau sukurtą EB teisės viršenybės principo koncepciją.

1.2. Europos Sąjungos teisės viršenybės principo raida, turinys ir apimtis.

Tolimesnė ETT praktika rodo, kad Teismas neapsiribojo tik EB teisės viršenybės principo konstatavimu *Costa v Enel* byloje⁵³. ETT ir toliau savo praktikoje plėtojo šio principo koncepciją ir valstybėms narėms aiškino, o kartu ir plėtė jo taikymo apimtį ir ribas. Šioje darbo dalyje chronologine tvarka bus pateiktos ETT bylos, kuriomis ETT suformavo ir išaiškino EB teisės viršenybės principo turinį, jo apimtį ir ribas, baigiant bus pateiktas EB teisės viršenybės principo sampratos šiandien apibrėžimas.

Jei *Costa v ENEL* byloje ETT nustatė, kad EB steigimo sutarčių nuostatos turi viršenybę prieš vėliau priimtus nacionalinius įstatymus, tai 1970 m. *Internationale Handelgesellschaft mbH v.*

⁵¹ Case C-6/64, *Costa v ENEL* [1964] ECR 585.

⁵² Case C-6/64, *Costa v ENEL* [1964] ECR 585.

⁵³ Case C-6/64, *Costa v ENEL* [1964] ECR 585.

EVGF byloje⁵⁴ ETT žengė labai didelį žingsnį į priekį ir nusprendė, kad EB teisės aktas turi viršenybę prieš nacionalines konstitucijas. Šioje byloje Vokietijos teismas iškėlė klausimą: jei EB reglamento nuostatos prieštarauja Vokietijos Konstitucijai, kuris teisės aktas yra viršesnis? Bylos faktai buvo tokie: pagal reglamentą žemės ūkio produktus buvo leidžiama eksportuoti tik gavus eksporto licenziją ir į depozitinę sąskaitą padėjus tam tikrą pinigų sumą, leidžiančią užtikrinti eksportą. Jei įmonė nustodavo eksportuoti produktus, tada ji prarasdavo depozitinėje sąskaitoje padėtus pinigus. Viena Vokietijos firma tokiu būdu prarado savo depozitą, todėl ji kreipėsi į Vokietijos administracinį teismą - *Verwaltungsgericht Frankfurt am Main* (toliau – *Verwaltungsgericht*) motyvuodama, kad visa depozitų sistema yra neteisėta, nes prieštarauja pagrindinėms žmogaus teisėms ir laisvėms, kurias saugo Vokietijos Konstitucija – *Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland* (toliau – *Grundgesetz*). *Grundgesetz* nustatyta, kad viešojo valdžia piliečiams gali nustatyti tik tokias prievoles, kurios būtinos siekiant viešojo intereso. Ieškovas pareiškė, kad reglamentas yra neteisėtas, nes jo nuostatos prieštarauja *Grundgesetz*, todėl reglamentą reikalavo pripažinti negaliojančiu. *Verwaltungsgericht* sustabdė bylą ir kreipėsi į ETT dėl preliminaraus nutarimo. Ar reglamento nuostatos yra viršesnės už *Grundgesetz* nuostatas?⁵⁵ ETT pasinaudojo galimybe išplėsti ES teisės viršenybės principo taikymo apimtį ir pareiškė, kad Bendrijos akto teisėtumo klausimas negali būti sprendžiamas lyginant jį su nacionaline teise, nesvarbu, kokio rango ji yra:

“EB teisės vieningumas ir veiksmingumas būtų pažeistas, jei nacionalinė teisė suteiktų galimybę spręsti EB priemonės teisėtumą. Tokių priemonių teisėtumas gali būti nustatomas tik pagal EB teisę, kylančią iš sutarčių. EB teisės prigimtis neleidžia EB teisės normas pakeisti nacionalinės teisės normomis, nesvarbu, kokio rango yra nacionalinės teisės norma. <...> Pagal EB teisės viršenybės principą EB sutarčių nuostatos ir tiesiogiai taikomi EB institucijų teisės aktai nuo jų įsigaliojimo datos automatiškai daro netaikomomis bet kokias jiems prieštaraujančias nacionalinės teisės normas. Jie yra integrali valstybių narių teisinių sistemų dalis ir turi viršenybę tose teisinėse sistemose, taip pat užkerta kelią nacionalinės teisės aktų, kurie kertasi su EB teisės aktais, priėmimu „⁵⁶

Šiuo sprendimu ETT plačiai išaiškino EB teisės viršenybės principą ir leido valstybėms suprasti, kad pagrindinių žmogaus teisių apsauga yra bendrųjų principų sudėtinė dalis, todėl EB institucijos, įgyvendindamos EB tikslus, užtikrina pagrindines teises, sėdamosi „įkvėpimo“ („*source of inspiration*“) iš valstybėms narėms bendrų konstitucinių tradicijų. Todėl ETT nusprendė,

⁵⁴ Case C-11/70 Internationale Handelsgesellschaft mbH v. Einfuhr-und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel [1970] ECR 1125.

⁵⁵ Stiernstrom Martin *The Relationship Between Community Law and National Law*//Jean Monnet/Robert Schuman Paper Series Vol. 5 Florida: University of Miami, 2005 No. 33. P. 6-7.

⁵⁶ Case C-11/70 Internationale Handelsgesellschaft mbH v. Einfuhr-und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel [1970] ECR 1125.

kad ginčijamas reglamentas nepažeidė Vokietijos Konstitucijos.⁵⁷ Taip ETT įtvirtino ne tik pirminės teisės, tačiau ir antrinės EB teisės viršenybę nacionalinės teisės atžvilgiu, nepriklausomai nuo nacionalinės teisės normos rango, net jei tai būtų konstitucija arba konstituciniai principai ir užkirto kelią valstybėms narėms savavališkai interpretuoti EB teisės viršenybės principą. Tačiau Vokietija ir toliau ginčijo ES teisės viršenybės principo veikimą visą apimtimi.

Kitas klausimas dėl ES teisės viršenybės principo taikymo buvo pateiktas 1977 m. Italijos teismo *Pretore di Susa* (toliau – *Pretore*). Ši byla žinoma *Simenthal SpA II* pavadinimu ir yra pirmosios *Simenthal SpA* bylos tęsinys, kur ETT nusprendė, kad Italijos Sveikatos inspekcijos rinkliava už galviniena, importuojamą iš Prancūzijos, kertant Italijos sieną, yra prieštaraujanti EB sutarčiai. Kai *Pretore* priėmė sprendimą grąžinti rinkliavas tiems, iš kurių jos buvo paimtos, ši sprendimą užginčijo Italijos mokesčių valdžia, motyvuodama, kad Italijos teismas negali taip paprastai netaikyti EB sutarčiai prieštaraujančio įstatymo, kuris priimtas vėliau nei EB sutartis buvo ratifikuota. Pirmiausiai jis turėtų kreiptis į Italijos Konstitucinį teismą, kuris vienintelis gali pripažinti įstatymą antikonstituciniu.⁵⁸ *Pretore* sustabdė bylą ir antrą kartą kreipėsi į ETT. Italijos teismas ETT Pateikė 2 klausimus:

1. Ar Bendrijos teisės nuostatos, veikiančios tiesiogiai, turi būti aiškinamos taip, kad bet kurios vėliau priimtos nacionalinės teisės normos, prieštaraujančios šioms Bendrijos nuostatomis, turi būti laikomos automatiškai netaikomomis, nelaukiant, kol jas pašalins (panaikins) pats tos valstybės teisės aktų leidėjas arba kitos konstitucinės institucijos (paskelbs antikonstitucinėmis)?

2. Ar Bendrijos teisės nuostatų apsauga gali būti laikinai sustabdyta, kol kompetentingos nacionalinės institucijos panaikins šiuos Bendrijos teisės normoms prieštaraujančius nacionalinės teisės aktus?⁵⁹

ETT atsakydamas pabrėžė, kad EB teisės akto viršenybė taikoma nacionaliniams teisės aktams, priimtiems tiek iki atitinkamo EB akto įsigaliojimo, tiek ir vėliau. Tam nereikia laukti aukštesnio teismo sprendimo dėl nacionalinės teisės normos negaliojimo, kad būtų galima pritaikyti ES teisę⁶⁰.

“Be to, kalbant apie tiesiogiai taikomų Sutarties nuostatų ir institucijų aktų bei valstybių narių nacionalinės teisės santykį ir atsižvelgiant į Bendrijos teisės viršenybės principą, reikia pabrėžti, kad tokios įsigaliojusios Bendrijos nuostatos bei aktai ne tik lemia automatišką bet kokių, joms prieštaraujančių galiojančių nacionalinės teisės aktų netaikymą, bet ir yra kiekvienos iš valstybių narių teritorijoje galiojančios teisinės sistemos sudedamoji dalis. Jos yra viršesnės ir užkertančios kelią naujų nacionalinės teisės aktų, kurie būtų nesuderinami su Bendrijos teisės

⁵⁷ Anthony A. The Europe Union and its Court of Justice London: Oxford university press, 1999. P. 98.

⁵⁸ Craig Paul, De Burca Graine EU Law: Text, Cases and Materials. 2-nd edition Oxford: Oxford University Press, 2000. P. 260.

⁵⁹ Case C-106/77 *Amministrazione delle Finanze dello Stato v. Simenthal* [1978] ECR 630.

⁶⁰ Penelope K. Law of the Europe Union 3-rd edition London: Longman, 2001. P. 57.

nuostatomis, priėmimui <...> nacionalinis teismas turi pareigą apsaugoti teises, kurias suteikia Bendrijos teisės sistemos nuostatos, ir jis neprivalo prašyti ar laukti, kol įgaliotos nacionalinės institucijos faktiškai panaikins atitinkamas nacionalines priemones, galinčias sudaryti kliūtį tiesiogiai ir nedelsiant taikyti Bendrijos taisykles.”⁶¹

Tai reiškia, kad nacionalinės teisės normos, prieštaraujančios EB teisei, nepriklausomai nuo jų priėmimo datos, yra netaikomos valstybėse narėse, ir šiuo atveju netaikomas principas „*lex posterior*“ principas.

Simenthal SpA II byloje ETT griežtai nurodė, kad prieštaraujančios EB teisei nacionalinės normos yra savaimė netaikomos, ir pabrėžė nacionalinių teismų pareigą - taikyti visą Bendrijos teisę, o ypač – nepaisyti bet kokios nacionalinės teisės normos, kuri galėtų trukdyti Bendrijos teisėje numatytų asmenų teisių įgyvendinimui. Vėliau ETT plėtojo šią poziciją. 1972 m. *Commission v. Italy* byloje⁶² nustatė, kad valstybės narės pareiga ne tik pakeisti bet kokį aktą, prieštaraujantį EB teisei, bet ir netaikyti prieštaraujančio akto, kol jis nepakeistas.⁶³ *French Merchant Seamen* byloje⁶⁴ Jis pasisakė dar griežčiau šiuo klausimu. Šioje byloje ETT nustatė, kad esant faktui, jei nacionalinės teisės aktas, prieštaraujantis EB teisės normai, nėra panaikintas, jis sukuria “teisinio neaiškumo būseną”, kuri gali sukelti teisinio santykio subjektų “neužtikrintumą” dėl EB teisės teikiamų galimybių. Todėl toks nacionalinės teisės aktas turi būti “anuliuotas”⁶⁵ 1989 m. *Fratelli Costanzo v. Comune di Milano* byloje⁶⁶ ETT nustatė, kad vykdydamos savo pareigą valstybės vidaus administracijos, tokios kaip vietinės valdžios, savo iniciatyva turi netaikyti aukštesnės valdžios teisinių nuostatų, jei jos prieštarauja EB teisei.⁶⁷ Nuo šio sprendimo momento vietinės valdžios institucijos įgijo teisę netaikyti centrinės valdžios institucijų sprendimų, motyvuodamos tuo, kad jie prieštarauja ES teisei, ir pareikšti ieškinį teisme. Vėliau ETT žengė dar toliau ir 1996 m. *Security International* byloje⁶⁸ pareiškė, kad nacionalinės teisės norma netaikoma ne tik tada, kai ji nesuderinama su EB teise, bet ir tada, kai ji priimta pagal procedūrą, kuri prieštarauja nustatytai EB teisėje.⁶⁹

---

⁶¹ Case C-106/77 *Amministrazione delle Finanze dello Stato v. Simenthal* [1978] ECR 630.

⁶² Case C-48/71 *Commission v. Italy* [1972] ECR 529, paras 6-8 at 534-535

⁶³ Lenaerts K. and Van Nuffer P. *Constitutional Law of the European Union*. London: Thomson/Sweet & Maxwell. Voll.25.No.,5, October, 2005. Para. 14-005.

⁶⁴ Case C-167/73 *Commission v. France* [1974] ECR 359.

⁶⁵ Хартли Т. К. *Основы Европейского Сообщества*. Москва: Юнити, Закон и Право/Будапешт: Колпи, 1998, P. 245.

⁶⁶ Case C-103/88 *Fratelli Costanzo v. Comune di Milano* [1989] ECR 1839, para. 33 at 1871.

⁶⁷ Lenaerts K. and Van Nuffer P. *Constitutional Law of the European Union*. London: Thomson/Sweet & Maxwell. Voll.25.No.,5, October, 2005. Para. 14-005.

⁶⁸ Case C-194/94 *CIA Security International* [1996] ECR I-2201, paras 45-54 at I-2246-2248.

⁶⁹ Lenaerts K. and Van Nuffer P. *Constitutional Law of the European Union*. London: Thomson/Sweet & Maxwell. Voll.25.No.,5, October, 2005. Para. 14-005.

EB teisės viršenybės taikymo apimtį ETT išplėtė 1982 m. *Kupferberg* byloje⁷⁰. Šioje byloje ETT pareiškė, kad EB teisės viršenybės principas turi būti taikomas ir EB sudarytoms sutartims su užsienio valstybėmis, jos taip pat turi viršenybę valstybėse narėse prieš nacionalinę teisę.⁷¹

ES teisės viršenybės principą ETT toliau plėtojo 1990 m. *Factortame* byloje. Ieškovai šioje byloje ginčijo 1988 m. *Merchant Shipping Act*, kuriame buvo numatyta, kad norint pasinaudoti nustatyta žuvų kvota Jungtinėje Karalystėje, registruoti laivus po šios valstybės vėliava gali tik asmenys, kurie yra Jungtinės Karalystės piliečiai arba įmonė, kurioje Jungtinės Karalystės piliečiai, reziduojantys Jungtinėje Karalystėje, turi 75 procentus akcijų. Ispanijos įmonės iki šio akto įsigaliojimo registruodavo savo įmones Jungtinėje Karalystėje ir leisdavo laivų savininkams plaukioti su Jungtinės Karalystės vėliava ir naudotis Jungtinės Karalystės žuvų kvota. Po ginčijamo akto įsigaliojimo Ispanijos laivai nebegalėjo plaukioti su Jungtinės Karalystės vėliava ir naudotis jos kvota, nes, jų nuomone, tai akivaizdžiai prieštaravo EB teisei. Ispanijos laivų savininkai kreipėsi į Jungtinės Karalystės teismą ir užginčijo registracijos procedūrą kaip diskriminuojančią dėl pilietybės. Britanijos teismas kreipėsi į ETT preliminaraus nutarimo. Byla ETT galėjo būti nagrinėjama 1-2 metus, todėl ieškovai paprašė Jungtinės Karalystės teismo, kad ginčijamo akto galiojimas būtų laikinai sustabdytas. Klausimas atsidūrė Lordų Rūmuose, kur Lordai nusprendė, kad nėra jokių teisinių galimybių laikinai sustabdyti „Karūnos“ įstatymo veikimą, todėl jokių laikinų priemonių Jungtinės Karalystės Vyriausybė ir teismai negali imtis. Tada ieškovai pareiškė, kad toks Jungtinės Karalystės valdžios elgesys pažeidžia EB teisę.⁷² JK teismas sustabdė bylą ir dar kartą kreipėsi į ETT dėl preliminaraus nutarimo. ETT pripažino tokius veiksmus kliūtimi ieškovams efektyviai pasinaudoti teisinės gynybos priemonėmis.⁷³

“Bendrijos teisės veiksmingumas būtų susilpnintas, jeigu nacionalinės teisės norma galėtų neleisti teismui, nagrinėjančiam Bendrijos teise reguliuojamą ginčą, taikyti laikinas priemones, siekiant užtikrinti sprendimo veiksmingumą, kuris turi būti priimtas dėl teisių užtikrinimo pagal Bendrijos teisę. Iš to matyti, kad teismas, kuris tokiomis aplinkybėmis turėtų taikyti laikiną priemonę, prieštaraujančią nacionalinės teisės normai, į tą normą privalėtų nekreipti dėmesio.”⁷⁴

Factortame byloje⁷⁵ ETT nurodė, kad Bendrijos teisei pirmenybė turi būti teikiama net ir tuo atveju, kai jos ir nacionalinės normos kolizija yra tik numanoma. Ir nepriklausomai nuo to, ar

⁷⁰ Case-104/81 Hauptzollamt Mainz/Kupferberg&Cie [1982] ECR 1982 p. 3641.

⁷¹ Procesas Europos Bendrijų Teisingumo teisme: Preliminarus nutarimas, Teisinės informacijos centras, Vilnius, 2005. P. 25.

⁷² Craig P. The ECJ, National Courts and the Supremacy of Community Law// <http://www.ecln.net/rome2002/craig.pdf#search=%22Application%20of%20Community%20Law%20by%20National%20Courts%22> ; prisijungta: 2006-09-20. P. 5-6.

⁷³ Stiernstrom Martin The Relationship Between Community Law and National Law//Jean Monnet/Robert Schuman Paper Series Vol. 5 University of Miami, Florida 2005 No. 33 P. 8-9.

⁷⁴ Case C-213/89 R. Secretary of State for Transport, ex parte Factortame Ltd. [1990] ECR 2433.

⁷⁵ Case C-213/89 R. Secretary of State for Transport, ex parte Factortame Ltd. [1990] ECR 2433.

yra nacionalinis įstatymas, teisės, kylančias iš EB teisės, privalo užtikrinti nacionaliniai teismai, nes kitaip ES teisė bus neveiksminga.

Šiomis bylomis ETT plėtojo ir aiškino ES teisės viršenybės principo apimtį ir turinį ES teisėje. Ir to būtų užtekę, jei nacionaliniai valstybių narių teismai būtų paklusę visiems ETT išaiškinimams. Tačiau praktika, pripažįstant šį principą valstybėse narėse, parodė, kad nacionaliniai teismai, o ypač Konstituciniai valstybių narių teismai nebuvo linkę visa apimtimi pripažinti ES teisės viršenybę. Matydamas tokį nenorą ir jausdamas grėsmę EB teisės veiksmingumui, ETT ėmėsi ne tik EB teisės viršenybės principo plėtojimo, bet ir EB teisės viršenybės principo taikymo konstitucinių pagrindų valstybėse narėse užtikrinimo, t. y. pradėjo formuoti „konstitucinį aquis“⁷⁶

Viena iš svarbiausių bylų, parodanti ES konstitucionalizmo įtvirtinimą ir konstitucinę ES teisės viršenybės principo prigimtį, yra 1986 m. *Les Verts*⁷⁷ byla. Joje ETT EB sutartį pavadino „Konstitucine Chartija“. Šioje byloje ETT pareiškė: „EB yra pagrįsta teisės viešpatavimo principu (*rule of law*), todėl nei valstybės narės, nei EB institucijos negali išvengti klausimo: ar jų priimami teisės aktai neprieštarauja Konstitucinei Chartijai - Sutarčiai. Konstitucinė Chartija - Sutartis įtvirtina sistemą EB institucijų teisinių priemonių ir numato jų teisėtumo kontrolės procedūrą, kurią paveda ETT. <...> EEB steigimo sutarties 177 (dabar EB sutarties 234 straipsnis) ETT suteikia visas teises priemones, leidžiančias peržiūrėti Bendrijų institucijų teisės aktų, kurie susiję su valstybių narių fiziniiais ir juridiniais asmenimis, teisėtumą.“⁷⁸ Vėliau šia savo poziciją jis pakartojo ir išplėtojo 1987 m. *Foto Frost* byloje⁷⁹ „Teisingumo Teismas prižiūri EB institucijų teisės aktų, išskyrus rekomendacijas ir nuomones, teisėtumą. ETT turi išskirtinę kompetenciją panaikinti EB teisės aktą“⁸⁰ Šiais sprendimais ETT pabrėžė, kad Jis vienintelis gali spręsti, ar EB teisės aktas yra neteisėtas. Nei vienas nacionalinis teismas negali spręsti EB teisės akto teisėtumo klausimo ir jo netaikyti, kaip neteisėto. Kaip pažymėjo Valda Rukštelytė, šiomis bylomis ETT įtvirtino du svarbiausius konstitucingumo elementus:

1. Bendrijos steigiamosios sutartys turi aukščiausią galią ją įsteigusioms valstybėms;
2. Jų pagrindu kuriama teisė turi viršenybę nacionalinės valstybės narės teisės atžvilgiu;⁸¹

Mano nuomone, čia reikėtų paminėti dar vieną EB konstitucingumo elementą. ETT šiomis bylomis patvirtino EB teisės aktų konstitucinės priežiūros savo jurisdikciją ir nurodė valstybėms narėms, kad kilus abejonei, ar toks aktas yra teisėtas, privalu kreiptis į ETT.

⁷⁶ Hoffmann Lars, Shaw Jo Constitutionalism and federalism in the „Future of Europe“ debate: The German Dimension. London: Federal Trust for Education and Research, 2004. P. 3.

⁷⁷ Case C-294/83 Parti Ecologiste „Les Verts“ v. Parliament [1986] ECR 1339, 1365.

⁷⁸ Gil Carlos Rodríguez Iglesias Evolving Institutions and Transatlantic Relations Toward a European law// Seton: Hall Journal of Diplomacy and international relations// 2001. P. 13-14.

⁷⁹ Case C-314/85, Foto Frost, 1987, ECR 4199.

⁸⁰ Normantas Augustinas Europos Teisingumo Teismo ir konstitucinių teismų kompetencijos santykis//Konstitucinių teismų vaidmuo Europos Sąjungos narystės kontekste. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas, 2004. P. 49.

⁸¹ Rukštelytė Valda Konstituciniai narystės Europos Sąjungoje pagrindai//Justitia. 2004, Nr. 4(52), 5(53). P. 56.

Toliau plėtodamas EB teisės „konstitucinį aquis“ ir reaguodamas į nacionalinių teismų diskusijas apie EB teisės viršenybės principo teisėtumą valstybėse narėse ETT paraleliai su EB teisės viršenybės principo plėtojimu ieškojo pagrindų realiam šio principo pripažinimui valstybių narių konstitucinėje teisėje. Ši ETT praktikos posūkį geriausiai atspindi *AM & S*⁸², *Nold*⁸³ ir *ERT*⁸⁴ bylos.

AM & S byloje ETT pareiškė, kad EB teisė kyla ne tik iš ekonominių, bet ir iš teisinių santykių tarp valstybių narių ir EB institucijų, todėl EB teisė gerbia valstybėms narėms bendrus konstitucinius principus⁸⁵, o *Nold* byloje⁸⁶ pareiškė, kad Jis negali pritarti priemonėms, kurios yra nesuderinamos su pagrindinėmis teisėmis, pripažintomis ir ginamomis šių valstybių konstitucijų. *ERT* byloje ETT išreiškė pagarbą žmogaus teisėms ir laisvėms, įtvirtintoms Europos Žmogaus Teisių ir Laisvių Konvencijoje (toliau – EŽTLK).⁸⁷ Taip nurodė, kad EB institucijos, priimdamos sprendimus, privalo atsižvelgti į valstybėms narėms bendrus konstitucinius principus ir į EŽTLK. Atkreipė valstybių narių dėmesį, kad jų konstitucijose įtvirtinti bendri valstybėms narėms principai ir visuotinai pripažintos žmogaus teisės ir laisvės, yra užtikrinami EB teisėje, todėl jos neturėtų teigti, kad EB teisė nesaugo konstitucinių žmogaus teisių ir laisvių ir ginčyti EB teisės viršenybės principo nacionalinėje teisėje. EB teisės viršenybės principas turi būti pripažintas valstybėse narėse visa apimtimi, kitaip tai kels grėsmę EB teisės veikimui ir veiksmingumui.

EB teisės viršenybės principo raidai ir turiniui svarbios 1991 m. ETT sujungtos *Francovich, Danila Bonifaci v. Italian State* bylos⁸⁸, nustatančios valstybės atsakomybę, jei valstybė laiku jos neįgyvendino arba neteisingai ją įgyvendino.

A. *Francovich* dirbo įmonėje „*CDNElectronica SnC*“ Vincentoje ir už tai nereguliariai gaudavo tik dalį jam priklausančio darbo užmokesčio. Todėl jis pareiškė ieškinį *Pretore di Vicenza*. *Pretore* nurodė, kad įmonė atsakovė ieškovui turi sumokėti maždaug 6 milijonus ITL. Per šio sprendimo vykdymo stadiją *Tribunali di Vicenza* teismo antstolis buvo priverstas parengti protokolą dėl naudos nedavusio turto arešto. Tuomet A. *Francovich* pareiškė turintis teisę gauti iš Italijos Respublikos direktyvoje numatytas garantijas arba subsidiariai – kompensaciją už direktyvos neįgyvendinimą.

Danila Bonifaci ir kitos 33 darbuotojos pareiškė ieškinį *pretura di Bassano del Grappa*, nurodydamos, kad jos kaip samdomos darbuotojos dirbo įmonėje *Gaia Confezioni Srl*, kuriai

⁸² Case C-155/79 *AM&S* [1982] ECR p. 1575.

⁸³ Case 4/73 *Nold, Kohlen-und Baustffgrsshandlung v. Commission* [1974] ECR 491.

⁸⁴ Case C-260/89 *Elliniki Radiophonia Teleorassi AE v. Dimotiki Eaira Ploioforissis and S. Kouvelas* [1991] ECR I-2925.

⁸⁵ Gil Carlos Rodríguez Iglesias *Evolving Institutions and Transatlantic Relations Toward a European law*// Seton: Hall Journal of Diplomacy and international relations// 2001. P. 17.

⁸⁶ Case 4/73 *Nold, Kohlen-und Baustffgrsshandlung v. Commission* [1974] ECR 491.

⁸⁷ Case C-260/89 *Elliniki Radiophonia Teleorassi AE v. Dimotiki Eaira Ploioforissis and S. Kouvelas* [1991] ECR I-2925.

⁸⁸ Joined Cases C-6/90 ir C-9/90 *Francovich, Danila Bonifacy and others v. Italy* [1991] ECR 5357.

1985 m. balandžio 5 d. buvo paskelbtas bankrotas. Nutraukus darbo santykius, įsiskolinimas ieškovėms siekė daugiau nei 253 milijonų ITL, kurie buvo patvirtinti kaip bankrutuojančios įmonės skola. Praėjus penkeriems metams po bankroto, joms nebuvo sumokėta, o įmonės administratorius pranešė, kad net dalinis turto paskirstymas jų naudai buvo visiškai neįmanomas. Todėl ieškovės pradėjo teisminį procesą prieš Italijos Respubliką, prašydamos, kad Italija sumokėtų kompensaciją už bankroto direktyvos neįgyvendinimą.⁸⁹

Šioje byloje ETT nustatė valstybės atsakomybės prieš asmenis doktriną. Joje ETT pakartojo pagrindinius EB teisės viršenybės principo teiginius, susiejo ES teisės viršenybės principą su valstybės atsakomybės principu ir nustatė sąlygas, pagal kurias valstybė narė yra materialiai atsakinga prieš asmenis, kurių teises, nurodytas direktyvoje, ji pažeidė laiku jos neįgyvendinus arba neteislingai įgyvendinus: „Pirmiausia reikia priminti, kad EEB sutartis nustatė savą teisės sistemą, kuri integruota į valstybių narių teisės sistemą ir kurią privalo taikyti jų teismai. Šios teisės sistemos subjektai yra ne tik valstybės narės, bet ir jų nacionaliniai subjektai. Bendrijos teisė ne tik nustato pareigas privatiems asmenims, bet ir suteikia teises, kurios yra sudedamoji tų asmenų teisių ir pareigų visumos dalis. Šios teisės atsiranda ne tik tada, kai EB sutartis aiškiai jas suteikia, bet ir tada kai Sutartis aiškiai apibrėžtu būdu nustato pareigas ir teises privatiems asmenims, valstybėms narėms ir Bendrijos institucijoms <...> Pirmoji sąlyga yra ta, kad direktyvos siekiamas rezultatas turi apimti teisių privatiems asmenims suteikimą. Antroji sąlyga – šių teisių turinį turi būti įmanoma identifikuoti remiantis direktyvos nuostatomis. Galiausiai trečioji sąlyga – tarp valstybės pareigos nesilaikymo ir padarytos žalos turi būti priežastinis ryšys. <...> Šių sąlygų pakanka, kad atsirastų privačių asmenų teisė gauti žalos atlyginimą, t. y. teisė, kurios pagrindas tiesiogiai įtvirtintas Bendrijos teisėje. <...> Taikydama šias sąlygas, valstybė privalo atlyginti padarytos žalos pasekmes, remdamasi nacionalinės teisės normomis dėl atsakomybės. <...>“⁹⁰

Šis ETT sprendimas kyla iš EB teisės viršenybės principo. Vadinasi, netinkamai laikantis valstybės narių įsipareigojimų gali kilti materialinė valstybės atsakomybė. Taip pat šiame sprendime aiškiai nustatyta, kad atsakomybė turi būti taikoma ne tik dėl EB tiesioginio veikimo teisės normos pažeidimo, bet ir kitų EB teisės normų pažeidimų atveju.⁹¹ Šiuo sprendimu ETT įtvirtino veiksmingą priemonę, leidžiančią užtikrinti ES viršenybės principo taikymą valstybių narių teisėje.

Simbolinis ETT sprendimas, patvirtinantis EB teisės viršenybės principo taikymo apimtį, buvo priimtas 2000 m. *Tanja Kreil* byloje. Joje ETT dar kartą parodė, jog nesutiks, kad nacionalinės teisės normos keltų grėsmę veiksmingam EB teisės veikimui ir taikymui valstybėse narėse, net jei tai ir konstitucinės reikšmės norma.

⁸⁹ Joined Cases C-6/90 ir C-9/90 Francovich, Danila Bonifacy and others v. Italy [1991] ECR 5357.

⁹⁰ Joined Cases C-6/90 ir C-9/90 Francovich, Danila Bonifacy and others v. Italy [1991] ECR 5357.

⁹¹ Penelope K. Law of the Europe Union 3-rd edition London: Longman, 2001. P. 58.

Grundgesetz 12 straipsnio 4 dalyje ir Vokietijos karo tarnybos įstatyme - *Soldatengesetz* nustatyta, kad moterys Vokietijos armijoje – *Bundeswehr*'s, negali eiti pareigų, susijusių su ginklo panaudojimu. Tanja Kreil turėjo elektronikos specialisto išsilavinimą, todėl pareiškė norą įsidarbinti *Bundeswehr*'s pareigose, susijusiose su ginklų elektroninės įrangos aptarnavimu. Jos prašymas buvo atmestas, motyvuojant, kad moterys negali eiti pareigų, susijusių su ginklo panaudojimu. Tanja Kreil pateikė ieškinį Vokietijos administraciniam teismui *Verwaltungsgericht* dėl diskriminacijos lyties pagrindu ir EB teisės pažeidimo. *Verwaltungsgericht* sustabdė bylą ir kreipėsi į ETT preliminaraus nutarimo: ar lyčių lygybės direktyva draudžia taikyti nacionalinius teisės aktus, kurie prieštarauja direktyvai? Ar nacionalinės teisės aktai, reguliuojantys priėmimą į karo tarnybą, yra EB kompetencijos dalykas ir turėtų būti taikoma direktyva? Nors konkrečiai ETT šioje byloje apie EB teisės viršenybę net neužsiminė, tačiau iš sprendimo esmės galima spręsti, kad ETT dar kartą patvirtino ES teisės viršenybę prieš nacionalines konstitucijas. Jis pareiškė, kad šiuo atveju:

„Visiškas moters teisių apribojimas stojant į karo tarnybą, į pareigas, susijusias su ginklo panaudojimu, yra direktyvos reguliavimo dalykas. Tai nepatenka į išimčių sąrašą, kai būtina apsaugoti moterį. <...> direktyva neleidžia taikyti nacionalinės teisės aktų, kurie apriboja moters teises į karinius postus, susijusius su ginklo panaudojimu, ir kurie leidžia moterims tarnauti tik medicinos ir muzikos tarnybose“⁹² Šis sprendimas turėjo stiprų atgarsį Vokietijoje. Tai reiškė, kad direktyva prieštarauja *Grundgesetz*, todėl pagal išplėtotą ES teisės viršenybės principo doktriną *Grundgesetz* 12 straipsnio 4 dalis negali būti taikoma. Vokietija privalo ją anuliuoti, o *Verwaltungsgericht* turi priimti sprendimą dėl Tanjos Kreil prašymo dėl stojimo į karo tarnybą, į pareigas, susijusias su ginklo panaudojimu, ir leisti jai kandidatuoti, nors *Grundgesetz* ir *Soldatengesetz* to neleidžia. Po šio sprendimo Vokietija buvo priversta keisti *Grundgesetz* 12 straipsnio 4 dalį. Tai pirmas toks atvejis Europos Sąjungoje, kada valstybė narė keičia konstituciją dėl ETT sprendimo. Ši byla sukėlė diskusiją Vokietijoje dėl diskriminacijos privalomojoje karinėje tarnyboje ir dėl Vokietijos Konstitucijos 12 straipsnio prieštaravimo EB teisei.

2003 m. Alexander Dory kreipėsi į *Verwaltungsgericht* ir pareiškė, kad tik vyrų šaukimas į privalomąją karinę tarnybą diskriminuoja vyrus, nes neleidžia jiems laisvai pasirinkti darbo tarnybos metu ir pažeidžia EB teisę. Vokietijos teismas kreipėsi į ETT dėl preliminaraus nutarimo. ETT pabrėžė, kad šis klausimas yra ne EB kompetencijos dalykas. Valstybių narių karo tarnybos klausimai, nesusiję su savanoriškos tarnybos pareigomis, susijusiomis su ginklo panaudojimu, yra tik valstybės narės kompetencijos sritis.⁹³ Šiuo atveju lyčių lygybės direktyva netaikoma, todėl ir *Grundgesetz* 12 straipsnio dalis, kuri nustato karo prievolę vyrams, neprieštarauja EB teisei.

⁹² Case C-285/98 Tanja Kreil v. Bundesrepublik Deutschland [2000] ECR 2000 Page I-00069.

⁹³ Case C-186/01 Alexander Dory v. Bundesrepublik Deutschland [2003] ECR .

Toliau aiškindamas ES teisės viršenybės principo apimtį, ETT 2005 m. *Maria Pupino* byloje⁹⁴ pareiškė, kad EB teisės viršenybės principas prieš nacionalinę teisę taip pat turėtų būti taikoma ir dėl Tarybos pamatinių sprendimų, priimtų pagal ES sutarties 34 straipsnio 2 dalies b punktą, dėl policijos ir teismo bendradarbiavimo baudžiamosiose bylose. Nuo šio momento EB teisės viršenybės principas tapo ES teisės viršenybės principu ir buvo iškeltas už EB ribų. Šiuos ES teisės aktus ETT prilygina direktyvai. Jiems taikomos tos pačios taisyklės, kaip ir direktyvos veikimui, taip pat ir darnaus nacionalinės teisės aktų aiškinimo pagal ES teisę reikalavimas, išskyrus tai, kad šie sprendimai neturi tiesioginio veikimo. Tačiau asmenys gali vadovautis pamatiniu sprendimu, prašydami, kad nacionalinis teismas kreiptųsi į ETT dėl preliminaraus nutarimo. O pagal ES sutarties 35 straipsnio 2 dalį valstybių narių, kurios pripažino ETT jurisdikciją šiais klausimais, teismai, kurių sprendimai galutiniai ir neskundžiami, gali kreiptis į ETT dėl pamatinio sprendimo teisėtumo ir išaiškinimo. Ši procedūra iš esmės prilyginama preliminarių nutarimų teikimo procedūrai pagal EB sutarties 234 straipsnį (Buvęs EEB sutarties 177 straipsnis). ETT šioje byloje pareiškė:

“<...> matyti, kad EB 234 straipsnyje numatytą sistemą siekiama taikyti Teisingumo Teismo prejudicinei jurisdikcijai pagal ES 35 straipsnį, atsižvelgiant į šioje nuostatoje numatytas sąlygas <...> todėl Teisingumo Teismo praktika, susijusi su prejudicinių klausimų, pateiktų pagal EB 234 straipsnį, priimtumu iš principo yra taikytina ir pagal ES 35 straipsnį <...> ES 34 straipsnio 2 dalies b punkto formuluotė yra labai panaši į EB 249 straipsnio trečios pastraipos formuluotę. Pagal ES 34 straipsnio 2 dalies b punktą pamatiniams sprendimams suteikiamas privalomas pobūdis, kadangi jie valstybėms narėms „yra privalomi siektinų rezultatų atžvilgiu“, bet palieka nacionalinėms valdžios institucijoms galimybę pasirinkti jų įgyvendinimo formą ir būdus. <...> Šie įgaliojimai netektų esminio savo naudingo poveikio, jei fiziniai asmenys neturėtų teisės nurodyti pamatinių sprendimų, siekdami darnaus nacionalinės teisės aiškinimo valstybių narių teismuose. <...> Iš to, kas pasakyta, seka išvada, kad darnaus aiškinimo principas turi būti taikomas ir pamatinių sprendimų, priimtų pagal Europos Sąjungos sutarties VI antraštinę dalį, atžvilgiu. Taikant nacionalinę teisę, šią teisę aiškinantis ir prašymą dėl prejudicinio sprendimo pateikęs teismas turi tai daryti kiek įmanoma daugiau atsižvelgdamas į pamatinio sprendimo nuostatas ir tikslus, kad pasiektų jame nurodytą tikslą ir laikytųsi ES 34 straipsnio 2 dalies b punkto.”⁹⁵

Ši ETT byla rodo, kad Tarybos pamatiniai sprendimai ir jų veikimo taisyklės yra prilyginami direktyvai ir jos veikimo nacionalinėje teisėje doktrinai. Todėl ES teisės viršenybės principas šiandien apima ir III ES ramstyje priimamus sprendimus dėl policijos ir teismo bendradarbiavimo baudžiamosiose bylose ir gilina ES valstybių narių teisinę integraciją.

⁹⁴ Case C-105/03 *Maria Pupino* [2005] OLC 193- 06.08.2005 p. 3.

⁹⁵ Case C-105/03 *Maria Pupino* [2005] OLC 193- 06.08.2005 p. 3.

Aptariant ES teisės viršenybės principo raidą, reikėtų atsižvelgti ir į ateities vizijas, konkrečiau - į Europos Sąjungos Konstitucijos, priimtos 2004 m. Spalio 29 d. Romoje, nuostatas, įtvirtinančias ES teisės viršenybės principą.

Europos Sąjungos Konstituciją stengiamasi sukurti tokią, kad ji perimtų visą per ilgus metus sukauptą ES institucijų patirtį ir ETT praktiką ir įkūnytų tam tikras naujoves.⁹⁶ Šios Konstitucijos idėjos atsispindi ir konkrečiose Konstitucijos fabulose.

ES Konstitucijos nuostatose įtvirtinti kai kurie ETT suformuluoti principai, taip pat ir ES teisės viršenybės principas, kuris įgyja konstitucinės normos prasmę.

ES teisės viršenybės principo pagrindas yra I-6 straipsnis.

“Konstitucija ir teisės aktai, kuriuos priima Sąjungos institucijos, naudodamosi joms suteiktais įgaliojimais, turi viršenybę prieš valstybių narių teisę.”⁹⁷

ES Konstitucijos I-29 straipsnio 3 dalyje aiškiai ir trumpai apibrėžta ETT kompetencija dėl preliminararaus nutarimo:

„Vadovaudamasis III dalimi Europos Sąjungos Teisingumo Teismas:

... b) valstybių narių teismų prašymu priima preliminarinius nutarimus dėl Sąjungos teisės aiškinimo arba institucijų priimtų aktų galiojimo;

c) priima sprendimus kitais Konstitucijoje numatytais atvejais.⁹⁸

Atrodo, kad ES teisės viršenybės principas ES Konstitucijoje yra aiškiai įtvirtintas, todėl ginčų dėl ES ir nacionalinės teisės kolizijos, priėmus ES Konstituciją, turėtų kilti mažiau. ES teisės efektyvumas neturėtų sumažėti net dėl didelio ES valstybių narių skaičiaus. Tačiau taip atrodo tik iš pirmo žvilgsnio ir tik dėl to, kad ES Konstitucijos tekste ES teisės viršenybės principas lietuvių kalba suprantamas tik viena prasme, kurio angliškas atitikmuo yra „*Supremacy*“. ETT ir Generaliniai advokatai savo praktikoje, kalbėdami apie ES teisės viršenybę, vartojo daug sinonimų, tokių, kaip ES teisės prioritetas („*Priority*“), preferencija („*Precedence*“), viršenybė arba pirmenybė („*Primacy*“) ir viršenybė („*Supremacy*“). Terminas „*Supremacy*“ kilo iš Amerikos britų anglų kalbos ir reiškia daugiau hierarchinio pavaldumo idėją, pagal Vokietijos konstitucionalizmo koncepciją. Žodis „*Primacy*“ yra silpnesnis už „*Supremacy*“ ir siejamas su pirmenybe prieš nacionalinės teisės normas, bet nereiškia hierarchinės subordinacinės teisės sistemos, kur yra pagrindinė teisės norma.⁹⁹ Kelzeno terminais tariant, kiekviena teisės sistema turi turėti pagrindinę teisės normą (*Gründnorm*), kuriai turėtų būti subordinuoti kitos – žemesnės galios teisės aktai, sprendžiant pagal ETT suformuotą ES teisės viršenybės doktriną ir sampratą šiandien. ETT mano,

⁹⁶ Anthony A. Is Europe to have a Constitutional Court? London: University of Birmingham Institute of European Law, 2004. P. 1-3.

⁹⁷ Article I-6 of European Union's Constitutional Treaty, OJ C 310 of 16 December 2004.

⁹⁸ Article I-29 of European Union's Constitutional Treaty, OJ C 310 of 16 December 2004.

⁹⁹ Franz C. Mayer, *Supremacy – lost*//German Law Journal. 2006 Vol. 6 No. 11 pp. 1497-1506// <http://www.whi-berlin.de/supremacy.htm>; prisijungimo laikas: 2006-09-20. P. 89.

kad *Gründnorm* ES teisėje šiuo metu yra ne kas kitas, o EB ir ES sutartys. Todėl žodis „*Primacy*“ labiau atspindi pradinę ETT praktikos, įtvirtinat ES teisės viršenybės principą, etapą, kai buvo įtvirtinta ES teisės aktų viršenybė prieš nacionalinius įstatymus, bet ne galutinį, kai ETT aiškiai pasisakė, kad ES teisė turi viršenybę prieš nacionalines konstitucijas ir turi savo „Konstitucinį“ teismą. Kai kurie Europos Sąjungos teisės specialistai Pvz: Anthony Arnall, Stiernstorm Martin, Pernice Ingolf mano, kad žodis „*Primacy*“ ne visiškai atspindi ETT praktiką ir ES teisės viršenybės principo turinį bei jo, kaip Europos Sąjungos Konstitucinio teismo, prigimtį. Neaišku, kodėl Konventas nusprendė panaudoti būtent šį žodį, jei Laekeno deklaracijoje buvo nuspręsta, kad ES Konstitucija turi atspindėti visų ES institucijų praktiką, taip pat ir ETT praktiką ir pasiekimus? Toks ES teisės viršenybės kaip „*Primacy*“ įvardinimas gali užkirsti kelią veiksmingai taikyti ES teisės aktų viršenybę prieš nacionalines Konstitucijas. Juo labiau, kad Konstitucijos viršenybės principas nacionalinėje teisėje yra apibrėžiamas kaip „*Supremacy*“, o ES teisė valstybėje narėje veikia toje pačioje nacionalinės teisės sistemoje. Todėl žodžio „*Primacy*“ vartojimas ES Konstitucijoje gali kelti problemų dėl ES teisės aktų viršenybės nacionalinių konstitucijų atžvilgiu ir reikšti „žingsnį atgal“.¹⁰⁰ Yra ir kitaip manančių autorių. Pvz: Vokietijos Europos Sąjungos teisės specialistas Dr. Mayer Franz C. mano, kad žodis „*Primacy*“ tiksliau atspindi ES teisės viršenybės principo esmę ir prigimtį, tam yra dvi priežastys:

1) ES teisė nėra Konstitucinė teisė griežtąja prasme, nes valstybės narės priima sprendimą atiduoti tik dalį nacionalinės kompetencijos, todėl jų teisės sistema nėra ES teisės sistemos dalis, o yra daugiau - „infra-konstitucinė“ sistema.

2) Vieningo ES teisės taikymo tikslas gali būti pasiektas ES Konstitucijoje įtvirtinus ES teisės pirmenybę „*Primacy*“, o ne viršenybę „*Supremacy*“, nes ES teisės viršenybės statusą turi nustatyti ne ES teisė, o nacionalinės konstitucijos.¹⁰¹

Autoriaus nuomone, pirmasis požiūris geriau atspindi ETT suformuotą ES teisės viršenybės doktriną, nes ES teisė turi turėti viršenybę prieš nacionalines konstitucijas. ES Konstitucija kaip galima efektyviau turėtų įtvirtinti ES „konstitucinį aquis“, sukurtą ETT, kad nacionalinėms institucijoms, o ypač konstituciniams teismams neliktų vietos interpretuoti ES teisės viršenybės principą. Ginčytinas Dr. Mayer teiginys, kad nacionalinės teisės sistema nėra ES teisės sistemos dalis. ETT *Les Verts* byloje¹⁰² nedviprasmiškai nurodė, kad nacionalinė teisė ta kompetencijos dalimi, kurią delegavo ES institucijoms, pasirašydamos EB ir ES sutartis, yra ES teisės dalimi. EB

---

¹⁰⁰ Stiernstrom Martin The Relationship Between Community Law and National Law//Jean Monnet/Robert Schuman Paper Series Vol. 5 University of Miami, Florida 2005 No. 33. P. 10.

¹⁰¹ Franz C. Mayer, Supremacy – lost//German Law Journal. 2006 Vol. 6 No. 11 pp. 1497-1506// <http://www.wi-berlin.de/supremacy.htm>; prisijungimo laikas: 2006-09-20. P. 3; 6-7.

¹⁰² Case C-294/83 Parti Ecologiste "Les Verts" v. Parliament [1986] ECR 1339, 1365.

ir ES sutartis yra šios sistemos *Gründnorm*¹⁰³, o ETT yra šios sistemos „Konstitucinis Teismas“. ES teisės sistemoje visi nacionaliniai teismai, taip pat ir konstituciniai teismai, yra teismai pagal EB sutarties 234 straipsnį (buvęs EEB sutarties 177 straipsnis). ES teisė nesikiša į valstybės narės nacionalinę kompetenciją, kuri jai nepriskirta pagal sutartis. Valstybių narių kompetencijos srityje neveikia ir ES teisės viršenybės principas. ES Konstitucija tiesiogiai nurodo, kad ES teisės viršenybė taikoma tik dėl šioje Konstitucijoje nurodytos kompetencijos, todėl neturėtų likti jokios abejonės dėl visiško ES teisės viršenybės principo nacionalinės teisės atžvilgiu taikymo ES perduotos kompetencijos srityje. Todėl tinkamesnis žodis, apibūdinantis visišką ES teisės viršenybę valstybėje narėje, turėtų būti „*Supremacy*“, o ne „*Primacy*“.

Taip pat reikėtų pabrėžti, kad ES Konstitucijoje nebelieka ramsčių sistemos, todėl ir ES teisės viršenybės principas visa apimtimi taikomas pagal kompetenciją, nurodytą ES Konstitucijoje.¹⁰⁴

Apibendrinant galima suformuluoti dabartinę ETT išplėtotą ir išaiškintą ES teisės viršenybės principo sampratą, parodančią ES teisės viršenybės principo turinį ir apimtį šiandien:

ES teisės viršenybės principas – tai valstybių narių nacionalinių teismų ir kitų institucijų pareiga, kylanti iš EB sutarties, ES sutarties ir dalies nacionalinės kompetencijos delegavimo ES institucijoms, netaikyti ir kaip galima greičiau pakeisti ar panaikinti nacionalinius teisės aktus, jei jie prieštarauja EB ar ES sutarčių nuostatomis, reglamentams, direktyvoms, pamatiniams sprendimams ar tarptautinėms sutartims, nesvarbu, kokios galios ir rango jie būtų, nesvarbu kada jie priimti (prieš ar po atitinkamo ES teisės akto įsigaliojimo). Nei vienas nacionalinis teismas ar valstybės narės nacionalinė institucija negali nuspręsti, kad ES teisės aktas yra neteisėtas ir jo netaikyti, išskirtinę kompetenciją spręsti ES teisės akto teisėtumą turi tik ETT. Valstybių narių nacionaliniai teismai esant abejonei dėl ES teisės akto teisėtumo privalo kreiptis į ETT dėl preliminaraus nutarimo, kuris jiems yra privalomas. Visi nacionaliniai teismai ir kitos nacionalinės institucijos nacionalinę teisę privalo aiškinti tik pagal ES teisę.

Nors ETT savo praktikoje aiškiai įtvirtino ES teisės viršenybės principą ES teisėje, tačiau valstybių narių nacionalinėje teisėje jis veikti gali tik, jei jį pripažins pačios valstybės narės. Kaip rodo nacionalinių teismų praktika, ypač konstitucinių teismų, ne visose valstybėse narėse ir ne visose institucijose buvo besąlygiškai pripažįstami ETT sprendimai. Šis ES teisės viršenybės principo pripažinimas ir taikymas valstybėse narėse yra 2-os šio darbo dalies tyrimo objektas.

---

¹⁰³ Namavičius Zenonas Suverenitetas ir Europos Sąjungos teisė//Konstitucinių teismų vaidmuo Europos Sąjungos narystės kontekste. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas, 2004. P. 14.

¹⁰⁴ Anthony A. Is Europe to have a Constitutional Court? London: University of Birmingham Institute of European Law, 2004. P. 9.

2. EUROPOS SAJUNGOS TEISĖS VIRŠENYBĖS PRINCIPŲ PRIPAŽINIMO VALSTYBIŲ NARIŲ NACIONALINĖJE TEISĖJE TYRIMAS.

ETT yra vienintelė viršnacionalinė institucija, kuri aiškina ES teisę, formuoja vieningą ES teisės viršenybės principo ES teisėje sampratą, sudaro tinkamas teisine sąlygas jį pripažinti ir taikyti valstybėse narėse.¹⁰⁵ Tačiau ES teisės viršenybės principo pripažinimas ir veikimas nacionalinėje teisėje priklauso tik nuo valstybių narių konstitucinės teisės požiūrio į ES teisę. Čia pasireiškia antrasis požiūris į ES teisės viršenybės principo prigimtį. ES teisės viršenybės principas valstybėje narėje kildinamas daugiau iš valstybių narių nacionalinių konstitucijų ar pagrindinių įstatymų ir nacionalinių teismų praktikos, nei iš ETT sprendimų. ETT sprendimai laikomi ES teisės viršenybės nacionalinėje teisėje taikymo pavyzdžiu, o ne pareiga. Tai pagrindžia ir šis tyrimas.

Šioje darbo dalyje bus tiriamas ES teisės viršenybės principo pripažinimas valstybėse narėse.

2.1. Valstybės nepripažįstančios Europos Sąjungos teisės viršenybės principo visa apimtimi.

Šiame darbo skyriuje bus tikrinama hipotezė, kad valstybės narės: Vokietija, Italija, Prancūzija, Airija, Ispanija, Danija, Lenkija ir Latvija nepripažino ES teisės viršenybės principo visa apimtimi. Tyrimo objektai: valstybių narių konstituciniai pagrindai ir teismų praktika. Šio darbo skyriaus tikslas – pagrįsti šią hipotezę ir nustatyti, kokių lygiu šios valstybės narės nepripažįsta ES teisės viršenybės principą.

2.1.1 Vokietijos ir Italijos pasipriešinimas Europos Sąjungos teisės viršenybės principo taikymui nacionalinėje teisėje.

Vokietija. 1949 m. Vokietijos Konstitucijos 24 straipsnio 1 dalyje yra įtvirtinta galimybė perduoti savo suverenias galias tarptautinėms organizacijoms. „Federacija gali įstatyminiu būdu perduoti savo suverenias teises tarptautinėms institucijoms”¹⁰⁶ Vadinasi, nuo pat Vokietijos Federacijos gyvavimo pradžios Vokietija numatė galimybę perduoti savo suverenius įgaliojimus vykdyti viršnacionalinėms institucijoms, priimant nacionalinį įstatymą. Vokietijai, tapus EB nare

---

¹⁰⁵ Anthony A. Is Europe to have a Constitutional Court? London: University of Birmingham Institute of European Law, 2004. P. 19.

¹⁰⁶ Vokietijos Federacinės Respublikos Pagrindinio įstatymo 24 straipsnis/Užsienio valstybių konstitucijos. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004. P. 50.

kuriam laikui užteko šios nuostatos, pripažįstant ES teisę ir jos veikimo principus¹⁰⁷, tačiau 1990 m. susiliejus dviem Vokietijos dalims, Vokietijos Konstitucija buvo papildyta, įtraukiant 23 straipsnį, kuriame reglamentuotas ES ir Vokietijos teisės santykis. Vokietijos Federacinės Respublikos Konstitucijos 23 straipsnio 1 dalyje skelbiama: “Federacinė Respublika, siekdama vieningos Europos idėjos, <...> gali perduoti savo suverenias teises ES institucijoms, priimdama įstatymą”¹⁰⁸. Be to, VFR Konstitucijoje yra nustatyta, kad visuotinai pripažįstamos tarptautinės teisės normos tapusios sudėtine Vokietijos teisės dalimi, turi viršenybę nacionalinių įstatymų atžvilgiu ir nustato teises ir pareigas tiesiogiai asmenims, gyvenantiems Vokietijos federacijos teritorijoje.¹⁰⁹ Šios Konstitucijos nuostatos leidžia teigti, kad Vokietijos Federacinėje Respublikoje yra pakankami ES teisės galiojimo ir veikimo nacionalinėje teisėje pagrindai ir yra pripažįstamas tarptautinės teisės viršenybės prieš nacionalinius įstatymus principas, todėl neturėtų kilti rimtų nacionalinės ir ES teisės konfliktų, tačiau realiai Vokietijos teisė, o ypač teismai ilgai priešinosi ES teisės viršenybės principo taikymui ir ETT nustatytų normų įtvirtinimui nacionalinėje teisėje.

Daugiausia ginčų tarp ES teisės ir nacionalinės teisės kėlė nacionaliniai teismai, kurie rodė akivaizdų nenorą besąlygiškai pripažinti ES teisės viršenybę pagal ETT išaiškinimus.¹¹⁰

Jau 1963 m. Vokietijos mokesčių teismas *Rhineland Palatine* užginčijo reglamento teisėtumą, EB sutarties 189 straipsnis yra antikonstitucinis, nes pažeidžia Vokietijos valdžių padalinimo principą. Šis klausimas buvo perduotas Vokietijos Konstituciniam Teismui. 1966 m. Vokietijos administracinis teismas atsisakė taikyti reglamentą, motyvuodamas, kad šis yra neteisėtas. 1967 m. Konstitucinis Teismas priėmė sprendimą, kad EB reglamentai nėra Vokietijos teisės aktai, todėl nei teismai nei Konstitucinis Teismas negali spręsti jo teisėtumo. Taip Vokietijos Konstitucinis Teismas pirmas Europoje patvirtino Van Gend en Loos sprendimą.¹¹¹ Tačiau teismai neklausė šio sprendimo ir toliau ginčijo EB teisę *Lutticke* byloje¹¹².

Tačiau pirmas rimtas iššūkis ES teisės viršenybei buvo mestas 1974 m. byloje *Internationale Handelsgesellschaft mbH v. EVGF*, kai po ETT išaiškinimo dėl reglamento viršenybės Konstitucijos atžvilgiu, Vokietijos administracinis teismas (*Verwaltungsgericht*) vis tiek nusprendė kreiptis į Vokietijos Federacijos Konstitucinį Teismą, dėl jo sprendimo ar EB reglamento nuostatos dėl žmogaus teisių neprieštarauja Vokietijos Konstitucijai. Konstitucinis Teismas

---

¹⁰⁷ Stojimas į ES ir Konstitucija: seminario medžiaga 1999 06 29-30 d., Jochen A. Frowein, German constitutional system and membership in Europe Union, Lithuanian constitutional amendments project, Eugrimas, Vilnius, 2000 p. 28.

¹⁰⁸ Vokietijos Federacinės Respublikos Pagrindinio įstatymo 23 straipsnis/Užsienio valstybių konstitucijos. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004. P. 48-49

¹⁰⁹ Vokietijos Federacinės Respublikos Pagrindinio įstatymo 25 straipsnis/Užsienio valstybių konstitucijos. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004. P. 50

¹¹⁰ Anthony A. The Europe Union and its Court of Justice London: Oxford university press, 1999. P.102.

¹¹¹ Karen J. Alter Establishing the supremacy of European law: the making of an international rule of law in Europe. London: Oxford Press, 2004. P. 74-79

¹¹² Case C-57/65, Alfons Lutticke GmbH v Hauptzollamt Saarlouis [1966] ECR 205.

pirmiausiai sprendė nagrinėjamo dalyko liečiamumo klausimą, t.y., ar EB teisės aktai yra konstitucinio reguliavimo objektas.¹¹³ Pirmiausiai Teismas pasisakė dėl konstitucinės teisės ir ES teisės santykio. Teismas nustatė, kad ES teisė nėra sudėtinė nei nacionalinės teisės, nei tarptautinės teisės dalis. Ji yra nepriklausoma teisinė sistema, turinti autonominius teisės šaltinius, todėl darytina išvada, kad nacionalinė ir ES teisė yra viena nuo kitos nepriklausančios. Teismas taip pat pabrėžė, kad ES teisėje nėra žmogaus teisių apsaugos mechanizmo, todėl tol, kol ES teisėje žmogaus teisių apsauga bus užtikrinama tokiu pačiu lygiu, kaip užtikrina Vokietijos Konstitucija, ES teisės priemonės Vokietijoje bus kontroliuojamos pagal Vokietijos Konstituciją, užtikrinančią žmogaus teisių ir laisvių apsaugą. Išsprendęs savo jurisdikcijos klausimą, Teismas išnagrinėjo bylą iš esmės ir nustatė, kad ginčijamos nuostatos neprieštarauja Konstitucijai. Šiuo, taip vadinamu *Solange I* sprendimu, Vokietijos Konstitucinis Teismas parodė, kad nepripažįsta ES teisės viršenybės konstitucinės teisės atžvilgiu dėl nepakankamos žmogaus teisių apsaugos EB teisėje, nors realiai nei viena EB teisės norma nebuvo Vokietijos Konstitucinio Teismo pripažinta kaip prieštaraujanti Konstitucijai.¹¹⁴ 1986 m. Vokietijos Konstitucinis Teismas *Wunsche Handelsgesellschaft* arba *Solange II* byloje sušvelnino savo poziciją ir pripažinęs, kad nuo šiol ETT faktiškai užtikrina žmogaus teisių ir laisvių apsaugą, todėl Vokietijos Konstitucinis Teismas atsisako savo jurisdikcijos ES teisės aktų atžvilgiu.¹¹⁵ Taip lyg ir pripažindamas ES teisės viršenybę Vokietijos konstitucinės teisės atžvilgiu.

Kita ES teisės viršenybės pripažinimo problema kilo, kai Federacinis mokesčių teismas net dviem atvejais 1981 m. ir 1986 m. atsisakė pripažinti direktyvos tiesioginį veikimą. Abi bylos iškeltos tuo pačiu pagrindu dėl mokesčių lengvatų taikymo, numatytų EB direktyvose, kurios nebuvo įgyvendintos Vokietijoje ir prieštaravo Vokietijos teisės normoms. Antru atveju byloje *Kloppenburg* žemesnės instancijos mokesčių teismas kreipėsi į ETT dėl išaiškinimo. ETT priėmė nutarimą, kad direktyvos privalo būti tiesiogiai taikomos valstybėse narėse. Gavęs toki sprendimą teismas patenkino ieškovo ieškinį, tačiau mokesčių tarnybos padavė apeliacinį skundą Federaciniam mokesčių teismui, kuris pareiškė, kad ES teisė gali turėti tiesioginį veikimą tik teisėkūros kompetencijos, kurią Vokietija perdavė ES, ribose, o pagal EB sutarties 189 str. direktyvos leidžia valstybės narės valdžiai pasirinkti jos įgyvendinimo formas ir būdus; tokiu būdu, kad direktyvos nuostatos būtų veikiančios tiesiogiai valstybėje narėje, būtinas jas realizuojantis nacionalinis įstatymas. Federacinis mokesčių teismas padarė išvadą, kad direktyvos savaime jokių būdu negali būti tiesiogiai veikiančios valstybėje narėje, o ETT neturi įgaliojimų nuspręsti, kokia teise turėtų vadovautis nacionaliniai teismai, priimdami sprendimą, taip pat jis nurodė, kad ETT prejudicinius

¹¹³ Anthony A. The Europe Union and its Court of Justice London: Oxford university press, 1999. P. 102.

¹¹⁴ Ingolf P. Constitutional Law implications for a state participating in a process of regional integration. German Constitution and „Multilevel Constitutionalism“. German Reports on Public Law. Baden: Nomos, 1998. P. 61

¹¹⁵ Хартли Т. К. Основы Европейского Сообщества. Москва: Юнити, Закон и Право/Будапешт: Колпи, 1998, P. 252-253.

sprendimus gali priimti tik pagal Sutartyje nurodytą EB jurisdikciją. Ieškovas nesutiko su tokiu sprendimu ir kreipėsi į Vokietijos Konstitucinį teismą dėl Federacinio mokesčių teismo sprendimo teisėtumo. Konstitucinis Teismas aiškiai palaikė ETT poziciją ir nusprendė, kad Federacinio mokesčių teismo sprendimas akivaizdžiai neteisėtas, nes Jis turėjo vadovautis ETT išaiškinimu priimant sprendimą šioje byloje arba, kaip nustatyta EB sutarties 177 str., privalėjo kreiptis vėl į ETT kaip teismą, kurio sprendimas yra galutinis dėl prejudicinės procedūros. To nepadaręs jis pažeidė EB sutarties 177 str. nuostatas ir Vokietijos Konstitucijos nuostatas, kad niekam negali būti atimta teisingo teismo teisė “*lawful judge*” (šiuo atveju ETT). Federacinio mokesčių teismo sprendimas šioje byloje pripažįstamas antikonstituciniu ir yra anuliuojamas.¹¹⁶ Vokietijos Konstitucinis Teismas šiuo sprendimu įtvirtino ETT kompetenciją Vokietijos teismų atžvilgiu, todėl nuo šio laiko Vokietijos teismai ėmė pagarbiau žiūrėti į ETT sprendimus, tokiu būdu sudarydami tinkamesnes sąlygas ES teisės viršenybės principui taikyti Vokietijos teisėje. Tačiau, kaip parodė tolimesnė Vokietijos teismų praktika, Vokietijos teismai nebuvo linkę nusileisti ir besąlygiškai priimti ES teisės viršenybę. Tai iliustruoja 1993 m. byla *Brunner v. European Union treaty* arba *Maastricht* byla Konstituciniam teismui buvo paduotas skundas, kuriame kvestionuojama pati Vokietijos, kaip valstybės teisė, atsižvelgiant į Konstitucijos nuostatas ratifikuoti ES sutartį. Nors Teismas ir be didelių problemų įrodė Maastrichto sutarties ratifikavimo teisėtumą, tačiau tai buvo reali proga Vokietijos Konstituciniam Teismui panagrinti kompetencijos perdavimo Bendrijai klausimą. Konstitucinis Teismas pažymėjo, kad su Konstitucijos nuostatomis būtų nesuderinamas toks atvejis, kai aktas, kuriuo Bendrijos teisei suteikiamas tiesioginis veikimas ir taikymas, nepakankamai aiškiai apibrėžtų galias, kurios perleidžiamos Europos Bendrijoms pagal numatytą integracijos programą. Jis nurodė, jeigu EB imsis funkcijų ir įgyvendins galias, kurios nebuvo apibrėžtos Sutartimi, tai iš esmės reikštų valstybės narės išimtinės kompetencijos perleidimą EB, tai aiškiai prieštarautų Vokietijos Konstitucijai. Todėl *Bundesverfassungsgericht* pasilieka teisę peržiūrėti ES institucijų priimtus teisės aktus ir tikrinti, ar jie priimti neviršijant Bendrijai perleistos kompetencijos, t.y., ar jie nėra *ultra vires*.¹¹⁷ Šiuo sprendimu Vokietija atsisakė pripažinti besąlygišką antrinės ES teisės viršenybę ir tuo pačiu ETT poziciją šiuo klausimu. Maastrichto sprendimas Vokietijos teismuose pagimdė naujų ES ir nacionalinės teisės konfliktų bangą. 1993 m. Europos Komisija priėmė reglamentą dėl bananų rinkos Bendrijoje reguliavimo. Šis reglamentas neleido Vokietijai importuoti bananus iš trečiųjų šalių be importo mokesčio, Vokietija užginčijo šio teisės akto teisėtumą. ETT šį ieškinį atmetė, tačiau nenumatė tolimesnių Vokietijos teismų sprendimų. 1996 m. Federacinis finansų teismas (*Bundesfinanzhof*) pripažino reglamentą prieštaraujančiu Pasaulinės prekybos organizacijos (PPO) taisyklėms ir nustatė, kad šis klausimas

¹¹⁶ Penelope K. Law of the Europe Union 3-rd edition London: Longman, 2001. P. 64.

¹¹⁷ Karen J. Alter Establishing the supremacy of European law: the making of an international rule of law in Europe. London: Oxford Press, 2004. P. 105-107

nepriklauso ES kompetencijai, todėl, pagal Konstitucinio Teismo sprendimą Maastrichto byloje, tai turėtų reikšti, kad Vokietijos teismai neturėtų taikyti šio reglamento nuostatų.¹¹⁸ Taip Vokietijos Konstitucinis Teismas patvirtino, kad jis pasilieka sau teisę spręsti, ar EB teisės aktai neperžengia Vokietijos deleguotos kompetencijos. Tokiu atveju, Jis gali tikrinti EB teisės aktų teisėtumą.

2000 m. *Tanja Kreil* byloje¹¹⁹ kilo Vokietijos Konstitucijos suderinamumo su direktyva klausimas, Vokietijos teismas kreipėsi į ETT, kuris nustatė, kad nesvarbu, kokios nacionalinės nuostatos trukdytų ES teisei veikti visu pajėgumu, jos neturėtų būti taikomos. Ir nustatė, kad T. Kreil buvo teisi dėl diskriminacijos priimant į pareigas Bundeswehr. Šis sprendimas turėjo stiprų atgarsį Vokietijoje, tai reiškė, kad direktyva prieštarauja *Grundgesetz*, todėl pagal išplėtotą ES teisės viršenybės principo doktriną, *Grundgesetz* 12 straipsnio 4 dalis negali būti taikoma ir Vokietija privalo ją anuliuoti, o *Verwaltungsgericht* turi priimti sprendimą panaikinti sprendimą dėl Tanjos Kreil prašymo dėl stojimo į Karo tarnybą, eiti pareigas, susijusias su ginklo panaudojimu, ir leisti jai kandiduoti į Karo tarnybą, nors *Grundgesetz* ir *Soldatengesetz* to neleidžia. Po šio sprendimo Vokietija buvo priversta keisti *Grundgesetz* 12 straipsnio 4 dalį. Tai pirmas toks atvejis Europos Sąjungoje, kai valstybė narė keičia konstituciją dėl ETT sprendimo. Jei anksčiau ETT yra pareiškęs apie ES teisės viršenybę prieš nacionalines konstitucijas, bet nei karto nėra nustatęs, kad valstybės narės konstitucijos norma prieštarauja EB teisei, tai šiuo atveju netiesiogiai ETT konstatavo, kad direktyva prieštarauja *Grundgesetz* 12 straipsnio 4 daliai, todėl ši Konstitucijos norma turi būti netaikoma ir kuo greičiau anuliuota. Kaip pastebėjo Generalinis advokatas La Pergola dėl Tanja Kreil bylos Vokietijos akademiniame bendruomenėje jau senai buvo pateiktos nuomonės dėl Vokietijos Konstitucijos 12 straipsnio prieštaravimo ne tik EB teisei bet ir kitoms *Grundgesetz* nuostatomis, todėl tai tik laiko klausimas, kada ši nuostata bus pakeista.¹²⁰ Todėl šis sprendimas sutiktas palankiai ir po metų prieštaraujantis straipsnis buvo pakeistas.

Šie Vokietijos teismų sprendimai rodo aiškų Vokietijos nenorą atsisakyti savo suvereniteto ir nacionalinių interesų Bendrijos naudai, todėl ES teisės viršenybė lig šiol nėra pripažinta visa apimtimi Vokietijos teisėje, nors Konstitucinis pagrindas tam yra pakankamas, tačiau Vokietija abejoja dėl ES sugebėjimo apginti pagrindines žmogaus teises ir laisves ir nepasitiki ES institucijų aktų teisėtumu, todėl Vokietijos teismai nesirengia besąlygiškai pripažinti ETT išaiškinimų. Todėl Vokietijos teismų praktika nepripažino ES teisės viršenybės principo dėl žmogaus teisių deficito ir *ultra vires* aktų.

Italija. Priešingai negu Vokietijoje Italijos Konstitucija nieko nekalba apie ES teisės santykį su nacionaline teise. Neužsimena ir apie ES teisės pripažinimo mechanizmą. Vieninteliame

---

¹¹⁸ Anthony A. The Europe Union and its Court of Justice London: Oxford university press, 1999. P. 104.

¹¹⁹ Case C-285/98 Tanja Kreil v. Bundesrepublik Deutschland [2000] ECR 2000 Page I-00069.

¹²⁰ Opinion of General Advocate La Pergola in Case C-285/98 Tanja Kreil v. Bundesrepublik Deutschland [2000] ECR 2000 Page I-00069

Konstitucijos 11 str., kuri galima susieti su tarptautinių Italijos įsipareigojimų reglamentavimu, tik užsimenama, kad: “Italija sutinka dėl tarptautinės tvarkos, užtikrinančios tautoms taiką ir teisingumą, apriboti savo suverenitetą bendradarbiaujant su kitomis valstybėmis”¹²¹ Būtent 11 straipsnis ir tapo pagrindiniu teisiniu pagrindu pripažįstant ES teisės viršenybę, tačiau toks konstitucinis pagrindas buvo nepakankamas besąlygiškai priimti ES teisės viršenybės principą Italijos teisėje ir sudarė tinkamas sąlygas Italijos teismams įvairiai traktuoti šį reiškinį, vengti pripažinti ETT poziciją. Tokį Italijos konstitucinį ES teisės viršenybės pagrindą reikėtų vertinti nepatenkinamai.

Analogiškai Vokietijos teisminei praktikai pripažįstant ES teisės viršenybę buvo elgiamasi ir Italijos teismuose. Pirmas iššūkis ES teisės viršenybei buvo mestas 1963 m. *Costa v Enel* byloje. Teismas, nagrinėjęs šią bylą, ne tik paprašė ETT išaiškinimo, bet kartu kreipėsi į Italijos Konstitucinį Teismą (*Corte Costituzionale*), ar nacionalizavimo įstatymas neprieštarauja Konstitucijos 11 straipsniui. *Corte Costituzionale* nustatė, kad EEB sutartis nacionalinėje teisėje turi paprasto įstatymo galią ir kolizijos atveju taikomas *lex posteriori* principas. Dėl to, Jo nuomone, net nekilo įstatymo suderinamumo su Konstitucija klausimo ir turi būti taikomos įstatymo nuostatos.¹²² Tokiu būdu ES teisė buvo prilyginta Italijos įstatymui, tai reiškia, kad ji neturi viršenybės Italijos Konstitucinės teisės atžvilgiu. 1973 m. *Frontini* byloje, kur buvo ginčijamas EB reglamento sutikimas su 23 Italijos Konstitucijos straipsniu, kuriame numatyta, kad mokesčiai nustatomi tik įstatymu, *Corte* sušvelnino savo poziciją, teigdamas, kad EB teisė, tai ne tarptautinė ir ne nacionalinė teisė, kad nacionalinė ir ES teisė skirtingi teisiniai reiškiniai, todėl Konstitucijos nuostatos nėra taikomos EB teisės normų atžvilgiu.¹²³ EB teisės normos yra Sutarties reguliavimo sritis. Vadinasi, Konstitucijos 23 straipsnis nėra taikomas Bendrijos teisėje. Šioje sprendimo dalyje *Corte Costituzionale* lyg ir pripažino EB teisės viršenybės principą, tačiau kitoje dalyje nustatė svarbias išlygas, kada jis netaikomas ir kada tai yra Jo jurisdikcijos sritis. Kadangi EB Sutartis reglamentuoja daugiausia ekonominius santykius, Jis yra kompetentingas priimti sprendimus, kai Bendrijos teisė pažeidžia konstitucinius Italijos teisės sistemos principus arba prigimtines žmogaus teises.¹²⁴ T.y. Jis atmetė besąlygišką ES teisės viršenybę konstitucinės teisės atžvilgiu, nors nustatė prieštaraujančių ES teisei konstitucinių nuostatų netaikymą, jeigu tai neliečia esminių teisių ir konstitucinių principų.

¹²¹ Italijos Konstitucijos 11 straipsnis// http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/it00000_.html // prisijungta 2006-11-08

¹²² Jarukaitis I. Europos Bendrijų teisės viršenybė ir valstybių narių bei Lietuvos Respublikos teisė, Teisė 2000/37, Vilnius p. 49.

¹²³ Craig Paul, *De Burca Graine EU Law: Text, Cases and Materials*. 2-nd edition Oxford: Oxford University Press, 2000. P. 276

¹²⁴ Хартли Т. К. Основы Европейского Сообщества. Москва: Юнити, Закон и Право/Будапешт: Колпи, 1998, P. 255.

Vėlesnėje Italijos teismų praktikoje teismai palaikydavo tokią pačią poziciją ES teisės viršenybės atžvilgiu. Nors *Corte Costituzionale* pripažino ETT sprendimą ir *Simenthal II* byloje ir 1984 m. *Granital* sprendime CC nurodė, kad tiesioginio veikimo normos turi būti taikomos Italijoje ir visi Italijos teismai pagal EB sutarties 177 (dabar ES 237 straipsnis) straipsnio procedūrą gali prašyti ETT preliminaraus nutarimo. Tais atvejais, kai įstatymų leidėjas sąmoningai nusprendė apeiti Sutartyje įtvirtintus išpareigojimus, privaloma kreiptis į Konstitucinį Teismą dėl tokio akto konstitucingumo. Tačiau 1980 m. *Fragd* byloje, kai viena Italijos bendrovė prašė grąžinti rinkliavas, sumokėtas pagal dabar jau panaikintą EB reglamentą, nors ETT pasisakė, kad jau sumokėtos rinkliavos negražinamos. Ieškovas šioje byloje teigė, kad principas, jog neteisėtai sumokėtos sumos turi būti grąžintos, yra fundamentalus Italijos teisės sistemos principas, todėl ETT sprendimas turi būti netaikomas.¹²⁵ 1985 m. teismas sustabdė bylą ir vėl kreipėsi į ETT, kuris pakartojo savo poziciją. Po šio ETT sprendimo byla buvo perduota nagrinėti *Corte Costituzionale*, kuris konstatavo, kad “<...> iš esmės kiekvieno teisė į teismą ir teisminį nagrinėjimą netektų savo pagrindinio turinio, jei teismui kilus abejonių dėl taikomos normos teisėtumo iš teismo, kuriam buvo pateiktas šis klausimas, ateitų atsakymas, kad faktiškai norma yra niekinė, bet tai nesvarbu ginče, nagrinėjamame besikreipusio teismo, kuris vis tiek turi taikyti normą, nors ji ir paskelbta niekine <...> Niekas negali remtis būtinybe užtikrinti vienodą Bendrijos teisės taikymą bei teisinį tikrumą, jei tokiu būdu gali būti pažeidžiamos pagrindinės teisės”¹²⁶ Šiame sprendime CC akivaizdžiai grįžo prie ES teisės viršenybės principo ribojimo pozicijos.

Italijos teisminės praktikos įtvirtinant ES teisės viršenybę nacionalinėje teisėje analizė rodo, kad Italijos teismai, taip pat kaip Vokietijos, visa apimtimi nepripažino ES teisės viršenybės principo. Pagrindiniai ES teisės viršenybės principo ribojimai Italijoje yra siejami su pagrindinių žmogaus teisių apsauga ir esminiais konstituciniais principais. Todėl Italijos teismų praktika vertinama, kaip ES teisės viršenybės principo nepripažinimo dėl žmogaus teisių deficito ES teisėje.

2.1.2. Prancūzijos teisės dualistiškumas ir sunkumai pripažįstant Europos Sąjungos teisės viršenybės principą.

Prancūzijoje taikomas monistinis tarptautinės teisės pripažinimo modelis. Pagal Prancūzijos Konstitucijos 53 straipsnyje įtvirtintas nuostatas “<...> tarptautinės sutartys tampa nacionalinės

---

¹²⁵ Craig P. The ECJ, National Courts and the Supremacy of Community Law// <http://www.ecln.net/rome2002/craig.pdf#search=%22Application%20of%20Community%20Law%20by%20National%20Courts%22> ; prisijungta: 2006-09-20. P. 4.

¹²⁶ Jarukaitis I. Europos Bendrijų teisės viršenybė ir valstybių narių bei Lietuvos Respublikos teisė, Teisė 2000/37, Vilnius p. 51.

teisės sistemos dalimi, kai priimamas jų ratifikavimo aktas arba įstatymas”¹²⁷. Prancūzijos Konstitucijos 55 straipsnyje numatyta, kad “Sutartys arba Susitarimai, tinkamu būdu ratifikuotos ar kitaip patvirtintos, nuo paskelbimo momento turi viršenybę nacionalinių įstatymų atžvilgiu, jei sutartį ar susitarimą taiko kita šalis”¹²⁸. Be to, prieš ES sutarties ratifikavimą Prancūzijos Konstitucija buvo papildyta XIV⁶² skyriumi, kuriame įtvirtintos nuostatos, apimančios Prancūzijos narystės Europos Sąjungoje klausimus. Tokiu būdu konstituciniai pagrindai taikyti ES teisės viršenybės principą nacionalinėje teisėje Prancūzijoje yra pakankami. Todėl buvo galima manyti, kad ir ES teisės viršenybės principo pripažinimo procesas bus pakankamai sklandus ir nekels didelių problemų. Tačiau Prancūzijos teisminė praktika parodė, kad, nepaisant Konstitucijoje nustatytos tarptautinių sutarčių pirmenybės, ES teisės viršenybė anaipol nebuvo lengvai pripažinta.

Reikia paminėti, kad Prancūzijos teismų sistema yra ypatinga, nes ją sudaro dvi nepriklausomos teismų sistemos: bendrieji teismai, kurie sprendžia civilinės ir baudžiamosios teisės klausimus, ir administraciniai, kurie tikrina administracinių teisės aktų teisėtumą. Aukščiausia instancija bendriesiems teismams yra Kasacinis Teismas (*Cour de Cassation*), o administraciniams teismams – Valstybės Taryba (*Conseil d’Etat*).

ES teisės viršenybę be papildomų problemų pripažino bendrosios kompetencijos teismai. 1975 m. byloje *Directeur General des Douanes v. Societe Cafe Jacques Vabre* kilo ginčas dėl Prancūzijos įstatymo, priimto vėliau, nei buvo ratifikuota EB sutartis prieštaravimo EB sutarties 90 straipsniui dėl mokesčio už žemesnės kokybės tirpios kavos importą. Dėl diskriminacijos ieškovas kreipėsi į teismą, reikalaujantis, kad būtų kompensuoti nuostoliai. Apeliacinis teismas (*Cour d’Appel*) patenkino ieškinį, teigdamas, kad EB sutartis turi pirmenybę net ir prieš vėlesnį įstatymą. Atsakovas, nepatenkintas *Cour d’Appel* sprendimu kreipėsi į *Cour de Casation*, motyvuodamas, kad *Cour d’Appel* prisiėmė teisę spręsti įstatymų konstitucingumo klausimą, o tai nepriklauso jo jurisdikcijai. Jis taip pat pabrėžė, kad pagal Prancūzijos Konstitucijos 55 straipsnį tarptautinė sutartis gali būti taikoma Prancūzijoje tik tuo atveju, kai kita šalis taip pat ją taiko, o teismas nesiėmė jokių priemonių šiam faktui nustatyti, todėl negalėjo remtis šia Konstitucijos nuostata, nustatydamas EB sutarties prioritetą. Kasacinis teismas atmetė šiuos argumentus ir pritarė *Cour d’Appel* sprendimui. Jis nustatė, kad Bendrijos Sutartys sukuria atskirą teisinę tvarką, privalomą nacionaliniams teismams, taip pat nustatė, kad kitos šalies Sutarties nuostatų netaikymas nėra pagrindas netaikyti Sutarties nuostatas Prancūzijoje, nes kitos šalies EB Sutarties pažeidimų panaikinimui yra numatytos kitos teisinės priemonės EB lygiu.¹²⁹ Šis *Cour de Casation* sprendimas

¹²⁷ Prancūzijos Respublikos Konstitucijos 53 straipsnis/ Užsienio valstybių konstitucijos. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004. P. 21.

¹²⁸ Prancūzijos Respublikos Konstitucijos 55 straipsnis/ Užsienio valstybių konstitucijos. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004. P.22.

¹²⁹ Хартли Т. К. Основы Европейского Сообщества. Москва: Юнити, Закон и Право/Будапешт: Колпи, 1998. P. 258.

buvo svarbus ES teisės pirmenybės pripažinimas, kuris kituose sprendimuose ne karta buvo pakartotas ir išplėtotas. Pvz 1976 m., byloje *Von Kempis v. Geldof, Cour de Cassation* nustatė aiškų EB sutarties prioritetą prieš ankstesnius Prancūzijos įstatymus.

Visai kitokia situacija susidarė administraciniuose Prancūzijos teismuose. Šios pakopos teismai iš karto aiškiai nepalaikė ETT pozicijų ir nesutiko su ES teisės viršenybe. Pirmas konfliktas kilo 1968 m, kai *Conseil d'Etat Semoules* byloje atsisakė tikrinti tam tikrų nutarimų atitikimą Bendrijos teisei. Ji nusprendė, kad šio klausimo sprendimas automatiškai reikštų įstatymų, kuriais remiantis buvo priimti nutarimai, konstitucinę priežiūrą. Todėl ne *Conseil d'Etat* kompetencija yra spręsti tokio pobūdžio klausimus. Tokiu pareiškimu *Conseil d'Etat* akivaizdžiai atsisakė ES teisės viršenybės pripažinimo prieš vėliau priimtą Prancūzijos teisės aktą.¹³⁰ Panašios pozicijos *Conseil d'Etat* laikėsi iki 1989 m. *Nicolo* bylos, kai savo sprendime ji užsiminė apie EB teisės viršenybę prieš nacionalinius įstatymus, o 1990 m. *Boisdet* sprendime jau aiškiau pareiškė, kad pripažįsta Bendrijos reglamento viršenybę pagal vėlesnį vidaus aktą. Tačiau dar ilgai nepripažino direktyvų tiesioginio veikimo ir jų viršenybės.¹³¹ Viena iš žymiausių bylų Prancūzijos teismų istorijoje, padariusi didelę įtaką EB antrinės teisės statusui Prancūzijoje, yra 1975 m. *Cohn – Bendit* byla. Bendit buvo deportuotas iš Prancūzijos kaip vienas iš studentų sukilimo 1968 m. organizatorių. 1975 m. jis pabandė sugrįžti į Prancūziją, tačiau vidaus reikalų ministras atsisakė panaikinti deportacijos įsakymą be jokių aiškių pagrindų. Kohn Bendit padavė ieškinį į Administracinį teismą (*Tribunal Administratif*), motyvuodamas, kad ministro atsisakymas prieštarauja EB direktyvai. *Tribunal Administratif* kreipėsi į ETT dėl išaiškinimo. Jį gavęs, teismas pripažino, kad šie Cohn Bendit reikalavimai tiesiogiai taikyti direktyvą yra teisėti. Ministras apeliavo į *Conseil d'Etat*, o belaukdamas sprendimo panaikino savo įsakymą dėl deportacijos. Tačiau, nepaisant to, kad išnyko ginčo objektas, *Conseil d'Etat* pasinaudojo proga, patenkino ministro apeliaciją ir pareiškė savo nuomonę dėl direktyvos tiesioginio taikymo. Jos nuomone, EB direktyvų nuostatos negali būti taikomos asmenims nacionaliniuose teismuose, ginčijant administracinius sprendimus. Todėl Kohn Bendit neturėjo teisės remtis EB direktyva, o ETT išaiškinimas šiuo atveju nėra tinkamas ir vykdomas.¹³² Šiuo sprendimu aukščiausia administracinių teismų institucija Prancūzijoje smogė EB teisės pagrindams ir aiškiai atsisakė pripažinti direktyvų viršenybę prieš nacionalinius teisės aktus bei parodė nepagarbą ETT sprendimams. Tačiau ši neaiškumo būsena tarp EB ir Prancūzijos teisės truko neilgai. *Conseil d'Etat* suprato, kad ilgai jis negali priešintis ES teisės viršenybei, o kartu ir kitų EB valstybių teismų pripažintai pozicijai, todėl jau 1991 m. Ji pripažino kad normos, priimtos vykdomosios Prancūzijos valdžios, negali prieštarauti EB direktyvų tikslams. O direktyvos, nors ir

¹³⁰ Karen J. Alter Establishing the supremacy of European law: the making of an international rule of law in Europe. London: Oxford Press, 2004. P. 143-144

¹³¹ Jarukaitis I. Europos Bendrijų teisės viršenybė ir valstybių narių bei Lietuvos Respublikos teisė, Teisė 2000/37, Vilnius p. 48.

¹³² Penelope K. Law of the Europe Union 3-rd edition London: Longman, 2001. P. 63.

neturi tiesioginio veikimo, t.y, tiesiogiai nesuteikia teisių ir pareigų asmenims, bet jos yra privalomos, siekiant numatomų rezultatų užtikrinimo, todėl tai gali būti pagrindas panaikinti administracinį sprendimą.¹³³ Kitose bylose *Counseil d'Etat* pažengė dar toliau. 1992 m. *Rothmans ir Arizona Tobacco* byloje ji jau įtvirtino ir direktyvos viršenybę prieš nacionalinį įstatymą, net tuo atveju, jei jis priimtas vėliau, nei direktyva ir kartu pripažino ETT *Francovich* byloje suformuluotą valstybės atsakomybės už EB teisės pažeidimus principą.¹³⁴ Kituose sprendimuose *Conseil* vėl atsisakė pripažinti besąlygišką EB teisės viršenybę. Jos praktikoje pasitaikydavo atveju, kai *Conseil d'Etat* nesilaikydavo Sutarties 234 str. reikalavimų ir nesikreipdavo į ETT dėl išaiškinimo. Kai tai buvo būtina, kvestionuodavo kitų teismų užklausimus ETT ir panašiai trukdė vieningos ES teisės viršenybės principo pripažinimo praktikos diegimo procesui. Dar ir šiuo metu Prancūzijoje ES teisės padėtis nėra aiški, *Conseil d'Etat* nėra akivaizdžiai pripažinęs ES teisės viršenybės ir pasiliko sau dar daug erdvės interpretuoti ES teisės viršenybės principą, o *Cour de Appeal* priešingai - yra visiškai aiškiai pripažinęs ES teisės viršenybę ir paklusniai vadovaujasi ETT praktika.¹³⁵

Prancūzijos Konstitucinė taryba (*Conseil Constitutionnel*) yra Prancūzijos teisės aktų konstitucinę kontrolę atliekanti politinė institucija, kuri jau 1975 m. nurodė, kad gali tikrinti įstatymų suderinamumą su EB teise, tačiau įstatymo prieštaravimas EB teisei dar nereikš jo prieštaravimo Konstitucijai. Šis pareiškimas, rodo, kad *Conseil Constitutionnel* pripažįsta ES teisės viršenybės principą prieš įstatymus.¹³⁶ Tačiau 1992 m. balandžio mėn. *Maastricht I* byloje parodė, kad ES teisės viršenybė turi savo ribas Prancūzijos teisėje. Šioje byloje *Conseil Constitutionnel* nurodė, kad Prancūzija gali deleguoti kompetenciją tarptautinėms organizacijoms, jei tai nepažeidžia Prancūzijos suvereniteto ir kad ši sutartis neprieštarauja Prancūzijos įstatymams, jei Vyriausybė nori perduoti teises, kurios nėra leidžiamos Konstitucijoje, pirmiau turi būti pakeista Konstitucija. O *Conseil Constitutionnel* sprendimas *Maastricht II* byloje, patikslino, kad toks kompetencijos perdavimas neturi pažeisti ir valdymo formas. Taigi nurodė aiškias ES teisės aktų *ultra vires* pagrindus.¹³⁷ Yra pagrindo manyti, kad tokia Prancūzijos teismų praktika, leis Prancūzijai pagal *Conseil Constitutionnel* nustatytus pagrindus tikrinti ES teisės aktų teisėtumą Prancūzijoje ir apriboti ES teisės viršenybės principo taikymą Prancūzijoje. Tokią *Counseil d'Etat* ir *Conseil Constitutionnel* praktiką reikėtų vertinti, kaip prieštaravimo (ilgai *Counseil d'Etat* dėl

¹³³ Lenaerts K. and Van Nuffer P. Constitutional Law of the European Union. London: Thomson/Sweet & Maxwell. Voll.25.No.,5, October, 2005. Para. 14-016

¹³⁴ Хартли Т. К. Основы Европейского Сообщества. Москва: Юнити, Закон и Право/Будапешт: Колпи, 1998. P. 263-264.

¹³⁵ Craig Paul, De Burca Graine EU Law: Text, Cases and Materials. 2-nd edition Oxford: Oxford University Press, 2000. P. 264.

¹³⁶ Lenaerts K. and Van Nuffer P. Constitutional Law of the European Union. London: Thomson/Sweet & Maxwell. Voll.25.No.,5, October, 2005. Para. 14-016

¹³⁷ Craig P. The ECJ, National Courts and the Supremacy of Community Law// <http://www.ecln.net/rome2002/craig.pdf#search=%22Application%20of%20Community%20Law%20by%20National%20Courts%22> ; prisijungta: 2006-09-20. P. 3

siauro nacionalinių interesų supratimo visai atmetė ES teisės viršenybės principą Prancūzijos teisėje) ir nepripažinimo dėl *ultra vires* aktų.

2.1.3. Airijos, Danijos ir Ispanijos abejonės dėl Europos Sąjungos teisės viršenybės principo veikimo visa apimtimi nacionalinėje teisėje.

1973 m. pirmame ES plėtros etape be Jungtinės Karalystės buvo priimtos dar 2 naujos narės - Danija ir Airija. Šios valstybės, taip pat ir Ispanija yra priskiriamos prie valstybių, kurios ES teisės viršenybės principo pripažinimo praktikoje kelia tam tikras sąlygas jo veikimui visa apimtimi valstybėse narėse.

Airija. Airija – pirmoji valstybė, kuri prieš stodama į EB 1972 m. pataisė savo Konstituciją. Jos 29 straipsnyje įtvirtinta Airijos galimybė tapti EB ir ES nare ir aiškiai nurodyta ES teisės viršenybė nacionalinės teisės atžvilgiu “Valstybė gali tapti Europos Anglių ir Plieno bendrijos, Europos Bendrijos ir Euroatomo nare. Jokios Konstitucijos nuostatos nedaro negaliojančiais įstatymų ar kitų teisės aktų ar priemonių, kurie yra būtini įsipareigojimams, kylantiems iš narystės ES ar Bendrijos arba jų institucijų priimtų aktų ar priemonių.”¹³⁸ Tai rodo, kad Airija ne tik pripažįsta ES teisės viršenybę, tačiau ir įtvirtina jos viršenybę prieš nacionalinę Konstituciją. Tokį konstitucinį ES teisės viršenybės pagrindą galima vertinti, kaip gerą ES teisės viršenybės pripažinimo Airijoje pagrindą ir naudoti tai, kaip pavyzdį ES teisės viršenybės įtvirtinimo Konstitucijoje.

Tačiau Airijos teismuose ne visada buvo palaikoma Konstitucijoje įtvirtinta pozicija. Airijoje kaip ir Danijoje buvo iškeltos ES teisės viršenybės principo galiojimo sąlygos. *Grogan* sprendime Airijos Aukštasis Teismas nurodė, kad teismai privalo garantuoti konstitucines teises ir ginti svarbiausias konstitucines vertybes. Todėl net ir gavus ETT sprendimą ir į jį atsižvelgus, galimas EB kompetencijos klausimo sprendimas, taip pat šiame sprendime buvo užsiminta, kad Airija gali apriboti tarptautinius įsipareigojimus, kuriuos yra prisiėmusi, priimdama tik Konstitucijos pataisą. Kito kelio nėra.¹³⁹ Nepaisant šio sprendimo, galima teigti, kad nors Airijos teismai savo praktikoje pripažįsta ES teisės viršenybę nacionalinės teisės atžvilgiu ir savo teise vadintis Bendrijų teismu ir kreiptis į ETT preliminarus nutarimo¹⁴⁰, tačiau sprendimą dėl ES

¹³⁸ Airijos Konstitucijos 29 (5) straipsnis // <http://www.taoiseach.gov.ie/upload/publications/297.htm> // prisijungta: 2006-11-10.

¹³⁹ Jarukaitis I. Europos Bendrijų teisės viršenybė ir valstybių narių bei Lietuvos Respublikos teisė, Teisė 2000/37, Vilnius p. 55.

¹⁴⁰ Lapinskas Kęstutis Europos Tarptautinių teismų ir nacionalinių konstitucinių teismų jurisdikcijos ir jurisprudencijos sąlyčio problemos//Konstitucinių teismų vaidmuo Europos Sąjungos narystės kontekste. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas, 2004. P. 93.

institucijų kompetencijos žmogaus teisių srityje pasiliko sau. Tokią teismų praktiką reikėtų vertinti daugiau nepripažinimo dėl žmogaus teisių apsaugos deficito ir *ultra vires* aktų.

Danija. Danijos Karalystė ruošdamasi stojimui į ES, specialiai Konstitucijos nekeitė, o ES teisė sėkmingai veikia pagal 1953 m. Konstitucijos 20 straipsnį. Jo pirmojoje dalyje skelbiama, kad „Šios Konstitucijos teikiami įgaliojimai įstatymo nurodytose ribose valstybių tarpusavio sutarimu gali būti deleguoti tarptautinėms organizacijoms, sukurtoms tarptautinės tvarkos ir bendradarbiavimo palaikymo tikslu“¹⁴¹. Šioje nuostatoje nurodyta galimybė dalyvauti EB veikloje ir atsisakyti savo kompetencijos Bendrijos naudai, taip pat kaip ir kitų tarptautinių organizacijų, kurios sukurtos tarptautinei tvarkai ir bendradarbiavimui palaikyti, tačiau konkrečiai tarptautinė teisė į nacionalinę teisės sistemą gali būti inkorporuota tik įstatymu, kurį Danijos įstatymų leidėjas iš karto ir priėmė, tačiau ES teisės viršenybės principas pirmiausiai kildinamas iš Konstitucijos 20 straipsnio. Tokį Danijos konstitucinį ES teisės viršenybės principo pripažinimo pagrindą reikėtų vertinti kaip patenkinamą.

Danijos teismai iš pradžių palaikė ETT poziciją dėl ES teisės viršenybės principo, todėl aiškindami ES teisę rėmėsi prezumpcija, kad įstatymų leidėjas, priimdamas nacionalinį teisės aktą, veikė, atsižvelgdamas į Bendrijos teisę. Tačiau 1998 m. Danijos Aukščiausiasis Teismas (*Bundesverfassungsgericht*) nurodė, kad Danijos teismai privalo taikyti EB teisę ir ETT sprendimus tais klausimais, kurie priklauso Bendrijai deleguotos kompetencijos sričiai. Tačiau pagal Konstitucijos 20 (1) straipsnį teismai gali spręsti klausimą: ar EB teisė neperžengia prisijungimo aktu perleistos kompetencijos ir netaikyti ginčytinų EB teisės aktų¹⁴². Vadinasi, Danija kelia vieną sąlygą visiškam ES teisės viršenybės galiojimui jos teisėje - EB teisės aktas neturi būti *ultra vires*. Tokia praktika Danijoje galima vadinti nepripažinimo dėl *ultra vires* aktų. Nors realiai Danija pripažįsta ES teisės viršenybės principą, ir jis sėkmingai veikia jos teisinėje sistemoje.

Ispanija. Dualistinio požiūrio į tarptautines sutartis valstybė. ES teisė ir jos viršenybės principas šiuo metu pripažįstamas pagal 1978 m. Ispanijos Karalystės Konstitucijos 93 straipsnį. „Galių, kylančių iš Konstitucijos vykdymo, delegavimas tarptautinėms organizacijoms ar institucijoms yra galimas tik priimant organinį įstatymą. *Cortes Generales* (Parlamentas) ir Vyriausybė turi užtikrinti šių galių vykdymą supranacionalinėse institucijose“¹⁴³. Ši Ispanijos Konstitucijos norma leidžia pripažinti ES teisę ir jos viršenybės principą tik kaip bendrą galių vykdymo delegavimą tarptautinėms organizacijoms ir numanomą tų galių vykdymo viršenybę prieš

¹⁴¹ Danijos Karalystės Konstitucijos 20. (1) straipsnis// http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/da00000_.html //prisijungta: 2006-11-10.

¹⁴² Lenaerts K. and Van Nuffer P. Constitutional Law of the European Union. London: Thomson/Sweet & Maxwell. Voll.25.No.,5, October, 2005. Para. 14-025.

¹⁴³ Ispanijos karalystės Konstitucijos 93 straipsnis// http://www.senado.es/constitu_i/index.html // prisijungta: 2006-11-10.

nacionalinę teisę. Ji turėtų būti vertinama, kaip sudaranti patenkinamą ES teisės viršenybės principo pripažinimo Ispanijos teisėje pagrindą.

Jokių ES teisės taikymo problemų nekilo iki ES sutarties įsigaliojimo, kai Ispanijos Konstitucinis Teismas pirmą kartą išreiškė abejonę dėl ES sutarties suderinimo su Ispanijos Konstitucija. 1992 m. liepos 1 d. Ispanijos Konstitucinis Teismas įvykdė išankstinę ES sutarties kontrolę ir nustatė, kad Konstitucijos 93 straipsnis yra nepakankamas EB teisės ir nacionalinės teisės konfliktams spręsti, todėl nurodė, kad EB teisės taikymas yra Ispanijos teismų, o ne jo reikalas. 1991 m. ankstesniame savo sprendime Ispanijos Konstitucinis Teismas pranešė, kad EB teisė negali Ispanijos teisės aktų teisėtumo kriterijumi.¹⁴⁴ Tai reikštų, kad jei Ispanijos teisės aktas prieštarauja EB teisės aktui, tai jis negalės būti pripažintas neteisėtu ir netaikomu vien dėl to, kad prieštarauja EB teisei. Šias bylas reikėtų vadinti nepalankiomis ES teisės viršenybei, tačiau negalima teigti, kad Ispanijos Konstitucinis Teismas visiškai nepripažino ES teisės viršenybės. Jo pozicija nereiškia, kad EB teisė įgyja Konstitucinį rangą, tačiau jei Ispanijos teisės aktai pažeis EB teisės normas, tai neišvengiamai sukels ir Ispanijos Konstitucijos 93 straipsnio pažeidimą. Tačiau pripažino, kad EB teisė yra infra-konstitucinė, ir Ispanijos Konstitucinis Teismas neturi kompetencijos nagrinėti tokių bylų. Taigi šias bylas reikėtų vertinti kaip nepripažinimo bylas dėl ultra vires aktų bylų.

1992 m. Ispanijos Konstitucinis Teismas, laikydamasis tokios pat tendencijos, pareiškė, kad EB teisė negali būti kriterijus, sprendžiant pagrindinių teisių ir laisvių teisėtumą. EB teisės aktai gali būti naudingi, aiškinant žmogaus teisių ir laisvių tikslus, bet negali būti žmogaus teisių ir laisvių, saugomų Konstitucijos, garantas. Jis pareiškė, kad Ispanijos Konstitucijos 10 straipsnis numato, kad aktai, susiję su pagrindinėmis žmogaus teisėmis ir laisvėmis, turi būti aiškinami, vadovaujantis Ispanijos ratifikuota Visuotine Žmogaus Teisių ir Laisvių Deklaracija ir kitomis ratifikuotomis tarptautinėmis sutartimis ir susitarimais, o EB teisė neužtikrina šių teisių. Taip pat pareiškė, kad Ispanijos nacionalinės institucijos nėra EB institucijos, net jei ir taiko EB teisę.¹⁴⁵ Tai dar viena Ispanijos bylų rūšis, rodanti ES teisės viršenybės principo visa apimtimi nepripažinimą dėl žmogaus teisių deficito. Nors po keleta metų Ispanijos Konstitucinis Tribunolas, sekdamas Vokietijos Konstitucinio Teismo praktika ir jo sprendimu *Solange II* byloje, pripažino, kad nuo šiol ES teisė užtikrina žmogaus teises. Todėl jis neginčys ES teisės aktų šiuo pagrindu. Šią bylą reikėtų priskirti prie pripažinimo bylų. Galima daryti išvadą, kad Ispanija ES teisės viršenybę pripažįsta tik Ispanijos įstatymų atžvilgiu, tačiau jei tai nesikerta su ES institucijų kompetencija ar žmogaus teisių apsauga. Taip pat Ispanijos Konstitucinis Teismas yra pareiškęs, kad jei EB teisės aktai prieštarauja bet kokiems Ispanijos aktams, jis nespęs jų konstitucingumo, o EB teisės taikymas priklauso tik nuo

---

¹⁴⁴ Leal - Arcas Rafael The reception of European Community Law in Spain// Hanse Law review// www.hanselawreview.org/pdf/Vol1No1Art2AbstractEN.pdf ; prisijungta: 2006-09-25

¹⁴⁵ Leal - Arcas Rafael The reception of European Community Law in Spain// Hanse Law review// www.hanselawreview.org/pdf/Vol1No1Art2AbstractEN.pdf ; prisijungta: 2006-09-25

teismų. Ispanijos Teismai kol kas paklusniai vykdo ETT reikalavimus. Taip pat reikėtų paminėti, kad Ispanijos Konstitucinis Teismas yra pareiškęs, kad EB teisė ir nacionalinė teisė – tai dvi netapačios sistemos. Todėl Ispanijos Konstitucinis Teismas laikosi pozicijos, kad jis nėra teismu pagal EB sutarties 234 straipsnį ir nesprenžia ES ir nacionalinės teisės konfliktų.¹⁴⁶ Taip pat yra pareiškęs poziciją, jog laikosi ETT sprendimo *Simenthal* byloje, taip pat, kad bendrosios kompetencijos teismų pareiga – įgyvendinti EB teisę ir netaikyti bet kokios nacionalinės, jiems prieštaraujančios teisės normos. Šitie konfliktai nebus Ispanijoje konstitucinės kontrolės dalyku ir nebus peržiūrimi vadovaujantis kitomis specialiomis procedūromis, kurios draustų Ispanijos teismams įgyvendinti ES teisę.¹⁴⁷ Tačiau paskutinis Ispanijos Konstitucinio Tribunolo sprendimas 2005 m. parodė, kad Konstitucinis Tribunalas pripažino teismų pareigą aiškinti Ispanijos teisę pagal ES teisę. Tai rodo, kad Ispanija linksta prie visiško ES teisės viršenybės principo pripažinimo ir bendros ES teisės sistemos ir ES teismų supratimo.¹⁴⁸ Tokią prieštaringą Ispanijos teismų praktiką galima vertinti kaip nepripažinimo dėl žmogaus teisių deficito ir *ultra vires* aktų

2.1.4. Lenkijos iššūkis Europos Sąjungos teisės viršenybei. Latvijos ES teisės viršenybės principo interpretacijos.

Lenkija. Lenkija – nauja ES valstybė narė nuo 2005 m. gegužės 1 d. Dar prieš stojimą į ES 1997 m. Lenkija keitė Konstituciją, kad jos narystė ES nesukeltų jokių konstitucinių problemų. Lenkija įstojo į ES pagal Konstitucijos 90 straipsnio 1 dalį, kurioje nustatyta, kad „Lenkijos Respublika tarptautine sutartimi, kai kuriais klausimais gali perleisti tarptautinei organizacijai ar tarptautinei institucijai valstybės valdžios institucijų kompetenciją tam tikrais klausimais.“¹⁴⁹ Ši nuostata reiškia, kad Lenkija pasirinko ES teisės pripažinimo, kaip bendros tarptautinės teisės pripažinimo modelį. Daugelio valstybių narių konstitucinė praktika rodo, kad ši konstitucijos klauzulė dažnai naudojama valstybių konstitucijose, ir ja vadovaujantis pripažįstamas ir ES teisės viršenybės principas. Tačiau Lenkija pasirinko kitokį ES teisės viršenybės principo įtvirtinimo Konstitucijoje būdą. 1997 m. Lenkijos Respublikos Konstitucijoje buvo įtraukti specialūs straipsniai, nurodantys tarptautinių organizacijų priimamų teisės aktų viršenybę prieš Lenkijos įstatymus. Lenkijos Konstitucijos 91 straipsnio 1 dalyje skelbiama, kad „Ratifikuota tarptautinė

¹⁴⁶ Jarašiūnas Egidijus Lietuvos Respublikos Konstitucija ir Europos integracija// Europos Sąjungos Konstitucinė sutartis ir valstybių narių Konstitucijos//Konventas Konstitucija ir Europos Sąjungos ateitis 2002-2003, Vilnius: Europos Integracijos studijų centras, 2004. P. 30.

¹⁴⁷ Biernat S. Impact of EU accession on the legal order of Poland//The Impact of EU accession on the legal orders of new EU member states and (Pre) Candidate Countries Hopes and Fears 2006, TMC Asser Press, The Hague, The Netherlands, 2006. P. 20.

¹⁴⁸ Franz C. Mayer, Supremacy – lost//German Law Journal. 2006 Vol. 6 No. 11 pp. 1497-1506// <http://www.whi-berlin.de/supremacy.htm>; prisijungimo laikas: 2006-09-20.

¹⁴⁹ Lenkijos Respublikos Konstitucijos 90 straipsnio 1 dalis, Užsienio valstybių konstitucijos. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004. P. 229.

sutartis, paskelbus ją leidinyje „Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej“, yra šalies teisinės tvarkos dalis ir taikoma tiesiogiai, nebent jos taikymas siejamas su įstatymo priėmimu.“¹⁵⁰ Ši nuostata rodo, kad Lenkija pasirinko monistinę tarptautinių sutarčių pripažinimo tradiciją - tokiu pat būdu įsigalioja EB ir ES sutartys Lenkijos Respublikoje. Tačiau ES teisės viršenybei svarbios yra Lenkijos Konstitucijos 91 straipsnio 2 ir 3 dalys.

„2. Ratifikuotos tarptautinės sutartys turi pirmenybę prieš įstatymus, jei įstatymas negali būti kitokiu būdu suderintas su tarptautine sutartimi.

3. Jei ratifikuotos tarptautinės sutartys įsteigia tarptautinę organizaciją, tokios tarptautinės organizacijos teisė kolizijos su įstatymu atveju turi pirmumą.“¹⁵¹ Lenkijos Konstitucijos 91 straipsnis nurodo aiškų ES teisės tiek pirminės, tiek ir antrinės viršenybės pripažinimo pagrindą kolizijos su nacionaliniais įstatymais atveju. Reikėtų pabrėžti, kad nors Lenkijos Konstitucija nenustato viršenybės tiesiogiai ES teisei ir ją pripažįsta tik kaip bendrą tarptautinių sutarčių ir tarptautinių organizacijų teisę. Po įstojimo į ES Konstitucinis Tribunolas pripažino, kad Lenkijos Konstitucijos 91 straipsnis turėtų būti aiškinamas pagal ES teisę, kaip suteikiantis ES teisei tiesioginį veikimą ir viršenybę nacionalinių įstatymų atžvilgiu.¹⁵² Tačiau aiškiai pabrėžė, kad ES teisės viršenybė prieš Lenkijos Konstituciją nepripažįstama. Lenkijos Konstitucinio Tribunolo teisėjas - Mirosław Wyrzykowski yra pareiškęs, kad „Stojimo sutartys iš anksto *expressis verbis* nenulėmė Bendrijos teisės viršenybės naujųjų narių, iš jų ir Lenkijos, konstitucijų atžvilgiu principo galiojimo. Atsižvelgiant į tai, kad šios sutartys neišskyrė *expressis verbis* Bendrijos teisės pirmenybės Konstitucijos atžvilgiu principo galiojimo ir kad ES naujosios valstybės narės įsipareigojo visiškai laikytis viso *aquis communautaire*, derėtų daryti išvadą, kad Bendrijų viršenybės valstybių narių konstitucijos normoms taisyklė galioja.“¹⁵³ Vadinasi Lenkijos Konstitucija nustato pakankamą ES teisės viršenybės principo pripažinimo konstitucinį pagrindą ir atmeta ES teisės viršenybės principą nacionalinių konstitucijų atžvilgiu.

Lenkijos Konstitucinio Tribunolo praktika vieningai atmetė ES teisės viršenybės principo pripažinimą Konstitucijos atžvilgiu. Per neilgą narystės ES laikotarpį Lenkijos Konstitucinis Tribunolas įvairia apimtimi sprendė ES teisės taikymo klausimus. Tai rodo didelį lenkų susidomėjimą šiuo klausimu. Pabrėžiama, kad visos bylos pagrįsdavo visišką Lenkijos Konstitucijos

¹⁵⁰ Lenkijos Respublikos Konstitucijos 91 straipsnio 1 dalis, Užsienio valstybių konstitucijos. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004. P. 229.

¹⁵¹ Lenkijos Respublikos Konstitucijos 91 straipsnio 2 ir 3 dalys Užsienio valstybių konstitucijos. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004. P. 229.

¹⁵² Biernat S. Impact of EU accession on the legal order of Poland//The Impact of EU accession on the legal orders of new EU member states and (Pre) Candidate Countries Hopes and Fears 2006, TMC Asser Press, The Hague, The Netherlands, 2006. P. 420-421

¹⁵³ Myrosław Wyrzykowski Konstitucinis Tribunolas ir Lenkijos narystė Europos Sąjungoje keletas problemų//Konstitucija, nacionalinė teisė ir Europos teisė. Konstytucja, prawo krajowe a prawo europejskie. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas, 2004. P. 59.

viršenybę prieš Lenkijos valstybėje veikiančią teisę, taip pat ir ES teisę.¹⁵⁴ Lenkijos Konstitucinio Tribunolo praktikoje yra keletas svarbių bylų, susijusių su ES teisės viršenybės Lenkijoje, taikymu. Jau 2005 m. Gegužės 11 d. Konstitucinis Tribunalas pareiškė tvirtą ir griežtą poziciją, kad po įstojimo į ES Lenkijos Respublikos Konstitucija išlieka aukščiausiu įstatymu Lenkijoje. Jei kils konfliktas tarp Lenkijos Konstitucijos ir EB teisės, jis negali būti išspręstas aiškinant teisę. Tokiu atveju Lenkija turės tris išeitis: pakeisti Konstituciją, inicijuoti keitimus, kad būtų pakeistas ES teisės aktas prieštaraujantis Konstitucijai, arba išstoti iš ES. Taip pat pareiškė, kad ES teisės viršenybės principo taikymas Lenkijos teisėje neeliminuoja jo kompetencijos tikrinti ES teisės aktų suderinamumą su Lenkijos Konstitucija, ypač jei tai susiję su nepriimtiniu žmogaus teisių apsaugos lygio mažėjimu.¹⁵⁵ Vėliau nuo ETT praktikos jis nutolo dar labiau, kai tais pačiais metais, nesikreipdamas į ETT dėl preliminarus nutarimo, nustatė, kad Lenkijos įstatymas dėl vietinės valdžios rinkimų, kuriame numatyta, kad šią valdžią renka Lenkijos piliečiai, neprieštarauja EB teisei, nors dauguma valstybių narių yra pakeitusios konstitucijas, kad užtikrintų aiškia kitų valstybių narių piliečių teisę dalyvauti municipaliniuose rinkimuose. 2005 m. Lenkijos Konstitucinis Tribunalas metė dar didesnę iššūkį ES teisės viršenybei, patvirtindamas, kad nė kiek nesiruošia paklusti ETT praktikai. Pagal 2002 m. Tarybos pamatinį sprendimą „Dėl Europos arešto orderio ir perdavimo procedūrų tarp valstybių narių“¹⁵⁶ Lenkija, įgyvendindama šį sprendimą, pakeitė Lenkijos baudžiamąjį kodeksą, nors Lenkijos Konstitucijos 55 straipsnio 1 dalis draudžia Lenkijos pilietį perduoti kitai valstybei. Neišvengiamai kilo, Lenkijos baudžiamojo proceso pakeitimų suderinamumo su Lenkijos Konstitucija, klausimas. Šioje byloje Lenkijos Konstitucinis Tribunalas vadovaudamasis savo kompetencija spręsti įstatymo konstitucingumą ir nurodyti nuo kada tas teisės aktas nebegalios, nustatė, kad šis aktas prieštarauja Lenkijos Konstitucijai. Taip pat nurodė, kad jis gali būti taikomas 18 mėnesių, pasibaigus šiam laikotarpiui jis nebeteks galios. Šis laikotarpis duotas tam, kad būtų sudarytas teisinis pagrindas įgyvendinti šį pamatinį sprendimą Lenkijos teisėje. Tai reiškia, kad turi būti pakeista Lenkijos Konstitucija.¹⁵⁷ Ar lenkai spės pakeisti savo Konstituciją per tokį trumpą laiką - didelis klausimas, tačiau jei to nepadarys, beliks tik kitos dvi išeitys, Konstitucinio Tribunolo nurodytos ankstesnėje byloje, arba neveikianti ES teisė. Tai Europoje dar nežinomas atvejis, kai valstybės narės teismas kategoriškai atmeta ES teisės viršenybę prieš nacionalinę teisę. Mayer Z. Franc tai įvardina kaip Lenkijos teismų atsisakymą priimti ES teisės

¹⁵⁴ Andrzej Wrobel The principle of primacy of Community law and primacy of the Constitution in the Polish law// www.eps.pwp.pl/2006/1/wprowadzenie.pdf // prisijungta: 2006-11-10.

¹⁵⁵ Biernat S. Impact of EU accession on the legal order of Poland//The Impact of EU accession on the legal orders of new EU member states and (Pre) Candidate Countries Hopes and Fears 2006, TMC Asser Press, The Hague, The Netherlands, 2006. P. 422..

¹⁵⁶ Council framework decision 2002/584/JHA, OJL 190 of 18 July 2002, p.1.

¹⁵⁷ Biernat S. Impact of EU accession on the legal order of Poland//The Impact of EU accession on the legal orders of new EU member states and (Pre) Candidate Countries Hopes and Fears 2006, TMC Asser Press, The Hague, The Netherlands, 2006. P.424.

prigimtį ir viršenybę, kuris yra mažiau suderinamas su ES teise ir ETT išaiškinimais, nei Vokietijos Konstitucinio Teismo 1974 m. pozicija *Solange I* sprendime, kuris buvo priimtas prieš 30 metų.¹⁵⁸ Toks Lenkijos Konstitucinio Tribunolo ES teisės nihilizmas palietė ir kitus Lenkijos teismus, kurie vadovaudamiesi tokia pozicija nepripažino ES teisės, kaip turinčios privalomąją galią Lenkijoje, nei tiesioginio veikimo, nei ES teisės viršenybės principo, nors konstituciniai pagrindai pripažinti ES teisę yra pakankami.¹⁵⁹ Todėl tokią Lenkijos teismų praktiką galima vadinti prieštaravimo praktika.

Latvija. Dar iki stojimo į ES Latvija pradėjo derinti savo teisės sistemą su EB teise ir teisiniais principais. Kilo daug klausimų, ar reikia Konstitucijos pakeitimo ir kokios jos turėtų būti, kad sudarytų pakankamą teisinį pagrindą Latvijos narystei ES ir be problemų leistų taikyti ES teisę. Tuo tikslu buvo sudaryta darbo grupė, kuri po didelių diskusijų nusprendė, kad užteks pakeisti Latvijos Konstitucijos 68 straipsnį ir pateikė jo projektą. Ši Konstitucijos pakeitimą Latvijos Seimas priėmė 2003 m.¹⁶⁰ Jame Latvija įtvirtino labai minimalistinę ES teisės veikimo nacionalinėje teisėje klauzulę, kad „Latvija, siekdama stiprinti demokratiją ir sudarydama tarptautines sutartis, gali perduoti dalį valstybės institucijų funkcijų tarptautinėms institucijoms. <...> Klausimas dėl Latvijos narystės turi būti sprendžiamas referendumu <...> Esminiai pakeitimai, susiję su Latvijos naryste Europos Sąjungoje, turi būti sprendžiami nacionaliniu referendumu <...>“¹⁶¹ Latvijos narystės pagrindas grindžiamas šia Konstitucijos nuostata, kurioje įtvirtinta, kad Latvija savo išsipareigojimus ES pripažįsta kaip išsipareigojimus, kylančius iš tarptautinių sutarčių. Tačiau Latvijos Konstitucijoje nėra net užuominos dėl ES teisės viršenybės pripažinimo. ES teisės viršenybės principo pripažinimo pagrindas yra tik numanomas. „Latvija įstodama į ES ją įpareigojančiais pripažino tiek ES pirminės, tiek antrinės teisės aktus. Latvijai dabar taikoma ES teisės viršenybė ir įstatymų ir net konstitucijos atžvilgiu. Jeigu valstybė narė nesilaiko ES teisės viršenybės principo atsiranda atsakomybė pagal bendrą tarptautinės teisės principą už išsipareigojimų nevykdymą, o valstybės padaryti nuostoliai turėtų būti atlyginami pagal *Francovich* atsakomybės principą.“¹⁶² Tačiau Latvijos Konstitucija ne tik neužsimena apie ES teisės viršenybės principo pripažinimą Latvijos Konstitucijos stžvilgiu, bet ir apie ES teisės viršenybės principo pripažinimą Latvijos įstatymų atžvilgiu. Be to, Latvijos Konstitucinis Teismas yra kompetentingas atlikti bet kokių šalyje veikiančių teisės aktų

¹⁵⁸ Franz C. Mayer, *Supremacy – lost*//German Law Journal. 2006 Vol. 6 No. 11 pp. 1497-1506// <http://www.wi-berlin.de/supremacy.htm>; prisijungimo laikas: 2006-09-20. P. 91.

¹⁵⁹ Biernat S. *Impact of EU accession on the legal order of Poland*//The Impact of EU accession on the legal orders of new EU member states and (Pre) Candidate Countries Hopes and Fears 2006, TMC Asser Press, The Hague, The Netherlands, 2006. P. 426.

¹⁶⁰ ten pat. P. 369–375 ir 381.

¹⁶¹ Latvijos Respublikos Konstitucijos 68 straipsnis, Užsienio valstybių konstitucijos. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004. P. 205.

¹⁶² Andrejs Lepse *Nacionalinių teismų ir Europos Bendrijos Teisingumo Teismo sąveika*//Konstitucinių teismų vaidmuo Europos Sąjungos narystės kontekste. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas, 2004. P. 34.

konstitucingumo priežiūrą ir gali juos panaikinti.¹⁶³ Todėl kyla didelis pavojus, jei Latvijos Konstitucinis Teismas susidurs su ES teisės ir nacionalinių įstatymų kolizija, jis vadovaudamasis Konstitucija, galės spręsti ES teisės konstitucingumo klausimą, o tai prieštarauja ETT *Les Verts*¹⁶⁴ ir *Foto Frost* bylose¹⁶⁵ nustatytoms ES teisės aktų teisėtumo priežiūros taisyklėms. Gali susidaryti ir tokia situacija, kad Latvijos Konstitucinis Teismas, panaikins Konstitucijai prieštaraujantį įstatymą, priimtą įgyvendinant direktyvą. Tada asmenys, pagal ETT praktiką, gali ginti savo teises tiesiogiai remdamiesi direktyva, kuri prieštarauja Konstitucijai. Kaip tada pasielgs Latvijos Konstitucinis Teismas - ar pagal Konstituciją, ar pagal savo pareigą aiškinti nacionalinius teisės aktus pagal ES teisę? Latvijos Konstitucinio Teismo teisėjas – Gunārs Kūtris nevienareikšmiškai yra pasisakęs: „<...> į kiekvienos šalies Konstituciją turi būti žiūrima ne kaip į „bet kurią teisės aktą“, ir jokia tarptautinė institucija neturėtų numatyti, kad Bendrijos teisės aktas (kuris galbūt priimtas valstybei atstovaujant gana žemu lygiu, jau nekalbu apie tiesioginį atstovavimą tautai) yra viršesnis už valstybės pagrindinį įstatymą <...> kiekviena valstybė privalo ginti savo pagrindiniame įstatyme nustatytas vertybes.“¹⁶⁶ Tokios nacionalistinės tendencijos Latvijos konstitucinėje doktrinoje kelia didelį pavojų, kad Latvija toli gražu neketina pripažinti ES teisės viršenybės principo visa apimtimi. Viskas priklausys nuo to, kaip pasielgs teismai. Jei teismai, o ypač Konstitucinis Teismas pripažins ES teisės viršenybės principą, aiškindami nacionalinius teisės aktus pagal ES teisę, tada Latvija pripažins ES teisės viršenybės principą bent jau prieš įstatymus. Jeigu teismai atsisakys pripažinti ETT praktiką, tada Latvijai gali iškilti daug konstitucinių problemų, panašių į Lenkijos konstitucines problemas. Kol kas Latvijos teismų praktikoje nėra praktikos, kuri pagrįstų teismų požiūrį į ES teisės viršenybės principą Latvijos teisėje. Išskyrus vieną bylą, kilusią dar prieš įstojimą į ES, kilusią 2004 m. vasario mėn. dėl tarptautinių sutarčių viršenybės prieš įstatymą, kuris buvo priimtas pagal direktyvą. Ši byla Latvijoje dar neišspręsta, tačiau tai rodo kylančią svarbą nustatyti tarptautinių sutarčių, ES teisės ir nacionalinės teisės hierarchiją.¹⁶⁷ Kai ši byla bus išspręsta, tada bus aišku, kokią kryptį pripažįstant ES teisės viršenybės principą pasirinko Latvija. Šiuo metu Latvijos Konstitucines nuostatas reikėtų vertinti nepatenkinamai, o beprasidedančią formuotis teismų praktiką Latvijoje, pripažįstant ES teisės viršenybės principą, šiame darbe pavadinsime linkusia į nepripažinimą dėl *ultra vires* aktų.

¹⁶³ Latvijos Respublikos Konstitucijos 85 straipsnis, Užsienio valstybių konstitucijos. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004. P. 207.

¹⁶⁴ Case C-294/83 Parti Ecologiste "Les Verts" v. Parliament [1986] ECR 1339, 1365.

¹⁶⁵ Case C-314/85, Foto Frost, 1987, ECR 4199.

¹⁶⁶ Gunārs Kūtris Valstybės kompetencijos perdavimo Europos Sąjungos institucijoms ir konstitucinio teismo vaidmuo//Konstitucinių teismų vaidmuo Europos Sąjungos narystės kontekste. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas, 2004. P. 30.

¹⁶⁷ Ušacka A. Impact of EU accession on the legal order of Latvia//The Impact of EU accession on the legal orders of new EU member states and (Pre) Candidate Countries Hopes and Fears 2006, TMC Asser Press, The Hague, The Netherlands, 2006. P. 377-378

2.2. Valstybės narės visa apimtimi arba didžiąja dalimi pripažįstančios Europos Sąjungos teisės viršenybės principą.

Šiame darbo skyriuje bus tikrinama hipotezė, kad valstybės narės: Belgija, Nyderlandai, Liuksemburgas, Jungtinė Karalystė, Portugalija, Graikija, Austrija, Švedija, Suomija, Slovėnija ir Čekija ES teisės viršenybės principą savo nacionalinėje teisėje pripažįsta visa apimtimi arba didžiąja dalimi. Tyrimo objektai: valstybių narių konstituciniai pagrindai ir teismų praktika. Tikslas – pagrįsti šią hipotezę ir nustatyti, kokių lygiu šios valstybės narės pripažįsta ES teisės viršenybės principą.

2.2.1. Europos Sąjungos teisės viršenybės pripažinimas Belgijoje, Nyderlanduose ir Liuksemburge.

Belgija. Belgijos Konstitucijoje nėra įtvirtinta, koks turi būti santykis tarp nacionalinės ir tarptautinės teisės, nors dėl ES teisės statuso įtvirtinimo 1970 m. Konstitucija buvo papildyta 25bis straipsniu, o 1993 m. priimta 34 straipsnio pataisa, kurioje trumpai užsimenama, kad “Tam tikrų įgaliojimų įgyvendinimas gali būti perduotas tarptautinėms institucijoms sutartimi arba įstatymu”¹⁶⁸. Ši konstitucinė nuostata yra teisinis ES teisės galiojimo Belgijos teisėje pagrindas.¹⁶⁹ Nors Belgijos Konstitucijoje nėra nuostatos, tiesiogiai įtvirtinančios ES teisės viršenybę Belgijos teisės atžvilgiu, tačiau šią spragą kompensavo Belgijos teismų praktika, kurioje išreikšta aiški Belgijos teismų pozicija ES teisės viršenybės pripažinimo klausimu. ES teisės viršenybės principas Belgijoje pripažįstamas numanomai kaip tarptautinių institucijų, kurioms yra perduota Belgijos kompetencija, teisės viršenybės principas. Tokį konstitucinį pagrindą reikėtų vertinti nepatenkinamai.

Pagrindinį sprendimą, parodantį Belgijos teismų požiūrį į ES teisės viršenybę prieš vidinę teisę, 1972 m. priėmė Kasacinis teismas (*Cour de Cassation*) byloje *Minister for Economic Affairs v. Fromagerie Franco-Suisse “Le Ski”*. Belgija įvedė mokestį už importuojamus pieno produktus. Ieškovas pareiškė ieškinį Belgijos teismams, kad toks mokestis prieštarauja EB sutarties 25 straipsniui. Tą patį patvirtino ir ETT. Belgijos *Cour de Cassation* be didelių problemų pripažino šią poziciją ir nurodė, kad “tuo atveju, kai egzistuoja vidaus teisės normos ir tarptautinės teisės normos, turinčios tiesioginį veikimą vidaus teisės sistemoje, kolizija, viršenybę turi tarptautinėje sutartyje įtvirtinta teisės norma; ši viršenybė kyla iš pačios tarptautinės teisės, įtvirtintos tarptautinėje

¹⁶⁸ Belgijos Konstitucijos 34 straipsnis// <http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/be00000.html> //prisijungta: 2006-11-10.

¹⁶⁹ Penelope K. Law of the Europe Union 3-rd edition London: Longman, 2001. P. 62.

sutartyje, prigimties; a *fortiori* ši nuostata yra taikoma, kada kyla vidaus teisės normos kolizija. Taip yra todėl, kad sutartys, kurios sukūrė Bendrijos teisę, nustatė naują teisinę tvarką, pagal kurią valstybės narės apribojo savo suverenių galių įgyvendinimą tų sutarčių nustatytose srityse”¹⁷⁰. Šios bylos tęsinyje *Cour de Cassation* patikslino: “Tarptautinė sutartis Belgijos teisėje įsigalioja ne kaip nacionalinės teisės aktas, bet kaip tarptautinė sutartis. Todėl pagal ES sutartį ir ETT poziciją teismų priedermė yra netaikyti nacionalinės teisės akto, prieštaraujančio ES teisei.”¹⁷¹

Belgijos Konstitucinis Teismas (*Cour d'Arbitrage*) taip pat patvirtino šią praktiką 2005 m. *Advocaten voor de Wereld* byloje. Labai svarbus *Cour d'Arbitrage* sprendimas dėl Europoje plačiai diskutuojamo pamatinio sprendimo dėl Europos arešto orderio¹⁷², kuriame jis nustatė, kad šis sprendimas turi viršenybę prieš nacionalinę teisę.¹⁷³ Pirma, tai rodo ir *Cour d'Arbitrage* pasirengimą besąlygiškai pripažinti bet kokią ES teisės iniciatyvą, antra, tai yra *Cour d'Arbitrage* kompetencija tikrinti ES teisės aktų teisėtumą. *Cour d'Arbitrage* taip pat pareiškė, kad pripažįsta save teismu, galinčiu kreiptis į ETT preliminarą nutarimą. Tai dar labiau sumažina ES teisės ir Belgijos teisės konflikto galimybę, net tikrindamas ES teisės akto suderinamumą su Konstitucija, *Cour d'Arbitrage* kreipsis į ETT preliminarą nutarimą.¹⁷⁴

Tokiu būdu Belgija pareiškė, kad be papildomų problemų pripažįsta ES teisės viršenybę prieš nacionalinę teisę, taip pat ir prieš Konstituciją. Galima teigti, kad ES teisės viršenybės principas Belgijos teismų praktikoje buvo pripažintas nesukeliant jokio ES teisės ir nacionalinės teisės konflikto. Todėl Belgijos teismų praktiką galima būtų vertinti - kaip visiško pripažinimo praktiką.

Nyderlandai. Nyderlandų Karalystėje konstituciniai ES teisės veikimo pagrindai yra aiškiai įtvirtinti antrame jos skyriuje. 92 straipsnyje skelbiama, kad “įstatymų leidžiamosios, vykdomosios ir teisminės valdžios funkcijos gali būti perduotos tarptautinėms organizacijoms pagal tarptautines sutartis ...”¹⁷⁵ Be to, Konstitucijoje įtvirtinta ir tarptautinių sutarčių, tapusių nacionalinės teisės sistemos dalimi, galia. “Tarptautines sutartis ir tarptautinių institucijų priimamus aktus privalo vykdyti visi asmenys”¹⁷⁶, o 94 str. įtvirtintas tarptautinių sutarčių viršenybės prieš nacionalinę teisę

¹⁷⁰ Jarukaitis I. Europos Bendrijų teisės viršenybė ir valstybių narių bei Lietuvos Respublikos teisė, Teisė 2000/37, Vilnius p. 47.

¹⁷¹ Хартли Т. К. Основы Европейского Сообщества. Москва: Юнити, Закон и Право/Будапешт: Колпи, 1998. P. 250-251.

¹⁷² Council framework decision 2002/584/JHA, OJL 190 of 18 July 2002, p.1.

¹⁷³ Jarukaitis Irmantas Adoption of the third constitutional act and its impact on National system// Teisė. 2006 Nr. 60. P. 31.

¹⁷⁴ Andrejs Lepse Nacionalinių teismų ir Europos Bendrijos Teisingumo Teismo sąveika//Konstitucinių teismų vaidmuo Europos Sąjungos narystės kontekste. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas, 2004. P. 43.

¹⁷⁵ Nyderlandų Karalystės Konstitucijos 92 straipsnis//

http://1.1.1.1/1445072964/1378881744T061115103719.txt.binXMysM0dapplication/pdfXsysM0dhttp://www.minbzk.nl/contents/pages/6156/grondwet_UK_6-02.pdf // prisijungta: 2006-11-10

¹⁷⁶ Nyderlandų Karalystės Konstitucijos 93 straipsnis//

http://1.1.1.1/1445072964/1378881744T061115103719.txt.binXMysM0dapplication/pdfXsysM0dhttp://www.minbzk.nl/contents/pages/6156/grondwet_UK_6-02.pdf // prisijungta: 2006-11-10

principas: “Galiojančių nacionalinių įstatymų nuostatos yra netaikomos, jeigu jų taikymas prieštarauja tarptautinių sutarčių nuostatoms ir tarptautinių institucijų priimamiems aktams”¹⁷⁷. Toks konstitucinis pagrindas sudaro pakankamus ES teisės pripažinimo pagrindus, todėl ginčų tarp nacionalinės ir ES teisės praktikoje nekilo. Vieninteliu *Van Gend en Loos* atveju, Nyderlandų teismas kreipėsi į ETT, nes norėjo išsiaiškinti, ar tam tikros EEB sutarties nuostatos yra tiesioginio veikimo, t.y., “ar jos privalomos visiems asmenims”. Tai rodo, kad ES teisės viršenybės principas Nyderlanduose buvo pripažintas iš karto dėl ypatingos Bendrijos teisės prigimties supratimo nacionalinėje teisėje ir, aišku, dėl tinkamo jo įtvirtinimo Konstitucijoje.¹⁷⁸ Nyderlandų Konstitucijos nuostatos yra pakankamos pripažinti ES teisės viršenybės principą visa apimtimi, o teismų praktiką galima vadinti visiško pripažinimo praktika.

Liuksemburgas. Liuksemburgo Hercogystės Konstitucijoje įtvirtinta, kad valdžios įgaliojimai tam tikroje srityje tarptautine sutartimi gali būti perduoti tarptautinėms institucijoms.¹⁷⁹ Kadangi ES teisės viršenybės principas nėra įtvirtintas tiesiogiai Konstitucijoje, todėl konstitucinis pagrindas Liuksemburge vertinamas nepatenkinamai. Tačiau, kaip parodė Nyderlandų teismų praktika, tai nesudarė problemų visa apimtimi pripažinti ES teisės viršenybės principą Nyderlandų teismų sprendimuose.

Dar 1954 m. Aukščiausias Teisingumo Teismas (*Cour Superieure de Justice*) pripažino tarptautinės teisės viršenybę nacionalinės teisės atžvilgiu, o 1984 m. Valstybės Taryba (*Conseil d’Etat*) *Bellion* sprendime šį principą deklaravo ir Bendrijos teisės atžvilgiu.¹⁸⁰ Šiuos sprendimus Nyderlandų teismai kartodavo kituose savo sprendimuose ir paklusniai sekė ETT praktika. Todėl Nyderlandų teismų praktiką galima vertinti kaip visiško pripažinimo.

2.2.1. Jungtinės Karalystės Parlamento suvereniteto interpretacijos ir Europos Sąjungos teisės viršenybės principo pripažinimas.

Jungtinės Karalystės teisės sistema, palyginus su kitomis ES valstybėmis narėmis, yra ypatinga. Pirmiausia, Jungtinėje Karalystėje (toliau - JK) nėra rašytinės Konstitucijos. JK taip pat neturi teisės aktų, numatančių kompetencijos delegavimą tarptautinėms organizacijoms. Pagrindinis jos konstitucionalizmo pagrindas yra Parlamento suvereniteto principas, o nustatant nacionalinės ir

¹⁷⁷ Nyderlandų Karalystės Konstitucijos 94 straipsnis// http://1.1.1.1/1445072964/1378881744T061115103719.txt.binXMysM0dapplication/pdfXsysM0dhttp://www.minbzk.nl/contents/pages/6156/grondwet_UK_6-02.pdf // prisijungta: 2006-11-10

¹⁷⁸ Lenaerts K. and Van Nuffer P. *Constitutional Law of the European Union*. London: Thomson/Sweet & Maxwell. Voll.25.No.,5, October, 2005. Para. 14-021

¹⁷⁹ Liuksemburgo konstitucijos 49bis straipsnis// http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/lu00000_.html // prisijungta: 2006-11-10.

¹⁸⁰ Jarukaitis I. *Europos Bendrijų teisės viršenybė ir valstybių narių bei Lietuvos Respublikos teisė*, Teisė 2000/37, Vilnius p. 48.

tarptautinės teisės santykį, šioje šalyje laikomasi griežtos dualistinės doktrinos.¹⁸¹ Šie ypatumai sąlygoja ir tam tikrus ES teisės taikymo ir veikimo specifiškumo savybes, tačiau tai tikrai nekludė ES teisės viršenybės principo pripažinimui JK. Lordas Deningas po EB Sutarties pasirašymo pareiškė, kad Romos sutartis neturi tiesioginio poveikio Jungtinės Karalystės teismams, kol Sutartis nepatvirtinta Parlamento aktu. Tačiau po to, kai toks aktas pradės galioti, JK teismai galės veikti tik pagal Parlamento įstatymą. Tik Parlamentas gali nustatyti ES ir JK teisės santykį.¹⁸² Parlamentas, vadovaudamasis tokia pozicija, 1972 m. Jungtinei Karalystei tapus EB nare, įtvirtino EB teisės veikimo Britanijos teisėje pagrindą, priimdamas Europos Bendrijų aktą (toliau - EBA), kuris tapo viena esminių Britanijos nerašytinės Konstitucijos elementu.

EBA yra nustatytas pakankamai aiškus EB ir nacionalinės teisės santykis. Šio akto 2 skyriaus pirmojoje dalyje įtvirtintas EB teisės tiesioginis veikimas. Jame skelbiama, kad “visos teisės, pareigos, įgaliojimai, apribojimai ir atsakomybė, laikas nuo laiko kylantys iš Sutarčių arba jų sukuriami arba iš jų išplaukiantys, turi būti pripažįstami, galiojantys, naudojami, leidžiami, vykdomi ir prieinami be tolimesnio priėmimo akto ir yra teisė, o jų realizavimas užtikrinamas teisinėmis EB sankcijomis”¹⁸³ Tokia formuluotė rodo, kad JK pripažįsta ne tik EB pirminės teisės, bet ir antrinės teisės viršenybę ir tiesioginį galiojimą. EBA 2 skyriaus antrojoje dalyje numatytos įsipareigojimų pagal EB teisę vykdymo taisyklės. O 2 skyriaus ketvirtojoje dalyje aktas numato, kad “bet koks aktas, priimtas arba kuris turėjo būti priimtas, skiriasi nuo šio akto turinio, jis turi būti aiškinamas ir vykdomas tik sutinkant su šio skyriaus nuostatomis”¹⁸⁴. Tai reiškia, kad Parlamentas pageidautų, kad visi vėliau priimti aktai neturėtų prieštarauti ES teisei. Šioje akto nuostatoje yra nustatyta JK nacionalinės teisėkūros taisyklė (*rule of construction*). EBA 3 skyriaus 1 dalyje ši pozicija yra patvirtinama: “visi klausimai susiję su Sutarčių arba EB teisės normų veikimu, turi būti sprendžiami suderintai su ETT bylose nustatytais principais”¹⁸⁵. Galima teigti, kad britai suprato ES teisės viršenybės principo veikimo svarbą jų teisėje ir besąlygiškai jį pripažino konstituciniame lygmenyje. Todėl konstituciniai pagrindai Jungtinėje Karalystėje vertinami gerai.

JK teismai savo praktikoje nesunkiai patvirtino ES teisės viršenybės principo pripažinimą. Jungtinės Karalystės teismai, skirtingai nuo Vokietijos, Italijos ir Prancūzijos, stengėsi daryti viską, kad ETT nustatyti principai būtų įgyvendinti JK teisėje. Pradžioje teismams kilo abejonių: ar EB teisės viršenybė yra suderinama su Parlamento suvereniteto principu, būdingu Didžiosios Britanijos

¹⁸¹ Conflicts Between Community and National Law: An Analysis of the British Approach. London: King's College Sussex European Institute, 2004. P. 10.

¹⁸² Хартли Т. К. Основы Европейского Сообщества. Москва: Юнити, Закон и Право/Будапешт: Колпи, 1998. P. 266.

¹⁸³ Europos Bendrijų akto 2(1) skyrius// <http://www.opsi.gov.uk/acts/acts1972/20068--b.htm#2> // prisijungta: 2006-11-10.

¹⁸⁴ Europos Bendrijų akto 2(4) skyrius// <http://www.opsi.gov.uk/acts/acts1972/20068--b.htm#2> // prisijungta: 2006-11-10.

¹⁸⁵ Europos Bendrijų akto 3(4) skyrius// <http://www.opsi.gov.uk/acts/acts1972/20068--b.htm#2> // prisijungta: 2006-11-10.

teisėje. Byloje *Duke v. Reliance Systems*, nepaisant didelio teismų noro pripažinti EB teisės viršenybę, Lordų Rūmai priėmė sprendimą, kad 1975 m. Lyčių diskriminacijos aktas yra viršesnis, nei EB direktyva, nes Parlamentas jį priėmė anksčiau, nei direktyva įsigaliojo. Todėl teismai turi taikyti Parlamento priimtą aktą, o ne ES antrinę teisę.¹⁸⁶ Tokio požiūrio Lordų rūmai laikėsi neilgai. Jau 1979 m. byloje *Macarthys Ltd. v. Smith* Apeliacinio teismo (*Court of Appeal*) teisėjas nagrinėdamas Lyčių diskriminacijos akto ir EB sutarties 119 straipsnio konfliktą, po ETT išaiškinimo įtvirtino JK “*rule of construction*”, pareikšdamas, kad “svarbu patvirtinti, jog dabar yra visiškai aišku, kad ES teisės prioritetą kyla iš mūsų teisės, o konkrečiau - iš 1972 m. Parlamento priimto EB akto. EB teisė dabar yra dalis mūsų teisės. Jei mūsų teisės aktas prieštarauja ES teisės aktams, viršenybę turės EB teisė. Jeigu atsitiks taip, kad Parlamentas aiškiai ketins atmesti EB sutartį, tai reikia pabrėžti, kad mūsų teismų pareiga yra vykdyti Parlamento valią, tačiau jei jis tyčia nesilaikys Sutarties nustatytų įsipareigojimų, mūsų teismų pareiga suteikti viršenybę EB teisei.”¹⁸⁷ Šiuo pareiškimu lordas Deningas aiškiai parodė Teismų poziciją EB teisės viršenybės atžvilgiu, pripažindamas EB teisės viršenybę prieš bet kokį JK teisės aktą. 1988 m. byloje *Pickstone v. Freemans*, Lordų Rūmai žengė dar toliau, nustatydami teismų pareigą aiškinti Parlamento aktus pagal EB teisės tikslus. O 1989 m. *Litster v. Forth Dry Dock Co* byloje Lordų Rūmai nusprendė, kad JK teismai turi pripažinti EB teisės viršenybę, aiškindami JK teisės aktus ne tik pagal susijusių EB teisės aktų tikslus bet ir “dvasiā”¹⁸⁸. Tai rodo labai liberalų Lordų rūmų požiūrį į EB teisės viršenybę JK teisėje. JK tiek pirminė, tiek antrinė EB teisė turi būti pripažįstama kaip vidinės teisės dalis ir taikoma pagal principus, kuriuos nustatė ETT arba kiti teismai, vadovaudamiesi ETT praktika.¹⁸⁹ Nors JK teisėje toliau labai svarbus yra Parlamento suvereniteto principas, tačiau 1972 m. EB aktas, galima sakyti, jį apriboja, nes leidžia EB teisei būti viršesnei už Parlamento priimtus aktus. Teismai, aiškindami Parlamento suvereniteto ir EB teisės viršenybės klausimą, teigia, kad Suverenitetas vis tiek priklauso Parlamentui. Tačiau Parlamentas, naudodamasis savo suvereniomis teisėmis, pats jį ir apriboja, todėl nacionalinės ir EB teisės santykiuose galioja prezumpcija, kad Parlamentas praktiškai negali priimti EB teisei prieštaraujančio akto, o jeigu taip kada ir atsitiks, JK teismai gali jo netaikyti, aiškindami jį suderintai su EB teise ir jos principais. Žodžiu, EB teisės viršenybė JK buvo pripažinta be papildomų problemų. Ši EB teisės statusą JK tik patvirtina 1989 m. *Factortame* byla, kurioje po ETT išaiškinimo JK teismai pripažino, kad net ir esant veikiančiam Parlamento aktui, kurio taikymas užkerta kelią efektyviam ES teisės įgyvendinimui, teismai turėtų vadovautis ES teisės aktu, o ne galiojančiu Parlamento aktu ir siekti, kad būtų užtikrinama reali

¹⁸⁶ Penelope K. Law of the Europe Union 3-rd edition London: Longman, 2001. P. 59

¹⁸⁷ Anthony A. The Europe Union and its Court of Justice London: Oxford university press, 1999. P. 101.

¹⁸⁸ Craig Paul, De Burca Graine EU Law: Text, Cases and Materials. 2-nd edition Oxford: Oxford University Press, 2000. P. 282.

¹⁸⁹ Penelope K. Law of the Europe Union 3-rd edition London: Longman, 2001. P. 60.

galimybė ieškoviui pasinaudoti visomis ES teisės teikiamomis laikinos apsaugos priemonėmis.¹⁹⁰ Teigiama, kad tokiu būdu JK pasiekta Parlamento suvereniteto ir EB teisės viršenybės pusiausvyra nepažeidžia Parlamento suvereniteto principo. Tačiau yra ir kita nuomonė: EB teisės viršenybė yra įtvirtinta Parlamento suvereniteto principo sąskaita, ir tai yra vienas radikaliausių pokyčių JK teisėje, keičiantis konstitucinius šios labai stabilios teisinės sistemos pagrindus ir didinantis nacionalinių teismų ir ETT teismo, kaip aukščiausiojo teismo, įtaką.¹⁹¹ Ši pokytį daugelis tarptautinės ir konstitucinės teisės specialistų vadina nacionalinių teismų atlikta JK Konstitucijos pataisa. JK teismai tai patvirtino 1994 m. EOC byloje, kai pripažino Karūnos aktą prieštaraujant EB sutarties 119 straipsniui (Dabar EB sutarties 141 straipsnis) ir jo netaikė, o vadovavosi tiesiogiai EB sutartimi ir ETT praktika. Tokį teismo sprendimą palaikė ir Lordų Rūmai, vėliau priėmė kitą EB teisei neprieštaraujantį teisės aktą.¹⁹²

Jungtinės Karalystės teismų praktiką, pripažįstant ES teisės viršenybės principą, yra aiški visiško pripažinimo praktika.

2.2.3. Graikijos, Portugalijos, Austrijos, Švedijos ir Suomijos reveransas Europos Sąjungos teisės viršenybei.

Kitose ES valstybėse (Portugalijoje, Graikijoje, Austrijoje, Suomijoje ir Švedijoje) pripažįstant ES teisės viršenybės principą, didelių konstitucinių ar praktinių problemų nekilo ir be papildomų kliūčių ES teisė tapo šių valstybių teisės dalimi.

Graikija. Dualistinio požiūrio į tarptautines sutartis valstybė. ES teisės viršenybės principas Graikijoje kildinamas iš Graikijos Konstitucijos 28 straipsnio, kuriame skelbiama, kad „tarptautinė teisė pripažinta pagal tarptautinę sutartį ir ją patvirtinantį įsigaliojusį įstatymą yra Graikijos teisinės sistemos dalimi, ir kolizijos su įstatymais atveju turi viršenybę.“¹⁹³

Konstitucijos numatyta nacionalinė kompetencija svarbiausių nacionalinių interesų tenkinimui ir glaudesniai bendradarbiavimui su kitomis valstybėmis palaikyti pagal tarptautinę sutartį ar susitarimą gali būti priskirta tarptautinėms organizacijoms <...> Graikija, tenkindama svarbų nacionalinį interesą, gali priimti įstatymą dėl nacionalinio suvereniteto vykdymo apribojimo, jei tai nepažeidžia žmogaus teisių, demokratinės santvarkos ir jei yra pagrįsta lygybės ir tarpusavio

¹⁹⁰ Хартли Т. К. Основы Европейского Сообщества. Москва: Юнити, Закон и Право/Будапешт: Колпи, 1998. P. 273.

¹⁹¹ Craig Paul, De Burca Graine EU Law: Text, Cases and Materials. 2-nd edition Oxford: Oxford University Press, 2000. P. 290

¹⁹² Craig P. The ECJ, National Courts and the Supremacy of Community Law// <http://www.ecln.net/rome2002/craig.pdf#search=%22Application%20of%20Community%20Law%20by%20National%20Courts%22> ; prisijungta: 2006-09-20. P.6.

¹⁹³ Lenaerts K. and Van Nuffer P. Constitutional Law of the European Union. London: Thomson/Sweet & Maxwell. Voll.25.No.,5, October, 2005. Para. 14-026.

sąveikos sąlygomis.“¹⁹⁴ Šia nuostata remiantis ES teisės viršenybės principas buvo lengvai pripažintas ir teismų praktikoje nesukėlė jokių abejonių dėl visiško ES teisės viršenybės principo pripažinimo Graikijos teisėje.¹⁹⁵ Todėl Graikijos konstituciniai pagrindai yra tik patenkinami, tačiau Graikijos teismų praktika besąlygiškai pripažįsta ES teisės viršenybės principą visa apimtimi.

Portugalija. Taip pat dualistinio požiūrio į tarptautines sutartis valstybė. ES teisės viršenybės principas pripažįstamas remiantis Konstitucijos 8 straipsnio 3 dalimi, kurioje numatyta, kad EB teisė Portugalijoje pripažįstama kaip tarptautinių sutarčių teisė ir turi pirmenybę kolizijos su įstatymais atveju. Praktiškai Portugaliją įtakojo Ispanijos praktika. Todėl Portugalija nepripažino ES teisės viršenybės Konstitucijos atžvilgiu, ir taip pat kaip Ispanijos Konstitucinis Teismas nelaiko savęs turinčiu teisę spręsti EB teisės konstitucingumo klausimus. Jis nėra teismas, turintis kreiptis į ETT preliminarą nutarimą, prireikus taikyti ar aiškinti ES teisę.¹⁹⁶ Tačiau daug klausimų dėl ES teisės viršenybės principo pripažinimo teismų praktikoje nekilo.¹⁹⁷ Konstitucinis Portugalijos ES teisės pripažinimo visa apimtimi pagrindas yra patenkinamas, o teismų praktika – pripažinimo didžiaja dalimi.

Austrija 1995 m. Austrijoje priimta kompleksinė Konstitucijos pataisa dėl narystės ES. Nors ir prieš Konstitucijos pataisą buvo patenkinamas pagrindas ES teisę pripažinti kaip tarptautinės organizacijos teisę. Tačiau austrai nusprendė, kad toks pagrindas nepakankamas ir priėmė Austrijos Konstitucijos pataisą, įtraukdami naują 44 straipsnį. Nuo šios pataisos įsigaliojimo Austrijos Konstitucijos 44 straipsnis numato tiesioginę ES teisės viršenybę kolizijos su įstatymais atveju ir monistinę ES teisės pripažinimo tradiciją. Austrijos teismai praktikoje be problemų pripažino ES teisės viršenybę.¹⁹⁸ Austrijos Konstitucinis Teismas pripažino nacionalinės ir ES teisės sistemų atskirumą. Jei nacionalinė konstitucinė teisė prieštarauja ES teisei, tai tokia norma šiuo atveju netaikoma ir taikoma atitinkama ES teisės norma. Tačiau ji nenaikinama ir kitu atveju vėl veikia. Jei nacionalinis įstatymas nesuderinamas su ES teise, tokį įstatymą Austrijos Konstitucinis Teismas laiko prieštaraujančiu ir Konstitucijai. Taip pat Austrijos Konstitucinis Teismas yra pripažinęs: jei kils ES teisės aktų teisėtumo ar neaiškumo klausimas, jis kreipsis į ETT preliminarą nutarimą. Jei ETT šią normą yra jau išaiškinęs, tai Jis vadovausis ETT aiškinimu. Jei bus toks atvejis, kad Konstitucinio ginčo metu paaiškės, kad įstatymas prieštarauja Konstitucijai ir

¹⁹⁴ Graikijos Konstitucijos 28 straipsnis// <http://www.hri.org/MFA/syntax/artcl50.html#A28> // prisijungta: 2006-11-10.

¹⁹⁵ Edited by Kellermann Alfred E., Czuczai Jenő, Blockmans Steven, Albi Anneli, Douma Wybe Th. The Impact of EU accession on the legal orders of new EU member states and (Pre) Candidate Countries Hopes and Fears 2006, TMC Asser Press, The Hague, The Netherlands, 2006. P. 20.

¹⁹⁶ Portugalijos Konstitucijos 8 straipsnio 3 dalis// http://www.parlamento.pt/ingles/cons_leg/crp_ing/index.html // prisijungta: 2006-11-10.

¹⁹⁷ Edited by Kellermann Alfred E., Czuczai Jenő, Blockmans Steven, Albi Anneli, Douma Wybe Th. The Impact of EU accession on the legal orders of new EU member states and (Pre) Candidate Countries Hopes and Fears 2006, TMC Asser Press, The Hague, The Netherlands, 2006. P. 20.

¹⁹⁸ Lenaerts K. and Van Nuffer P. Constitutional Law of the European Union. London: Thomson/Sweet & Maxwell. Voll.25.No.,5, October, 2005. Para. 14-029.

kartu prieštarauja ES teisei ir jei tas įtarimas pagrįstas, tada Austrijos Konstitucinis Teismas kreipsis į ETT, o byla Konstituciniame Teisme nutrauks.¹⁹⁹ Konstitucinis pagrindas Austrijoje yra pakankamas ES teisės viršenybei pripažinti, o teismų praktika rodo, kad Austrija visiškai pripažįsta ES teisės viršenybės principą Austrijos teisėje.

Švedija. Švedijos Karalystėje, taip pat kaip Jungtinėje Karalystėje, nėra rašytinės Konstitucijos, todėl ir ES teisės viršenybė buvo pripažinta be problemų. 1995 m. Švedija, prieš įstodama į ES, priėmė Švedijos stojimo į ES aktą ir jame pripažino ES teisės viršenybę. Švedijos stojimo į ES akte nurodyta, kad ES teisės viršenybės principas gali būti pripažįstamas dviem būdais: 1) kaip bendra tarptautinių sutarčių viršenybė Švedijos įstatymų atžvilgiu (pirminės ES teisės viršenybė); 2) kaip tiesiogiai kylanti iš ES teisės, kuri traktuojama kitaip nei tarptautinė teisė (antrinės ES teisės viršenybė).²⁰⁰ Tai pat nurodyta, kad Švedijos Parlamentas gali deleguoti sprendimų priėmimą Europos Bendrijai tol, kol ji užtikrina pagrindinių žmogaus teisių ir laisvių apsaugą tokiu lygiu, koks nustatytas Europos žmogaus teisių ir laisvių Konvencijoje.²⁰¹ Taigi Švedijoje yra įtvirtintas geras ES teisės viršenybės principo pripažinimui visa apimtimi konstitucinis pagrindas. Teismų praktikos, prieštaraujančios ES teisės viršenybės principui visa apimtimi taikyti, Švedijos teisėje taip pat nebuvo, vadinasi, galima teigti, kad Švedija visa apimtimi pripažino ES teisės viršenybės principą savo teisėje.

Suomija. Suomija, 1992 m. įstojus į ES nusprendė, kad kai kurie jos įstojimo į ES aspektai yra nesuderinami su Konstitucija, todėl 1994 m. priėmė Konstitucijos pataisas ir stojimo į ES įgyvendinimo įstatymą.²⁰² Konstitucijoje nustatė, kad tarptautinės teisės normos įgyja galią tik po akto, įgyvendinančio šias normas įsigaliojimo, o Stojimo į ES įgyvendinimo įstatyme nustatė aiškų ES teisės veikimo ir ES teisės viršenybės nacionalinės teisės atžvilgiu Suomijos teisėje konstitucinį pagrindą, įgyvendinant *acquis communautaire*.²⁰³ Konstitucinis pagrindas ES teisės viršenybės principui taikyti visa apimtimi Suomijos teisėje yra geras. Teismų praktikos, taip pat kaip ir Švedijoje, nepripažįstančios ES teisės viršenybės principo nėra, todėl šiame darbe teismų praktika vertinama kaip pripažinimo.

---

¹⁹⁹ Škrk Mirjam The role of the Constitutional Court of the Republic of Slovenia Following integration into European Union//International Conference – Position of Constitutional Courts following integration into European Union, Bled, Slovenia, 2004.

²⁰⁰ Constitutional Law and European Integration Venice Commission// [http://www.venice.coe.int/docs/1999/CDL-UE\(1999\)001-E.asp?MenuL=E](http://www.venice.coe.int/docs/1999/CDL-UE(1999)001-E.asp?MenuL=E) // prisijungta: 2006-11-09

²⁰¹ Edited by Kellermann Alfred E., Czuczai Jenő, Blockmans Steven, Albi Anneli, Douma Wybe Th. The Impact of EU accession on the legal orders of new EU member states and (Pre) Candidate Countries Hopes and Fears 2006, TMC Asser Press, The Hague, The Netherlands, 2006. P. 21.

²⁰² Lenaerts K. and Van Nuffer P. Constitutional Law of the European Union. London: Thomson/Sweet & Maxwell. Voll.25.No.,5, October, 2005. Para. 14-031.

²⁰³ Edited by Kellermann Alfred E., Czuczai Jenő, Blockmans Steven, Albi Anneli, Douma Wybe Th. The Impact of EU accession on the legal orders of new EU member states and (Pre) Candidate Countries Hopes and Fears 2006, TMC Asser Press, The Hague, The Netherlands, 2006. P. 21

Kadangi konstitucinis pagrindas šiose valstybėse yra visiškai aiškus ir pakankamas ES teisės viršenybės principo pripažinimui visa apimtimi nacionalinėje teisėje, išskyrus Portugaliją ir Graikiją, kurių konstitucinio pagrindo trūkumus sėkmingai kompensavo ES teisės principo pripažinimo praktika, todėl šių valstybių teismuose bent iki šiol nekilo rimtų praktinių ES teisės viršenybės taikymo problemų, kurios parodytų aiškų ES teisės viršenybės principo visa apimtimi nesilaikymą.²⁰⁴

2.2.4. Europos Sąjungos teisės viršenybės principo pripažinimas Slovėnijoje ir Čekijoje.

Slovėnija. Slovėnija nuo 2004 m. gegužės 1 d. yra ES valstybė narė. Kaip ir dauguma valstybių kandidačių Slovėnija prieš įstojimą į ES 2004 m. keitė savo Konstituciją, papildydama ją 3a straipsniu, kuriame numatė narystės ES pagrindą - kaip galimybę dalies suverenių teisių vykdymą deleguoti tarptautinėms organizacijoms, kurios gerbia pagrindines žmogaus teises ir laisves, demokratiją ir teisinės valstybės principą.²⁰⁵ ES teisės viršenybės konstitucinis pagrindas yra Slovėnijos Konstitucijos 8 straipsnis, kuriame skelbiama, kad „Slovėnijos įstatymai ir reglamentai turi neprieštarauti visuotinai priimtiems tarptautiniams principams ir Slovėnijai privalomoms tarptautinėms sutartims. Ratifikuotos ir patvirtintos tarptautinės sutartys turi būti taikomos tiesiogiai.“²⁰⁶ Pagal šią Slovėnijos Konstitucijos nuostatą Slovėnija pasirinko monistinę tarptautinių sutarčių pripažinimo doktriną, tačiau Slovėnijos Konstitucinis Teismas 1997 m. yra pareiškęs, kad tarptautinės sutartys turėtų būti suderintos su nacionaliniais įstatymais, kad įsigaliotų, jas reikia ratifikuoti atskiru nacionaliniu įstatymu.²⁰⁷ Po šio sprendimo nebeaišku, kokią tarptautinės teisės pripažinimo tradiciją Slovėnija yra pasirinkus. Aišku, tik tai, kad ES teisė ir jos viršenybės principas Slovėnijos Konstitucijoje pripažįstamas, kaip tarptautinės teisės pripažinimo ir jos viršenybės principas nacionalinių įstatymų ir poįstatyminių aktų atžvilgiu. Reikėtų atkreipti dėmesį, kad Slovėnija 2004 m. kartu su referendumu dėl stojimo į ES priėmė įstatymą, kuriuo papildė Konstitucijos 3a straipsnį: „tarptautinių organizacijų, kurioms Slovėnija pavedė, dalies suverenių teisių vykdymą, sprendimai ir teisės aktai turi būti taikomi tiesiogiai.“²⁰⁸ Slovėnijos teisės sistemoje

²⁰⁴ Jarukaitis I. Europos Bendrijų teisės viršenybė ir valstybių narių bei Lietuvos Respublikos teisė, Teisė 2000/37, Vilnius p. 56-57.

²⁰⁵ Slovėnijos Konstitucijos 3a straipsnio 4 dalis// <http://www.up-rs.si/up-rs/uprs-ang.nsf/dokumentiweb/063E5907BE5B679CC1256FB20037658C?OpenDocument> // prisijungta: 2006-11-14.

²⁰⁶ Slovėnijos Konstitucijos 8 straipsnis// <http://www.up-rs.si/up-rs/uprs-ang.nsf/dokumentiweb/063E5907BE5B679CC1256FB20037658C?OpenDocument> // prisijungta: 2006-11-14

²⁰⁷ Pogačnik M., Starman M. and Vehar P. Impact of EU accession on the legal order of Slovenia//The Impact of EU accession on the legal orders of new EU member states and (Pre) Candidate Countries Hopes and Fears 2006, TMC Asser Press, The Hague, The Netherlands, 2006. P. 180-181

²⁰⁸ Slovėnijos Respublikos Konstitucijos 3a straipsnis// <http://www.up-rs.si/up-rs/uprs-ang.nsf/dokumentiweb/063E5907BE5B679CC1256FB20037658C?OpenDocument> // prisijungta: 2006-11-14.

pripažįstama, kad Konstitucija yra aukščiausias šalies įstatymas, todėl kiti teisės aktai neturėtų prieštarauti Konstitucijai. Slovėnija nepripažįsta ES teisės aktų viršenybės prieš Konstituciją. Tokie ES teisės viršenybės principo pripažinimo konstituciniai Slovėnijos pagrindai ES teisės viršenybės principą pripažinti visa paimtimi turėtų būti vertinami patenkinamai.

Yra žinoma keletas bylų, kai Slovėnijos Konstitucinis Teismas pasisakė dėl ES teisės taikymo Slovėnijos teisėje. Pirmos bylos kilo prieš Slovėnijai tampa ES nare ir buvo susijusios su Slovėnijos Europos Asociacijos sutarties taikymu. 1997 m. Slovėnijos Konstitucinio Teismo sprendimo pagrindu buvo pirmą kartą pakeista Slovėnijos Konstitucija, suteikiant teisę užsienio subjektams įsigyti nekilnojamo turto. Vėliau Slovėnijos Konstitucinis Teismas atmesdavo visus skundus dėl Asociacijos sutarties prieštaravimo įstatymams ir Konstitucijai. Po įstojimo į ES Slovėnijos Konstitucinis Teismas turėjo galimybę pasisakyti ir dėl ES teisės taikymo. 2004 m. Jis atmetė skundą dėl reglamento netaikymo Slovėnijos teisme, motyvuodamas tuo, kad Slovėnijos teismai turi suteikti reglamentams tiesioginį veikimą pagal Konstitucijos 3a straipsnio 4 dalį ir pareiškė, kad netikrins reglamento konstitucingumo, nes neturi tam teisinio pagrindo. Tai leidžia teigti, kad Slovėnijos Konstitucinis Teismas pripažino ES teisės viršenybę kolizijos su įstatymais atveju, nes ES teisė yra atskira nuo Slovėnijos teisės. Jos teisėtumą tikrinti gali tik ETT. Jei įtariama, kad nacionalinė teisė prieštarauja ES teisės aktui, tokia nacionalinės teisės norma yra netaikoma, tačiau taip pat nėra sprendžiamas ir jos konstitucingumo klausimas.²⁰⁹ Kalbant apie Slovėnijos Konstitucinio Teismo praktiką galima pastebėti, kad Konstitucinis Teismas savo praktikoje vadovaujasi ETT sprendimais. Todėl Slovėnijos teismų praktiką galima vertinti kaip ES teisės viršenybės principo pripažinimo didžiąja dalimi.

Čekija. Ruošdamasi narystei ES, Čekija 2001 m. priėmė konstitucines pataisas. Narystę ES ir ES teisės viršenybės principo taikymą čekai grindžia 2 straipsniais. Čekijos Konstitucijos 10 straipsnis nurodo, kad ratifikuotos tarptautinės sutartys, įpareigojančios Čekiją, yra Čekijos teisinės tvarkos dalis. Jei Čekijos teisė prieštarauja tarptautinei sutarčiai, taikoma tarptautinė sutartis.²¹⁰ Šis straipsnis pripažįsta tarptautinių sutarčių viršenybę, o taip pat ir ES teisės viršenybę kolizijos su Čekijos teise atveju. ES teisės konstitucinis pagrindas Čekijoje yra visiškai naujas 10a straipsnis, kuriame tarptautine sutartimi numatyta galimybė kai kurias Čekijos valdžios galias deleguoti tarptautinėms organizacijoms arba institucijoms. Vadovaujantis šiuo straipsniu Čekija įstojo į ES.²¹¹ Ratifikuotos tarptautinės sutartys Čekijos Respublikoje turi pirmenybę prieš nacionalinę teisę, be

²⁰⁹ Škrk Mirjam The role of the Constitutional Court of the Republic of Slovėnia Following integration into European Union//International Conference – Position of Constitutional Courts following integration into European Union, Bled, Slovėnia, 2004

²¹⁰ Čekijos Respublikos Konstitucijos 10 straipsnis// http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/ez00000_.html //prisijungta: 2006-11-14.

²¹¹ Mucha Jiri Position of the Constitutional Court of the Czech Republic Following integration into European Union//International Conference – Position of Constitutional Courts following integration into European Union, Bled, Slovėnia, 2004. P. 2

jokio hierarchinio statuso. Todėl Konstitucijos 10a straipsnis leidžia ES teisės šaltinius, pvz., reglamentus taikyti vietoj nacionalinės teisės ta apimtimi, kokia yra deleguotos teisės ES institucijoms. Jie turi viršenybę kolizijos su įstatymais ar net Konstitucija atveju.²¹² Vis tiek reikėtų konstatuoti, kad ES teisės viršenybės principo taikymo stabilumui labai svarbus yra formalusis konstitucinis pagrindas. Todėl Čekijos konstituciniai pagrindai ES teisės viršenybės principui visa apimtimi pripažinti yra patenkinami.

Teismų praktika, taikant ES teisės viršenybės principą, Čekijoje nėra gausi. Nuo to laiko, kai Čekija tapo ES nare, Čekijos Konstitucinis Teismas pripažįsta ES teisės autonomiškumą, plačiai aiškina Konstitucijos 10a straipsnį ir vadovaudamasis ETT jurisprudencija, taiko ES teisę. Taip pat reikia pastebėti, kad Čekijos Konstitucinis Teismas laiko save teismu, galinčiu kreiptis į ETT preliminarus nutarimo ir aiškinti nacionalinę teisę pagal ES teisę.²¹³ Kaip parodė Lenkijos praktika, Čekijos laukia didelis iššūkis, įgyvendinant Tarybos pamatinį sprendimą dėl Europos arešto orderio²¹⁴. Tai reiškia, kad Čekija turės keisti savo baudžiamąjį ir baudžiamojo proceso kodeksus, kurių konstitucingumas bus abejotinas. Čekijos Konstitucija taip pat kaip Lenkijos, neleidžia išduoti Čekijos piliečių užsienio valstybei. Jau dabar aiškėja šio klausimo problemiškas - abiemis Parlamento rūmams priėmus pamatinio sprendimo įgyvendinimo įstatymą, Čekijos Prezidentas pareiškė savo Veto, todėl neaišku, ar Parlamentas dabar suras kvalifikuotą daugumą, kad įveiktų šį Veto.²¹⁵ Taip pat gali kilti ir kitokių problemų, net priėmus šį įstatymą. Teismai gali užginčyti šio įstatymo konstitucingumą Konstituciniame Teisme. Kaip pasielgs Čekijos Konstitucinis Teismas, sunku numatyti, bet tikėtina, kad jis atmes tokį skundą kaip nepriimtina. Tokią, tik pradedančią formuotis, Čekijos teismų praktiką, galima vertinti kaip pripažįstančia ES teisės viršenybės principą didžiąja dalimi.

---

²¹² Mucha Jiri Position of the Constitutional Court of the Czech Republic Following integration into European Union//International Conference – Position of Constitutional Courts following integration into European Union, Bled, Slovėnia, 2004. P. 2.

²¹³ Mucha Jiri Position of the Constitutional Court of the Czech Republic Following integration into European Union//International Conference – Position of Constitutional Courts following integration into European Union, Bled, Slovėnia, 2004. P. 3.

²¹⁴ Council framework decision 2002/584/JHA, OJL 190 of 18 July 2002, p.1.

²¹⁵ Zemánek J. Impact of EU accession on the legal order of Czech Republic//The Impact of EU accession on the legal orders of new EU member states and (Pre) Candidate Countries Hopes and Fears 2006, TMC Asser Press, The Hague, The Netherlands, 2006. P. 320-321

3. EUROPOS SAJUNGOS TEISĖS VIRŠENYBĖS PRINCIPAS LIETUVOS RESPUBLIKOS TEISĖJE.

Lietuva kartu su kitomis 9 naujomis valstybėmis narėmis tapo ES nare 2004 m. gegužės 1 d. Tačiau dar prieš stojimą į ES, kaip ir kitos besirengiančios tapti ES narėmis valstybės, Lietuva sprendė tą patį klausimą: ar reikia keisti Lietuvos Respublikos Konstituciją. Jei reikia, tuomet kokios apimties turėtų būti pataisos, kad ES teisė ir ES teisės viršenybės principas būtų sėkmingai taikomas? Šiam darbui 2001 m. Kovo 1 d. Seime buvo sudaryta konstitucinių pataisų rengimo komisija. Sprendžiant Konstitucijos pataisų būtinybę, pirmiausia buvo nagrinėjama, ar galiojančios Lietuvos Respublikos Konstitucijos nuostatos leidžia Lietuvai būti ES nare ir pripažinti ES teisės viršenybės principą Lietuvos Respublikoje. Buvo atlikta išsami LR Konstitucijos nuostatų analizė²¹⁶ ir nustatyta, kad Lietuvos Respublikos Konstitucijos 136 straipsnyje įtvirtinta LR galimybė dalyvauti tarptautinėse organizacijose su viena sąlyga – jei tai neprieštarauja valstybės interesams ir jos nepriklausomybei.²¹⁷ Galima pagrįstai teigti, kad narystė ES tikrai neprieštarauja valstybės interesams ir jos nepriklausomybei, todėl ši Konstitucijos norma lyg ir nesudaro sunkumų taikyti ES teisę Lietuvos Respublikoje. Tačiau kyla kiti klausimai: 1) kokią statusą LR teisėje turės ES teisė; 2) ar tai patenkins ES keliamus reikalavimus. Į šiuos klausimus lyg ir atsako LR Konstitucijos 138 str. 3 d., kurioje numatyta, kad ratifikuotos tarptautinės sutartys tampa sudedamąją Lietuvos teisės sistemos dalimi²¹⁸, o 1999 m. Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymo 11 straipsnio 2 dalyje patikslinta, kad LR pripažįsta tarptautinių sutarčių viršenybę tiek iki sutarties įsigaliojimo, tiek ir po to priimtiems įstatymams.²¹⁹ Šios dvi nacionalinės normos leidžia teigti, kad Lietuva pasirinko monistinę tarptautinės teisės ir nacionalinės teisės santykio doktriną, kuri ir nepakeitus Konstitucijos leidžia pripažinti ES sutarčių viršenybę kaip bendrą tarptautinių sutarčių viršenybės, nacionalinių įstatymų atžvilgiu, principą. Seimo komisijos konstitucinės teisės specialistai atlikę ES kaip tarptautinės organizacijos tyrimą nustatė, kad ES yra tradicinė tarptautinė organizacija. Todėl papildomos Konstitucijos pataisos nėra būtinos, o Lietuva gali būti ES nare ir vykdyti prisiimtus įsipareigojimus pagal minėtus LR Konstitucijos straipsnius.²²⁰

Tačiau nei Konstitucijoje, nei įstatyme neaparta, koks bus ES antrinės teisės statusas Lietuvoje. Dėl šio klausimo kilo daug diskusijų, bet viena buvo aišku, kad šis klausimas vienaip ar kitaip turėtų būti išspręstas suteikiant tiesioginį ES antrinių teisės aktų veikimą Lietuvos

²¹⁶ Žr. į Vadopalas Vilenas Lietuvos Respublikos Konstitucija ir stojimas į Europos Sąjungą//Stojimas į ES ir Konstitucija. Vilnius: Eugrimas, 2000. P. 20-21

²¹⁷ Lietuvos Respublikos Konstitucijos 136 straipsnio 1 dalis, // Valstybės Žinios. 1992, Nr. 33-1014.

²¹⁸ Lietuvos Respublikos Konstitucijos 138 straipsnio 3 dalis, // Valstybės Žinios. 1992, Nr. 33-1014.

²¹⁹ LR tarptautinių sutarčių įstatymo 11 straipsnis, // Valstybės Žinios. 1999, Nr. 60-1948.

²²⁰ Jarukaitis I. Impact of EU accession on the legal order of Lithuania// The Impact of EU accession on the legal orders of new EU member states and (Pre) Candidate Countries Hopes and Fears 2006, TMC Asser Press, The Hague, The Netherlands, 2006. P. 390.

Respublikoje. Taip pat atsirado nuomonių, kad ES nėra tradicinė tarptautinė organizacija, kad ji yra supranacionalinė organizacija, todėl Lietuvai gali kilti realių ES teisės taikymo problemų, tapus ES nare.²²¹ Šie samprotavimai privertė konstitucinių pataisų rengimo komisiją patvirtinti, jog vis dėl to konstitucinės pataisos yra būtinos sėkmingai narystei ES. Tačiau iškilo kitas diskutuotinas klausimas, kokios apimties konstitucinės pataisos reikalingos. Buvo siūloma įvairių Konstitucijos 136 ir 138 straipsnių keitimų variantų. Konstitucinės teisės specialistų nuomone „konstitucinės pataisos visada yra traktuojamos kaip radikali intervencija ne tik į Konstituciją, bet į visos teisės sistemos pagrindus. Tokios pataisos gali būti pateisinamos tik būtiniais atvejais ir jos turi būti minimalios apimties“²²² Komisija nusprendė, kad konstitucines pataisas turi būti susijusios su:

- 1) nacionalinės kompetencijos delegavimu ES (LR konstitucijos 136 straipsnio pataisa);
- 2) ES teisės tiek pirminės tiek antrinės viršenybės nacionalinės teisės ir Konstitucijos atžvilgiu bei ES teisės tiesioginių veikimu (LR Konstitucijos 138 straipsnio pataisa).²²³

Kita alternatyva – atsižvelgiant į tai, kad daug valstybių narių yra į savo konstitucijas įrašiusios minimalią Konstitucijos klauzulę dėl suverenių galių delegavimo ir TT viršenybės nacionalinės teisės atžvilgiu, pasirinkti šį tarptautinių sutarčių ir ES teisės santykių modelį.

Nei viena, nei kita alternatyva nebuvo priimta. Komisija priėmė sprendimą, kad pataisas tiesiogiai reikėtų sieti su naryste ES, todėl reikėtų pasirinkti maksimalistinį variantą ir aptarti kuo daugiau santykių su ES klausimų. Buvo nuspręsta priimti konstitucinį aktą dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje, kuris taps sudėtine Konstitucijos dalimi. Lietuvoje šis Konstitucinis aktas²²⁴ įsigaliojo 2004 m. liepos 13 d. jau po įstojimo į ES. Jame nustatyti aiškūs narystės ES pagrindai:

1) dalies Lietuvos Respublikos valstybės institucijų kompetencijos patikėjimas Europos Sąjungai, bendrai su kitomis valstybėmis narėmis vykdyti narystės įsipareigojimus ir naudotis narystės teisėmis;

2) Europos Sąjungos teisės normos yra sudėtinė Lietuvos Respublikos teisinės sistemos dalis, jei tai kyla iš sutarčių, kuriomis grindžiama Europos Sąjunga. Europos teisės normos taikomos tiesiogiai, o teisės normų kolizijos atveju turi viršenybę Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų atžvilgiu.²²⁵

²²¹ Jarukaitis Irmantas Adoption of the third constitutional act and its impact on National system// Teisė. 2006 Nr. 60. P. 28

²²² Lapinskas Kęstutis, Lietuvos Konstitucinė sistema ir stojimas į ES//Stojimas į ES ir Konstitucija. Vilnius: Eugrimas, 2000. P. 64.

²²³ ES teisė ir Lietuva Justitia, Vilnius, 2002, p.26

²²⁴ 2004 m. liepos 13 d.LR Konstitucijos papildymo konstituciniu aktu „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ ir Lietuvos Respublikos Konstitucijos 150 straipsnio papildymo įstatymas Nr. IX-2343 // Valstybės Žinios. 1992, Nr. 33-1014.

²²⁵ LR konstitucinis aktas „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ // Valstybės Žinios., 1992, Nr. 33-1014.

Konstitucinio akto dėl narystės ES priėmimas rodo, kad Lietuva gerbia ES teisės viršenybės principą ir jį besąlygiškai pripažįsta Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų atžvilgiu, tačiau neužsimena apie viršenybę prieš Konstituciją. Konstitucinio Teismo pirmininkas Egidijus Kūris pastebėjo tendenciją, kad Lietuvai konstituciškai pripažinus ES teisės viršenybę, valstybės Konstitucija jau neteko reikšmės, kurią buvo įgijusi seniau. Lietuvos jurisprudencija tiek bendrosios kompetencijos, tiek ir konstitucinės orientuojasi iš esmės į tuos pačius principus, kaip ir Tarptautiniai teismai ir juos aiškina taip pat panašiai. Tačiau nėra pagrindo teigti, kad konstitucinio akto sąvoka „kiti teisės aktai“ apima ir Konstituciją tol, kol referendumu nebus pakeistas LR Konstitucijos 7 straipsnis. Kalbėti apie Europos Sąjungos teisės viršenybę nacionalinės Konstitucijos atžvilgiu teisiškai nėra pagrindo. Nacionalinių Konstitucijų viršenybė - teisiškai nepaneigtas principas.²²⁶ Yra nuomonių, kad Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas turi realų pagrindą tikrinti ES pirminės teisės aktų teisėtumą ir konstitucingumą, tačiau ES antrinės teisės aktų priežiūros funkcijos LR KT neturi, nes jie nepriklauso nei tarptautinei sutarčių teisei, nei ES valstybės narės vidaus teisei.

Pagrindiniai ES teisės taikytojai bus teismai, todėl nuo jų sprendimo priklausys, kokių lygiu bus pripažįstamas ES teisės viršenybės principas Lietuvos Respublikoje. Tačiau yra rizika, kad nacionaliniai teismai gali netaikyti tiesiogiai veikiančios ES teisės normos, kadangi ES teisės aktai nėra LR teisinės sistemos dalis, o Lietuvos Respublikos Konstitucijos 109 straipsnio 3 dalyje numatyta, kad „<...> teisėjai, nagrinėdami bylas, klauso tik įstatymo“.²²⁷ Apibendrinant galima teigti, kad Lietuvos Respublikos konstituciniai ES teisės viršenybės principo pagrindai yra pakankami.

ES teisės veiksmingumas labiausiai priklausys nuo Lietuvos teismų, o ypač nuo Konstitucinio Teismo praktikos ir pozicijos dėl ES teisės viršenybės Lietuvoje. Kyla klausimas, ar teismai sugebės tinkamai taikyti ES teisę Lietuvoje, nesant tarptautinių sutarčių taikymo tradicijos ir patirties šioje srityje ir kaip į ES teisės viršenybę reaguos LR Konstitucinis Teismas. Konstituciniame Teisme jau buvo sprendžiami klausimai, susiję su ES teisės taikymu. Dar prieš narystę ES LR KT ne vieną kartą yra sprendęs tarptautinės sutarties teisėtumą arba priimant sprendimą yra atsižvelgęs į direktyvas ar reglamentus bei Parlamento rezoliucijas. Tai rodo, kad Lietuvai dar iki narystės įtaką darė tarptautiniai susitarimai ir jų veikimas nacionalinėje teisėje. Kad teismų praktika Lietuvoje būtų palanki ES teisės viršenybės principui pripažinti, svarbi Konstitucinio Teismo pozicija dėl kreipimosi į ETT preliminarą nutarimą, nes Konstitucijoje yra nustatyta plati LR KT kompetencija spręsti teisės aktų teisėtumo klausimus, gali būti, kad teks spręsti ir ES teisės aktus įgyvendinančių nacionalinės teisės aktų teisėtumo klausimą, kaip tada

²²⁶ Kūris Egidijus Lietuvos Respublikos Konstitucija ir Europos teisės iššūkiai//Justitia. 2004, Nr. 6(54) P. 36.

²²⁷ Namavičius Zenonas Suverenitetas ir Europos Sąjungos teisė//Konstitucinių teismų vaidmuo Europos Sąjungos narystės kontekste. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas, 2004. P. 16-19.

pasielgs Konstitucinis Teismas. Jau yra paduotas skundas dėl elektros energetikos įstatymo, kuris įgyvendina įvairias direktyvas ir yra susijęs su Reglamentais, konstitucingumo.²²⁸ Bent jau pagal Konstitucinio Teismo teisėjų pareiškimus galima teoriškai numanyti, kad Konstitucinis Teismas ateityje vis dėlto pripažins galimybę kreiptis į ETT dėl preliminaraus nutarimo, tačiau kol kas tik teoriškai pripažįsta Lietuvos teisės aiškinimo būtinybę pagal ES teisę. Bendrosios kompetencijos ir administraciniai teismai taip pat jau ne vieną kartą buvo susidūrę su ES teise. 2003 m. Vyriausiasis Administracinis Teismas sprendė Konkurencijos Tarybos sprendimo teisėtumo klausimą dėl UAB “Telekomas” dominuojančios padėties rinkoje. Šiuo atveju Konkurencijos Taryba, priimdama sprendimą, vadovavosi direktyva. Administracinis Teismas nurodė, kad Konkurencijos Tarybos sprendimas yra teisėtas, nes ji aiškino įstatymą pagal ES teisę, o ne rėmėsi direktyva tiesiogiai. Vėlesniame sprendime 2004 m. Vyriausiasis Administracinis Teismas atmetė skundą dėl teisės akto prieštaravimo direktyvai, dėl to kad šis nepažeidė direktyvos. Dar vėliau teismas tiesiogiai vadovavosi, priimdamas sprendimą direktyvos nuostatomis. Nė vienu atveju teismas nesikreipė į ETT preliminaraus nutarimo. Po įstojimo į ES Lietuvos Respublikos aukščiausiuose teismuose kilo keletas ES teisės taikymo klausimų. Vyriausiasis Administracinis Teismas keletą kartų savo sprendimais nurodė ES teisę, tačiau pastebėjo, kad Jis negali tiesiogiai taikyti ES teisės normos, nes ES teisė nėra nacionalinės teisės sistemos dalis, o teismai gali vadovautis tik įstatymu. Tačiau teismai laikosi nuomonės, kad nacionalinės teisės normos turi būti aiškinamos pagal ES teisę, t.y. pripažįsta netiesioginį ES teisės veikimą.²²⁹ Kol kas yra stebima nepalanki ES teisei tendencija, kai aukščiausieji teismai nemato pagrindo kreiptis į ETT preliminaraus nutarimo. Kol kas yra žinomas tik vienas atvejis, kai Vyriausiasis Administracinis Teismas kreipėsi į ETT preliminaraus nutarimo ir tik dėl to, kad to reikalavo viena iš bylos šalių.²³⁰ Sunku būtų vertinti tik užsimezgusią Lietuvos teismų praktiką taikant ES teisės viršenybės principą, tačiau yra ženklų, kad Lietuva pasirinks ES teisės viršenybės principo pripažinimo praktiką, tai priklausys tik nuo Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo priimtos pozicijos ES teisės taikymo klausimu. Todėl šiame tyrime daroma prielaida, kad Lietuvos teismų praktika yra ES teisės viršenybės principo pripažinimo didžiąja dalimi.

---

²²⁸ Kūris Egidijus Lietuvos Respublikos Konstitucija ir Europos teisės iššūkiai//Justitia. 2004, Nr. 6(54).

²²⁹ Jarukaitis I. Impact of EU accession on the legal order of Lithuania// The Impact of EU accession on the legal orders of new EU member states and (Pre) Candidate Countries Hopes and Fears 2006, TMC Asser Press, The Hague, The Netherlands, 2006. P. 398-402

²³⁰ Jarukaitis Irmantas Adoption of the third constitutional act and its impact on National system// Teisė. 2006 Nr. 60. P. 29

PABAIGA.

Šiame darbe tyrėme du požiūrius į ES teisės viršenybės principą:

1) ETT požiūris – ES teisės viršenybės principo ES teisėje pagrindai yra EB sutartis, ES sutartis ir ETT praktika, t.y., pripažįstama tarptautinė sutartinė ES teisės viršenybės principo prigimtis.

2) Valstybių narių požiūris – ES teisės viršenybės principo nacionalinėje teisėje pagrindai yra konstitucinės nuostatos ir nacionalinių teismų praktika, t.y., pripažįstama konstitucinė šio principo prigimtis.

Pirmoje šio darbo dalyje tyrėme ES teisės viršenybės principo prigimties elementus ir jo raidą. Šios tyrimo dalies pagrindinis tikslas buvo nurodyti, kokia yra šiandien ES teisės viršenybės principo samprata ir apimtis.

Nustatyta, kad šiandien ES teisės viršenybės principas – tai valstybių narių nacionalinių teismų ir kitų institucijų pareiga, kylanti iš EB steigimo sutarties ir ES sutarties ir dalies nacionalinės kompetencijos delegavimo ES institucijoms, netaikyti ir kaip galima greičiau pakeisti ar panaikinti nacionalinius teisės aktus, jei jie prieštarauja EB ar ES sutarčių nuostatomis, ES reglamentams, direktyvoms, pamatiniams sprendimams ar tarptautinėms sutartims, nesvarbu, kokios galios ir rango jie būtų, nesvarbu kada jie priimti (prieš ar po atitinkamo ES teisės akto įsigaliojimo). Nei vienas nacionalinis teismas ar valstybės narės nacionalinė institucija negali nuspręsti to, kad ES teisės aktas yra neteisėtas ir negali jo netaikyti. Išskirtinę kompetenciją spręsti ES teisės akto teisėtumą turi tik ETT. Valstybių narių nacionaliniai teismai, esant abejonei dėl ES teisės akto teisėtumo privalo kreiptis į ETT dėl preliminaraus nutarimo, kuris jiems yra privalomas. Visi nacionaliniai teismai ir kitos nacionalinės institucijos nacionalinę teisę privalo aiškinti tik suderindami su ES teise. Ši ES teisės viršenybės samprata nurodo, kokia šiandien yra tikra ES teisės viršenybės principo apimtis. Ši samprata yra naudojama kaip kriterijus, kokia maksimalia apimtimi ES teisės viršenybės principą turėtų pripažinti valstybės narės, kad jas galima būtų vadinti valstybėmis narėmis visa apimtimi pripažįstančiomis ES teisės viršenybės principą. Tai yra išeitinė antros tyrimo dalies pozicija.

Antroje šio darbo dalyje tyrėme ES teisės pripažinimą pasirinktose valstybėse narėse pagal antrąjį požiūrį į ES teisės viršenybės principo prigimtį. Šiam tyrimui naudojome pirmojoje darbo dalyje nustatytą sampratą, apibrėžiančią maksimalią ES teisės viršenybės principo apimtį.

Šiam tyrimui atlikti pasirinkome du objektus, pagal kuriuos vertinome, ES teisės viršenybės principo pripažinimo lygį pasirinktose valstybėse narėse:

1. Konstitucinis ES teisės viršenybės principo pagrindas valstybėje narėje;

2. Teismų praktika, rodanti, kokia apimtimi pripažįstamas ES teisės viršenybės principas ir sekama ETT praktika.

Darėme prielaidą, kad šių dviejų tyrimo objektų įvertinimas maksimaliai teigiamai leidžia teigti, kad valstybė narė visa apimtimi pripažįsta ES teisės viršenybės principą. Tikslūs vertinimo kriterijai pateikti įvade.

Pirmoje tyrimo dalyje iškėlėme pirmą hipotezę - valstybės narės: Vokietija, Italija, Prancūzija, Airija, Ispanija, Danija, Lenkija ir Latvija per savo narystės laikotarpį nepripažįsta ES teisės viršenybės principo visa apimtimi savo nacionalinėje teisėje. Terminas “nepripažįsta visa apimtimi” reiškia, kad ne visi ES teisės viršenybės turinio elementai yra pripažįstami valstybėje narėje – tai sąlyginis ES teisės viršenybės principo pripažinimas.

Antroje tyrimo dalyje iškėlėme antrą hipotezę - valstybės narės: Belgija, Nyderlandai, Liuksemburgas, Jungtinė Karalystė, Portugalija, Graikija, Austrija, Švedija, Suomija, Estija, Slovėnija ir Čekija per savo narystės laikotarpį ES teisės viršenybės principą savo nacionalinėje teisėje pripažįsta visa apimtimi arba didžiąja dalimi.

Atlikus tyrimą patvirtinome, kad abi hipotezės teisingos ir nustatėme preliminarų ES teisės viršenybės principo pripažinimo lygį. Kiekvienoje valstybėje narėje (1 priedas).

Tokiais pačiais metodais ir tvarka, 3-je šio darbo dalyje, atlikome ES teisės viršenybės principas Lietuvos teisėje tyrimą ir nustatėme jo pripažinimo lygį Lietuvos Respublikoje. Įvertinome Lietuvos Respublikos konstitucinių pagrindų ir teismų praktikos galimybes pripažįstant ES teisės viršenybės principą.

Šis tyrimas nustato tik preliminarų, bazinį ES teisės viršenybės principo pripažinimą valstybėse narėse, nes ne visi ES teisės viršenybės principo turinio elementai buvo tiriami. Tačiau pagal šio tyrimo rezultatus galima spręsti, ar valstybės narės gerbia ES institucijų (o ypač ETT) praktiką, ar jomis pasitiki. Taip pat leidžia nustatyti atskiros valstybės vietą tiriamų valstybių narių atžvilgiu pagal ES teisės viršenybės principo pripažinimą.

Norint išsamiau iširti šį reiškinį valstybėse narėse, reikėtų panaudoti visus ES teisės viršenybės turinio elementus, tačiau ir šis tyrimas suteikia pakankamai žinių apie bendrą ES teisės viršenybės principo pripažinimo valstybėse narėse lygį ir leidžia identifikuoti ES teisės viršenybės pripažinimo lygį konkrečioje valstybėje narėje bei parodo bendrą vaizdą. Tokio pobūdžio tyrimas Lietuvoje anksčiau nebuvo atliktas.

IŠVADOS.

1. ES teisės viršenybės principas yra svarbus ES teisės *sui generis* bruožas, kuris leidžia veiksmingai taikyti šią teisę valstybėse narėse. Tačiau jo prigimtis ETT ir valstybių narių teismų yra aiškinama skirtingai. Vadovaujantis šiame darbe atlikto tyrimo rezultatais, galima teigti, kad visapusiškam ES teisės viršenybės principo esmės supratimui reikėtų jį aiškinti ETT ir nacionalinių teismų bendradarbiavimo kontekste. Todėl tikslinga būtų suformuluoti naują ES teisės viršenybės principo sampratą, atspindinčią abu požiūrius. ES teisės viršenybės principas - tai valstybių narių pareiga, kylanti iš nacionalinių konstitucijų taikyti ES teisę pagal ETT praktikoje nustatytas taisykles. Aišku, čia pateikta tik labai supaprastinta formulė, bet jos esmė – nesumenkinti nacionalinių konstitucijų reikšmės valstybėje. Galima daryti prielaidą, kad tuomet ir valstybių narių konstituciniai teismai taps bendrais ES teismais, sprendžiant klausimus, susijusius su ES teisės taikymu valstybėje narėje;

2. ES teisės viršenybės principo pripažinimo valstybėse narėse tyrimas leido atskleisti daug bendrų dėsningumų tiriamose valstybėse narėse, numatyti pripažinimo tendencijas ir grėsmę ES ir nacionalinei teisei jo nepripažinus. Geriausiai tai iliustruoja Lenkijos praktika. Lenkams atsisakius pripažinti ES teisės viršenybės principą teisinėmis priemonėmis, kyla klausimas ar Lenkija sureguliuos konfliktą politinėmis priemonėmis. Jei to Lenkijai nepavyktų padaryti, gali tekti išstoti iš ES. Aišku, kad dabartiniame tarptautiniame kontekste tai atrodytų kaip visiškas negerbimas kitų valstybių. Tai nei kiek nepagerintų Lenkijos jau dabar silpnėjančios reputacijos tarptautinėje bendruomenėje. Lenkija šiame tyrime, pagal ES teisės viršenybės principo pripažinimo lygį, yra paskutinės – 12 - os vietos valstybė. Jos ES teisės viršenybės principo pripažinimo pagrindai yra silpnesni už kitų tiriamų valstybių.

3. Daug problemų, pripažįstant ES teisės viršenybės principą, kilo Vokietijos, Italijos, Prancūzijos, Ispanijos, Airijos ir Danijos teismų praktikoje. Šios valstybės narės nepripažįsta ES teisės viršenybės principo visa apimtimi dėl šių priežasčių: abejoja, kad ES teisė, tokiu pačiu lygiu, kaip ir nacionalinės institucijos, neapsaugos pagrindinių žmogaus teisių ir laisvių (Vokietija, Italija, Prancūzija, Ispanija ir Airija); įtaria, kad ES institucijos aktai gali būti *ultra vires* (Vokietija, Italija, Prancūzija, Ispanija, Airija ir Danija); siekia didesnės savo nacionalinių interesų apsaugos (Prancūzija ir Lenkija). Šios valstybės narės, pagal ES teisės viršenybės principo pripažinimo lygį, yra 8-12 vietose.

4. Idomi Latvijos padėtis kitų valstybių narių atžvilgiu. Konstitucinis ES teisės viršenybės pripažinimo pagrindas Latvijoje yra labai silpnas, galima sakyti, kad Latvijos Konstitucija nenurodo tiesioginės ES teisės viršenybės net ir įstatymų atžvilgiu, nekalbant apie viršenybę Konstitucijos atžvilgiu. Latvijos ES teisės doktrinoje vyrauja nacionalistinės nuotaikos ir ES teisės viršenybės

menkinimo tendencijos, todėl abejotina, ar Latvija pripažins ES teisės viršenybės principą visa apimtimi. Latvija šiame tyrime, pagal pripažinimo lygį, užima tik 7 – ają vietą.

5. Lietuva yra penktos vietos valstybė. Lietuvos doktrinoje vyrauja nuomonė, kad teismai nepripažins ES teisės viršenybės principo Konstitucijos atžvilgiu, o tikros teismų praktikos kol kas nėra. Todėl šiame tyrime buvo daroma prielaida, kad Lietuva pasirinks, ES teisės viršenybės principo pripažinimo didžiaja dalimi, praktiką. Lyginant su kitomis valstybėmis narėmis, kurios tiriamos šiame darbe, ES teisės viršenybės principo pripažinimo pagrindai Lietuvoje yra kur kas palankesni ES teisės viršenybės principui taikyti visa apimtimi nei Vokietijos, Italijos, Prancūzijos Ispanijos, Danijos, Airijos, Portugalijos, Čekijos, Slovenijos, Latvijos ar Lenkijos.

6. Austrijos, Nyderlandų, Liuksemburgo, Belgijos ir Graikijos teismų praktika besąlygiškai pripažįsta ES teisės viršenybę kolizijos su įstatymais atveju, tačiau taip pat neneigia jos viršenybės ir Konstitucijos atžvilgiu. ES teisę, šios valstybės narės, laiko autonomiška sistema, todėl nesprendžia ES teisės aktų konstitucingumo klausimo. Vadinasi, ES teisės konfliktas su Konstitucija yra neįmanomas. Pavyzdys šioje grupėje būtų Austrija. Šios valstybės, pagal ES teisės viršenybės principo pripažinimo lygį yra 2-4 vietose.

7. Mažiausiai problemų, pripažįstant ES teisės viršenybės principą, kilo bendrosios teisės sistemos šalims: Jungtinei Karalystei, kuri labai lengvai nugalėjo Parlamento suvereniteto principą ir pripažino ES teisės viršenybę visa apimtimi; Švedijai, kuri taip pat nekėlė jokių sąlygų ES teisės viršenybės principui. Bendra šioms šalims yra tai, kad jų sistemoje nėra atskiro Konstitucinio Teismo, o teisę taiko ir aiškina bendrosios kompetencijos teismai. Prie gerbiančių ES teisės viršenybės principą šalių, galima priskirti ir Suomiją, kuri pagal savo Konstituciją pripažįsta ES teisės viršenybę Konstitucijos atžvilgiu. Tai 1-os vietos valstybės narės, pagal ES teisės viršenybės principo pripažinimo lygį.

8. Lietuvoje, kaip ir visose kitose naujose valstybėse narėse, teismų praktika taikant ES teisės viršenybės principą dar nėra susiformavusi, todėl ES teisės viršenybės principo pripažinimo lygis priklausys daugiausia nuo Konstitucinio Teismo pozicijos. Kol kas neaišku, kokį požiūrį pasirinks LR Konstitucinis Teismas. Tačiau, kaip teigia Egidijus Kūris, Lietuvoje apie “teisinę” viršenybę Konstitucijos atžvilgiu kalbėti tikrai neverta, bet visada galima kalbėti apie “politinę” viršenybę. Tai reiškia, kad yra tendencijų, jog Konstitucinis Teismas aiškins nacionalinę teisę, o gal ir Konstituciją pagal ES teisę. Taip pat reiškia, kad ES teisę jis linkęs laikyti kaip šalia egzistuojančią sistemą, kurios aktų teisėtumui tikrinti neturi teisinio pagrindo. Klausimas gali kilti tik dėl ES teisės aktus įgyvendinančių nacionalinės teisės aktų, taip pat dėl EB ir ES sutarčių. Tačiau ir su šiais iššūkiais Konstitucinis Teismas gali susidoroti, jei sutiks, kad nacionalinės teisės aktai, įgyvendinantys ES teisės aktus, nėra konstitucinės kontrolės objektas, ir jei pripažins savo teisę kreiptis į ETT preliminarą nutarimą.

PASIŪLYMAI.

1. Autorius mano, kad Konstitucinis Teismas nepažeistų valdžių pusiausvyros ir savo kompetencijos, jei pripažintų, kad ES teisė yra atskira sistema, todėl jis neturi teisinio pagrindo tikrinti jų ir juos įgyvendinančių nacionalinių teisės aktų teisėtumo. Taip būtų užtikrinamas ES teisės aktų viršenybės principas, nes nebūtų jokios teisinės prieštaravimo galimybės. Geriausias pavyzdys – Austrijos teismų praktika..

2. Tačiau kyla klausimas, kaip pripažinti EB ir ES sutarčių viršenybę Konstitucijos atžvilgiu. Juk Konstitucinis Teismas negali atsisakyti tikrinti tarptautinių sutarčių konstitucingumo ir teikti išvadų, dėl tarptautinių sutarčių prieštaravimo Konstitucijai. Kad būtų išspręstas ES ir EB sutarčių viršenybės klausimas, reikia paprasčiausiai pripažinti nacionalinės teisės, kartu ir Konstitucijos normų, glaudaus ir darnaus aiškinimo, pagal ES teisę, pareigą ir numatyti teisę kreiptis į ETT preliminarus nutarimo. Jokių dabar galiojančių Konstitucijos nuostatų tam keisti nereikia.

3. Yra dar viena problema, užkertanti kelią veiksmingam ES teisės taikymui Lietuvos Respublikoje. LR Konstitucijos 109 straipsnio 3 dalyje numatyta, kad teisėjai, nagrinėdami bylas, klauso tik įstatymo. Aišku, kad ES teisės aktai nėra įstatymai, todėl šiuo metu atsiranda ES teisės tiesioginio netaikymo praktika. Kad būtų ištaisyta ši padėtis, būtina pakeisti šį Konstitucijos straipsnį: čia galima pacituoti Konstitucinio Teismo teisėjo Zenono Namavičiaus pasiūlytą pakeitimo projektą: “teisėjai, nagrinėdami bylas, klauso tik Lietuvos Respublikoje veikiančios ir galiojančios teisės”²³¹

4. Jei LR Konstitucinis teismas pasirinktų tokį siūlomą santykių su ES teise modelį, tada nekiltų jokių kliūčių, pripažinti ES teisės viršenybės principą visa apimtimi, nedarant jokių esminių pakeitimų galiojančioje teisėje, išskyrus būtiną Konstitucijos pakeitimą, nurodytą aukščiau.

2006 m. lapkričio 22 d.

---

²³¹ Namavičius Zenonas Suverenitetas ir Europos Sąjungos teisė//Konstitucinių teismų vaidmuo Europos Sąjungos narystės kontekste. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas, 2004. P.19.

SANTRAUKA.

Šiame darbe atliktas ES teisės viršenybės principo pripažinimo tyrimas ES teisėje ir valstybių narių nacionalinėje teisėje, taip pat Lietuvos Respublikos teisėje.

Pirmoje šio darbo dalyje atliktas ES teisės viršenybės principo ES teisėje tyrimas. Atskleista ES teisės viršenybės principo prigimtis ES teisėje, aptarta ETT praktika plėtojant ES teisės viršenybės principo koncepciją ir suformuluota ES teisės viršenybės principo ES teisėje samprata šiandien, parodanti ES teisės viršenybės principo pripažinimo valstybėse narėse maksimalią apimtį.

Antroje šio darbo dalyje atliktas ES teisės viršenybės principo pripažinimo valstybių narių nacionalinėje teisėje tyrimas ir nustatytas ES teisės viršenybės principo pripažinimo lygis tiriamosiose valstybėse narėse.

Trečioje šio darbo dalyje atliktas ES teisės viršenybės principo pripažinimo Lietuvos teisėje tyrimas. Nustatyta, kad Lietuvos Konstitucinės nuostatos, leidžia be problemų pripažinti ES teisės viršenybės principą kolizijos su įstatymais atveju, tačiau nepripažįsta ES teisės viršenybės Konstitucijos atžvilgiu. Toks konstitucinis pagrindas pripažinti ES teisės viršenybės principą yra pakankamas. Kol kas Lietuvos teismų praktika, taikant ES teisės viršenybės principą, yra nedidelė, tačiau yra ženklų, kad Lietuva pasirinks ES teisės viršenybės principo pripažinimo praktiką. Todėl šiame tyrime buvo daroma prielaida, kad Lietuvos teismų praktika yra ES teisės viršenybės principo pripažinimo didžiąja dalimi. Lietuva kitų valstybių narių atžvilgiu yra pakankamai gerai pasiruošusi pripažinti ES teisės viršenybės principą visa apimtimi, o iš tiriamų naujų valstybių narių jį geriausiai pasirengusi pripažinimui visa apimtimi ir tam turi visas galimybes.

Tyrimo rezultatai patvirtina hipotezę, kad Vokietijos, Italijos, Prancūzijos, Ispanijos, Airijos, Danijos Latvijos ir Lenkijos valstybės narės vengia visa apimtimi pripažinti ES teisės viršenybės principą savo nacionalinėje teisėje, taip pat hipotezę, kad Belgijos, Liuksemburgo, Nyderlandų, Jungtinės Karalystės, Portugalijos, Graikijos, Austrijos, Švedijos, Suomijos, Slovėnijos ir Čekijos valstybės narės pripažįsta ES teisės viršenybės principą savo nacionalinėje teisėje visa apimtimi arba didžiąja dalimi.

Tyrimo rezultatai rodo, kad daug valstybių narių nepripažįsta ES teisės viršenybės principo visa apimtimi dėl abejonės, kad ES teisė tokiu pačiu lygiu, kaip ir nacionalinės institucijos, saugos pagrindines žmogaus teises ir laisves, taip pat dėl įtarimo, kad ES institucijos priimdamos teisės ES teisės aktus gali peržengti ES kompetencijos ribas. (Latvija, Danija, Vokietija, Italija, Ispanija ir Airija). Prancūzija ir Lenkija priskiriamos prie valstybių, kurios prieštarauja ES teisės viršenybės principą pripažinti visa apimtimi, nes be rimto pagrindo nesutinka su ES teisės veikimo ir taikymo taisyklėmis. Likusios, tiriamos, valstybės narės visa apimtimi arba didžiąja dalimi pripažįsta ES teisės viršenybės principą. Lietuva, Slovenija, Čekija ir Portugalija pripažįsta ES teisės viršenybę

įstatymų atžvilgiu, bet nepripažįsta jos nacionalinės Konstitucijos atžvilgiu, vadinasi pripažįsta didžiąja dalimi. Visos kitos valstybės visa apimtimi pripažįsta ES teisės viršenybės principą nacionalinėje teisėje.

SUMMARY.

This is research of European Union (EU) law's supremacy principle and fulfilled analysis nature of this principle and development of EU law's supremacy in EU and recognizing it on domestic law systems of member states and in Lithuania's law system.

EU law is a new legal order - *sui generis* law system, which in essence differs from international and national law. In 1962 year European Court of Justice (ECJ) noticed this characteristic of European Community (EC) law and consolidated it in the case decisions of *Van Gend en Loos* and *Costa v ENEL* yet. Court also put the foundation for the origin of principal conception of EU law's supremacy, which was made and developed in other cases.

The research of EU law's supremacy principal acknowledging process of member states indicates that the constitutional basis of EC law supremacy principle should be on the basis of national constitutional law by the members of the EU, and the main actors who invoke this principle are national courts, especially Constitutional Courts of member states.

The research of this job shows what level of acknowledging process took place in some member states. This level is result of assessment national constitutional provisions and judicial practice. One group of member states have a good constitutional basis and recognizing practice in the national courts i.e. United Kingdom, Sweden and Finland. Another group of member states have sufficient constitutional basis and recognizing practice in the national courts i.e. Austria, Netherlands and Greece and. Next group of member states have satisfactory or insufficient constitutional basis and recognizing practice in the national courts i.e. Belgium and Luxemburg Member countries of the same group like, Slovenia and Portugal have satisfactory constitutional basis but partly recognizing judicial practice. Lithuania is taking a special place between Luxemburg or Belgium and Czech Republic, because Lithuania has a good constitutional basis, but judicial practice probably is not fully recognizing. Another group of member states have all spectrum of constitutional basis, but the practice in national courts indicate that these countries choose negate way for EU law recognizing practice. Ireland has a good constitutional basis, Germany, France and Poland – sufficient constitutional basis, Denmark and Spain have satisfactory constitutional basis, but all countries do not recognize full EU law supremacy principle in self domestic law system. Special place are taking Italy and Latvia, only they have insufficient constitutional basis and negation practice.

LITERATŪROS SĄRAŠAS.

VALSTYBIŲ NARIŲ KONSTITUCIJOS IR ĮSTATYMAI:

1. Belgijos Karalystės Konstitucija// http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/be00000_.html
//prisijungta: 2006-11-10.
2. Nyderlandų Karalystės Konstitucija//
http://1.1.1.1/1445072964/1378881744T061115103719.txt.binXMysM0dapplication/pdfXsysM0dhttp://www.minbzk.nl/contents/pages/6156/grondwet_UK_6-02.pdf // prisijungta: 2006-11-10.
3. Liuksemburgo hercogystės konstitucija//
http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/lu00000_.html // prisijungta: 2006-11-10.
4. Vokietijos Federacinės Respublikos Konstitucija // Užsienio valstybių konstitucijos. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004.
5. Italijos Respublikos Konstitucija// http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/it00000_.html // prisijungta: 2006-11-08.
6. Prancūzijos Respublikos Konstitucija// Užsienio valstybių konstitucijos. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004.
7. Jungtinės Karalystės Europos Bendrijų aktas//
<http://www.opsi.gov.uk/acts/acts1972/20068--b.htm#2> // prisijungta: 2006-11-10.
8. Danijos Karalystės Konstitucija// http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/da00000_.html
//prisijungta: 2006-11-10.
9. Airijos Respublikos Konstitucija//
<http://www.taoiseach.gov.ie/upload/publications/297.htm> //prisijungta: 2006-11-10.
10. Ispanijos Karalystės Konstitucija// http://www.senado.es/constitu_i/index.html // prisijungta: 2006-11-10.
11. Portugalijos Respublikos Konstitucija//
http://www.parlamento.pt/ingles/cons_leg/crp_ing/index.html // prisijungta: 2006-11-10.
12. Graikijos Respublikos Konstitucija//
<http://www.hri.org/MFA/syntagma/artcl50.html#A28> // prisijungta: 2006-11-10.
13. Austrijos Respublikos Konstitucija// http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/au00000_.html // prisijungta: 2006-11-10.
14. Švedijos Karalystės Stojimo į ES aktas//
http://www.opsi.gov.uk/ACTS/acts1994/Ukpga_19940038_en_1.htm // prisijungta: 2006-11-14
15. Suomijos Respublikos Konstitucija Užsienio valstybių konstitucijos. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004.
16. Lietuvos Respublikos konstitucija // Valstybės Žinios. 1992, Nr. 33-1014.

17. LR konstitucinis aktas „Dėl Lietuvos Respublikos narystės Europos Sąjungoje“ // Valstybės Žinios., 1992, Nr. 33-1014.
18. Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių įstatymas // Valstybės Žinios. 1999, Nr. 60-1948.
19. Latvijos Respublikos Konstitucija Užsienio valstybių konstitucijos. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004.
20. Lenkijos Respublikos konstitucija Užsienio valstybių konstitucijos. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004.
21. Čekijos Respublikos konstitucija// http://www.oefre.unibe.ch/law/icl/ez00000_.html //prisijungta: 2006-11-14.
22. Slovėnijos Respublikos Konstitucija// <http://www.up-rs.si/up-rs/uprs-ang.nsf/dokumentiweb/063E5907BE5B679CC1256FB20037658C?OpenDocument> // prisijungta: 2006-11-14.

ES IR EB SUTARTYS.

23. Treaty establishing the European Community (Consolidated text), OJ C325 of 24 December 2002
24. Treaty of European Union (Consolidated text), OJ C325 of 24 December 2002
25. Treaty establishing a Constitution for Europe, OJ C 310 of 16 December 2004

ETT BYLOS.

26. Case C-26/62, Van Gend en Loos v Nederlandse Administratie der Belastingen [1963] ECR 1.
27. Case C-57/65, Alfons Lutticke GmbH v Hauptzollamt Saarlouis [1966] ECR 205.
28. Case C-6/64, Costa v ENEL [1964] ECR 585.
29. Case C-11/70 Internationale Handelsgesellschaft mbH v. Einfuhr-und Vorratsstelle fur Getriede und Futtermittel [1970] ECR 1125.
30. Case C-48/71 Commission v. Italy [1972] ECR 529, paras 6-8 at 534-535.
31. Case C 167/73 Commission v. France [1974] ECR 359
32. Case 4/73 Nold, Kohlen-und Baustffgrsshandlung v. Commission [1974] ECR 491.
33. Case C-41/74 Van Duyn v. Home Office [1974] ECR 1337.
34. Case C-106/77 Amministrazione delle Finanze dello Stato v. Simmenthal [1978] ECR 630.
35. Case C-148/78 Pubblico Ministero v Ratti [1979] ECR 1629.
36. Case C-155/79 AM&S [1982] ECR p. 1575.
37. Case-104/81 Hauptzollamt Mainz/Kupferberg&Cie [1982] ECR 1982 p. 3641.

38. C-14/83 Von Colson et Kamann v. Land Nordrhein-Westfalen [1984] ECR 1891, p. 1908
39. Case C-294/83 Parti Ecologiste "Les Verts" v. Parliament [1986] ECR 1339, 1365.
40. Case C-80/86 Kolpinghuis Nijmegen v. Netherland [1987] ECR 1987, p. 03969
41. Case C-103/88 Fratelli Costanzo v. Comune di Milano [1989] ECR 1839, para. 33 at 1871.
42. Case C-314/85, Foto Frost, 1987, ECR 4199.
43. Case C-68/88 Commission v. Hellenic Republic [1989] ECR, 1989, Page 02965.
44. Case C-213/89 R. Secretary of State for Transport, ex parte Factortame Ltd. [1990] ECR 2433.
45. Case C-106/89, Marleasing SA v. La Comercial International de Alimentacion SA [1990] ECR I-4135, p. 4157
46. Joined Cases C-6/90 ir C-9/90 Francovich, Danila Bonifacy and others v. Italy [1991] ECR 5357.
47. Case C-260/89 Elliniki Radiophonia Teleorassi AE v. Dimotiki Eaira Ploiroforissis and S. Kouvelas [1991] ECR I-2925.
48. Case C-194/94 CIA Security International [1996] ECR I-2201, paras 45-54 at I-2246-2248.
49. Case C-285/98 Tanja Kreil v Bundesrepublik Deutschland [2000] ECR 2000 Page I-00069.
50. Case C-186/01 Alexander Dory v Bundesrepublik Deutschland [2003] ECR 2003 Page I-02479.
51. Case C-105/03 Maria Pupino [2005] OJ C 193, 06.08.2005, p. 3.

SPECIALIOJI LITERATŪRA.

52. Tatham A. Europos Sąjungos teisė. Vilnius: Eugrimas, 1999.
53. Cairns W. Europos Sąjungos teisės įvadas. Vilnius: Eugrimas, 1999.
54. Žalimas D., Žaltauskaitė-Žalimienė S., Petrauskas Z. Saladžius J. Tarptautinės organizacijos. Vilnius: Justitia, 2001.
55. Vitkus Gediminas Europos Sąjunga enciklopedinis žinynas. Vilnius: Eugrimas, 2002.
56. Europos Sąjungos teisė ir Lietuva. Vilnius: Justitia, 2002.
57. Procesas Europos Bendrijų Teisingumo teisme: Preliminarus nutarimas. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005.
58. Užsienio valstybių konstitucijos. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2004.

59. Europos Sąjungos teisės seminarai [vyriausias redaktorius Remigijus Mockevičius]. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005.
60. Jarukaitis Irmantas Europos Bendrijų teisės viršenybė ir valstybių narių bei Lietuvos Respublikos teisė // Teisė 2000/37, Vilnius.
61. Jarukaitis Irmantas Adoption of the third constitutional act and its impact on National system/ / Teisė. 2006 Nr. 60.
62. Jarukaitis Irmantas Constitutional basis of accession of the Republic of Lithuania to the European Union// Teisė.2003 Nr. 49.
63. Rukštelytė Valda Konstituciniai narystės Europos Sąjungoje pagrindai//Justitia. 2004, Nr. 4(52), 5(53).
64. Kūris Egidijus Lietuvos Respublikos Konstitucija ir Europos teisės iššūkiai//Justitia. 2004, Nr. 6(54).
65. Lapinskas Kęstutis Europos Tarptautinių teismų ir nacionalinių konstitucinių teismų jurisdikcijos ir jurisprudencijos sąlyčio problemos//Konstitucinių teismų vaidmuo Europos Sąjungos narystės kontekste. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas, 2004.
66. Lepse Andrejs Nacionalinių teismų ir Europos Bendrijos Teisingumo Teismo sąveika//Konstitucinių teismų vaidmuo Europos Sąjungos narystės kontekste. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas, 2004.
67. Kūtris Gunārs Valstybės kompetencijos perdavimo Europos Sąjungos institucijoms ir konstitucinio teismo vaidmuo//Konstitucinių teismų vaidmuo Europos Sąjungos narystės kontekste. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas, 2004.
68. Normantas Augustinas Europos Teisingumo Teismo ir konstitucinių teismų kompetencijos santykis//Konstitucinių teismų vaidmuo Europos Sąjungos narystės kontekste. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas, 2004.
69. Namavičius Zenonas Suverenitetas ir Europos Sąjungos teisė//Konstitucinių teismų vaidmuo Europos Sąjungos narystės kontekste. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas, 2004.
70. Wyrzykowski Myrosław Konstitucinis Tribunalas ir Lenkijos narystė Europos Sąjungoje keletas problemų//Konstitucija, nacionalinė teisė ir Europos teisė. Konstytucja, prawo krajowe a prawo europejskie. Vilnius: Lietuvos Respublikos Konstitucinis teismas, 2004..
71. Jarukaitis Irmantas/ Europos Sąjungos Konstitucinė sutartis ir valstybių narių Konstitucijos//Konventas Konstitucija ir Europos Sąjungos ateitis 2002-2003 , Vilnius: Europos Integracijos studijų centras, 2004.

72. Jo Shaw Sutarties dėl Konstitucijos Europai projektas: Dokumentas, žvelgiantis pirmyn ar atgal?// Konventas Konstitucija ir Europos Sąjungos ateitis 2002-2003 , Vilnius: Europos Integracijos studijų centras, 2004.
73. Jarašiūnas Egidijus Lietuvos Respublikos Konstitucija ir Europos integracija// Europos Sąjungos Konstitucinė sutartis ir valstybių narių Konstitucijos//Konventas Konstitucija ir Europos Sąjungos ateitis 2002-2003 , Vilnius: Europos Integracijos studijų centras, 2004.
74. Shuman Robert Už Europą Vilnius: Eugrimas, 2002.
75. Müller Christian, Graff Peter European integration requirements to adapt National Constitutions German Experience and Lithuanian Perspectives//Stojimas į ES ir Konstitucija.Vilnius: Eugrimas, 2000.
76. Jochen A. Frowein German Constitutional system and membership in the European Union, Lithuanian Constitutional amendments Project//Stojimas į ES ir Konstitucija, Vilnius: Eugrimas, 2000.
77. Penelope K. Law of the Europe Union 3-rd edition London: Longman, 2001.
78. Anthony A. The Europe Union and its Court of Justice London: Oxford university press, 1999.
79. Lenaerts K. and Van Nuffer P. Constitutional Law of the European Union. London: Thomson/Sweet &Maxwell.Voll.25.No.,5, October, 2005.
80. Škrk Mirjam The role of the Constitutional Court of the Republic of Slovenia Following integration into European Union//International Conference – Position of Constitutional Courts following integration into European Union, Bled, Slovenia, 2004.
81. Mucha Jiri Position of the Constitutional Court of the Czech Republic Following integration into European Union//International Conference – Position of Constitutional Courts following integration into European Union, Bled, Slovenia, 2004.
82. Franz C. Mayer, Supremacy – lost//German Law Journal. 2006 Vol. 6 No. 11 pp. 1497-1506// <http://www.whi-berlin.de/supremacy.htm>; prisijungimo laikas: 2006-09-20.
83. Ingolf P. Constitutional Law implications for a state participating in a process of regional integration. German Constitution and „Multilevel Constitutionalism“ German Reports on Public Law. Baden: Nomos, 1998.
84. Anthony A. Is Europe to have a Constitutional Court? London: University of Birningham Institute of European Law, 2004.
85. Conflicts Between Community and National Law: An Analysis of the British Approach. London: King's College Sussex European Institute, 2004.
86. Alter J. Karen Establishing the supremacy of European law: the making of an international rule of law in Europe. London: Oxford Press, 2004.

87. Regan Eugene What the Constitutional Treaty Means for the Irish Constitution. Dublin: Institute of European Affairs, 2005.
88. Hoffmann Lars, Shaw Jo Constitutionalism and federalizm in the „Future of Europe“ debate: The German Dimension. London: Federal Trust for Education and Research, 2004;
89. Leal - Arcas Rafael The reception of European Community Law in Spain// Hanse Law review// www.hanselawreview.org/pdf/Vol1No1Art2AbstractEN.pdf ; prisijungta: 2006-09-25
90. Craig Paul, De Burca Graine EU Law: Text, Cases and Materials. 2-nd edition Oxford: Oxford University Press, 2000.
91. Craig Paul, De Burca Graine EU Law: Text, Cases and Materials. 3-rd edition Oxford: Oxford University Press, 2003.
92. Stiernstrom Martin The Relationship Between Community Law and National Law//Jean Monnet/Robert Schuman Paper Series Vol. 5 University of Miami, Florida 2005 No. 33.
93. Craig P. The ECJ, National Courts and the Supremacy of Community Law// <http://www.ecln.net/rome2002/craig.pdf#search=%22Application%20of%20Community%20Law%20by%20National%20Courts%22> ; prisijungta: 2006-09-20.
94. Edited by Kellermann Alfred E., Czuczai Jenő, Blockmans Steven, Albi Anneli, Douma Wybe Th. The Impact of EU accession on the legal orders of new EU member states and (Pre) Candidate Countries Hopes and Fears 2006, TMC Asser Press, The Hague, The Netherlands, 2006.
95. Jarukaitis I. Impact of EU accession on the legal order of Lithuania// The Impact of EU accession on the legal orders of new EU member states and (Pre) Candidate Countries Hopes and Fears 2006, TMC Asser Press, The Hague, The Netherlands, 2006.
96. Ušacka A. Impact of EU accession on the legal order of Latvia//The Impact of EU accession on the legal orders of new EU member states and (Pre) Candidate Countries Hopes and Fears 2006, TMC Asser Press, The Hague, The Netherlands, 2006.
97. Biernat S. Impact of EU accession on the legal order of Poland//The Impact of EU accession on the legal orders of new EU member states and (Pre) Candidate Countries Hopes and Fears 2006, TMC Asser Press, The Hague, The Netherlands, 2006.
98. Zemánek J. Impact of EU accession on the legal order of Czech Republic//The Impact of EU accession on the legal orders of new EU member states and (Pre) Candidate Countries Hopes and Fears 2006, TMC Asser Press, The Hague, The Netherlands, 2006.
99. Pogačnik M., Starman M. and Vehar P. Impact of EU accession on the legal order of Slovenia//The Impact of EU accession on the legal orders of new EU member states and (Pre) Candidate Countries Hopes and Fears 2006, TMC Asser Press, The Hague, The Netherlands, 2006.
100. Gil Carlos Rodríguez Iglesias Evolving Institutions and Transatlantic Relations Toward a European law// Seton: Hall Journal of Diplomacy and international relations// 2001.

101. Wrobel A. The principle of primacy of Community law and primacy of the Constitution in the Polish law// www.eps.pwp.pl/2006/1/wprowadzenie.pdf // prisijungta: 2006-11-10.

102. Constitutional Law and European Integration Venice Commission// [http://www.venice.coe.int/docs/1999/CDL-UE\(1999\)001-E.asp?MenuL=E](http://www.venice.coe.int/docs/1999/CDL-UE(1999)001-E.asp?MenuL=E) // prisijungta: 2006-11-09.

103. Хартли Т. К. Основы Европейского Сообщества. Москва: Юнити, Закон и Право/Будапешт: Колпи, 1998.

PRIEDAI.

1 priedas

ES teisės viršenybės principo pripažinimo valstybėse narėse tyrimo duomenys

Vieta	Valstybė narė	Konstitucinis pagrindas	Teismų praktika	Valstybių grupės	Pripažinimo Lygis
1	JK	Geras	Pripažinimo	Pripažįsta visa apimtimi arba didžiąja dalimi	Pripažįsta visa apimtimi
1	Švedija	Geras	Pripažinimo	Pripažįsta visa apimtimi arba didžiąja dalimi	Pripažįsta visa apimtimi
1	Suomija	Geras	Pripažinimo	Pripažįsta visa apimtimi arba didžiąja dalimi	Pripažįsta visa apimtimi
2	Austrija	Pakankamas	Pripažinimo	Pripažįsta visa apimtimi arba didžiąja dalimi	Pripažįsta visa apimtimi
2	Nyderlandai	Pakankamas	Pripažinimo	Pripažįsta visa apimtimi arba didžiąja dalimi	Pripažįsta visa apimtimi
3	Graikija	Patenkinamas	Pripažinimo	Pripažįsta visa apimtimi arba didžiąja dalimi	Pripažįsta visa apimtimi
4	Liuksemburgas	Nepatenkinamas	Pripažinimo	Pripažįsta visa apimtimi arba didžiąja dalimi	Pripažįsta visa apimtimi
4	Belgija	Nepatenkinamas	Pripažinimo	Pripažįsta visa apimtimi arba didžiąja dalimi	Pripažįsta visa apimtimi
5	Lietuva	Pakankamas	Pripažinimo	Pripažįsta visa apimtimi arba didžiąja dalimi	Pripažįsta didžiąja dalimi
6	Čekija	Patenkinamas	Pripažinimo	Pripažįsta visa apimtimi arba didžiąja dalimi	Pripažįsta didžiąja dalimi
6	Slovenija	Patenkinamas	Pripažinimo	Pripažįsta visa apimtimi arba didžiąja dalimi	Pripažįsta didžiąja dalimi
6	Portugalija	Patenkinamas	Pripažinimo	Pripažįsta visa apimtimi arba didžiąja dalimi	Pripažįsta didžiąja dalimi
7	Danija	Patenkinamas	Nepripažinimo dėl <i>ultra vires</i> aktų	Nepripažįsta visa apimtimi	Nepripažįsta didesne dalimi
7	Latvija	Nepatenkinamas	Nepripažinimo dėl <i>ultra vires</i> aktų	Nepripažįsta visa apimtimi	Nepripažįsta didesne dalimi
8	Airija	Geras	Nepripažinimo dėl žmogaus teisių deficito ir <i>ultra vires</i> aktų	Nepripažįsta visa apimtimi	Nepripažįsta didžiąja dalimi
9	Vokietija	Pakankamas	Nepripažinimo dėl žmogaus teisių deficito ir <i>ultra vires</i> aktų	Nepripažįsta visa apimtimi	Nepripažįsta didžiąja dalimi
10	Ispanija	Patenkinamas	Nepripažinimo dėl žmogaus teisių deficito ir <i>ultra vires</i> aktų	Nepripažįsta visa apimtimi	Nepripažįsta didžiąja dalimi
11	Italija	Nepatenkinamas	Nepripažinimo dėl žmogaus teisių deficito ir <i>ultra vires</i> aktų	Nepripažįsta visa apimtimi	Nepripažįsta didžiąja dalimi
12	Prancūzija	Pakankamas	Prieštaravimo ir nepripažinimo dėl <i>ultra vires</i> aktų	Nepripažįsta visa apimtimi	Nepripažįsta didžiąja dalimi
13	Lenkija	Pakankamas	Prieštaravimo praktika	Nepripažįsta visa apimtimi	Visiškai nepripažįsta

		KONSTITUCINIS PAGRINDAS				
		Nepatenkinamas	Patenkinamas	Pakankamas	Geras	
Valstybės narės pagal ES teisės viršenybės principo pripažinimą						
TEISMŲ PRAKTIKA	Pripažinimo	Belgija Liuksemburgas	Graikija Portugalija Slovėnija Čekija	Nyderlandai Austrija Lietuva	JK Švedija Suomija	
	Nepripažinimo	Nepripažinimo dėl <i>ultra vires</i> aktų	Latvija	Danija		
		Nepripažinimo dėl žmogaus teisių apsaugos ir <i>ultra vires</i> aktų	Italija	Ispanija	Vokietija	Airija
		Prieštaravimo ir (ar) nepripažinimo dėl <i>ultra vires</i> aktų			Prancūzija Lenkija	

**PRIPAŽINIMO LYGIS
PAGAL PRIPAŽINIMO
APIMTĮ**

**Pripažįsta visa apimtimi
arba didžiąja dalimi**

**Nepripažįsta didesne
dalimi**

**Nepripažįsta didžiąja
dalimi**

Visiškai nepripažįsta